

Irodalmi tükör / szépirodalom

Böröndi Lajos: Ahogyan fölkel a nap (Variációk a szerelemre), Négyesfogat, metszet	3-5
Pomogás Béla: Két példa: Ady és Kodály	6
Az Európai Költői Torna 2012 (EPT 2012) országokénti győztes alkotásai	10
Reinhard Lechner: gesichter, umschlagend – arcok, átváltozók – obrazy, spremenljivi	12
Tatjana Bijelić: Lokalni pjesnik – Helyi költő – Lokalni pesnik	16
Martina Vidaić: Ptica, šljivin plod – Madár, szilvatermés – Ptica, slivin plod	20
Kabdebó Tamás: Lassan, tűnődve – Počasí premlavajoč	24
Daniela Raimondi: Ritratto – Képmás – Portret	25
Mirka Ábelová: Byť Slovákom je úžasné – Szlováknak lenni csodás – Biti Slovak je krásno	30
Franci Novak: Ljudje kot rastline – Akár a növények, az emberek	33
Somogyi Zoltán: Álmatlanság, Kisajátítás	35
Vass Tibor: <Bibinke és> a virágköltemény (Készecseke a Nagy Bibinből)	40
Kilián László: A mitográfus feljegyzései VII-VIII.	43
Villányi G. András: Mozgásban, Órád a falon, Téli táj, Örök Tölgy, Hány asszony	46
Tönköl József: Mirko Lenarsic kifakult fotója, Körmönet messziről	48
Tatjana Jamnik Pocajt: A Mount McKinley Szellemének legendája (Fordította: Szemes Péter)	50
Összeállítás Szúnyogh Sándor emlékére	53
Dudás Károly emlékező beszéde Szúnyogh Sándor szobránál	53
Bence Lajos: Szúnyogh Sándor emlékezete	55

Tanulmány - kritika

Vasy Géza: Elbeszélés, novella, drámaiság	57
Molnár Krisztina Rita: „Van, kit a fagy ver...” (Vass Tibor Mennyi semenni című kötetéről)	62
Szemes Péter: Maros megyei gyermekvers-bedecker (Markó Béla Hasra esett a Maros című kötetéről)	66
Németh István Péter: Tengeri – avagy a kukoricaszemek színe alatt rejtőző gyöngyházfény (olvasónapló Kilián László új regényéről)	69
Márkus Ferenc: Út az emberhez (Villányi G. András Tükröződések című kötetéről)	76

Színház-, képző- és bábművészet

30 éves a Hevesi Sándor Színház – összeállítás	
Ruszt József hagyatékából (Válogatta: Tucsni András)	81
Pápes Éva: A „Bereményi-korszak” (Szubjektív válogatás a „Bereményi-korszak” recenzióiból...)	91
Turbuly Lilla: Nem olyan nagy baj, ha tele van a színház és tapsolnak (Beszélgetés dr. Besenczi Árpáddal, a Hevesi Sándor Színház igazgatójával)	94
Szemes Béla: A Bölcs Náthán című évadnyitó bemutatóról	98
Péntek Imre: Küzdelem az eszményekért – az örök Don Quijote igazságáért (A La Mancha lovagja a Hevesi Sándor Színházban)	101
Vass Norbert: Álom-apokalipszis – A Matricák 2010 díjazottjainak tárlatán lépkedve	105
Kelemen Lajos: Egy nő	108
Péntek Imre: Lendvai kiállítások	112
Csik Veronika: Kerekerei történetek (A három deviáns a Griff Bábszínházban)	116
Szerzőinkről	120

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető. Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatáról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyutai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - fõmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) - fõmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Somogyi Zoltán - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Horváth M. Zoltán - képzõművészet
Király László - zene
Kaj Adám - fiatalok, pályakezdők

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával.

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztőség, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannonfold@gmail.com
Telefon: 92/598-070

Kiadja a Pannon Írók Társasága

Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számlasszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 1000 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 3000 Ft.

ISSN 1219-6886

Előkészítés:

Náspáng Grafika
hmz@t-online.hu
Nyomdai munkák:
Göcsej Nyomda
8900 Zalaegerszeg,
Bajcsy-Zsilinszky tér 2.
E-mail: info@gocsejnyomda.hu

További támogatóink:

NB FORSZ

Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Kötnyek István: *Ablaktükör* - Nemzetközi Művésztelep - Lendva, 1987

Böröndi Lajos

Ahogyan fölkel a Nap

(Variációk a szerelemre)

1. Nincs sötét, csak szürke festék

ömlött, s száradt rá az égre.
Ülsz szemben az éjszakával,
s várod hogy a hajnal széttépje
a gyúrt papír-egyet. S a bronz szín
szétfusson, először a szélét elérje:
s mint lobban föl, arra vársz: a fényre.
Szomjasan. Ezért a pillanatért éltél,
amikor a kárpit fölszakad.
Ezért megérte.

2. a tenger felől fúj a szél onnét reped

meg az éjszaka burka
ezerszer láttad mégis szomjasan vársz
arra a pillanatra

Isten mutatóujja ahogyan megkarcolja
az eget s fölkel a Nap
s a fény a tengert beragyogja

s mint ezer villámló üvegcserep
fölmutatja tengernyi ékkövé

erre vártál mindig
erre a pillanatra

3. A hegyek szülik a hajnalt, a sötétet
lassan festi át a szűrt fény. A hideget

sem érzed már olyan hidegnek, pedig
a hajnalok hűvösek.

De néhány pillanat csak, tudod, s az
égre gördül a Nap a hegyek mögül
és fölragyog.

Ezért éltél eddig, ezt vártad,
ezt a pillanatot.

4. Ezért éltél. Egy pillanat csak,
Isten amíg behunyta szemét.

Fölkelt a Nap addig, s te melegedtél
fényénél, s nem volt többé
sötét a sötét.

Azt a pillanatot vártad mindig, a gyönyört,
Amikor a Nap fölragyog.

Ezért megérte sötétségben élni
addig.
S élvezni a pillanatot.

Négyesfogat

(Fényképünk alá)

A fényképek nem őriznek meg semmit
belőlünk. Mind csak gyöngé lenyomat.
A gyermekarc mögött koszlott lepedő lóg.
Megörökíthetetlen pillanat.
A kocsit a fényképész felé a
csámpás fényű délutánban.
Az maradt meg, távolban vonat fut
a levegőtlen fullasztó nyárban.

Aztán falra kerültünk mind a négyen, egymást
ölelve, s ötven évig így néztünk le
anyánkra apánkra.
Évi kilenc, én hét, Ibi öt, s Jenci egy
évesen egymásra is vigyázva.

Majd idekerült íróasztalom fölé a kép, s én
a Dénesfa felé vezető út fáit látom.
Nem emlékszem, hogyan röpült a kismadár
1961-ben, abban a semmibe
hulló nyárban.

metszet

bejöttek az oroszok
aztán egy kicsit itt maradtak
óvni védeni ellenünk
a szocialista forradalmat

ránk hoztak dögvészt rákosít
egyenlőséget munkatábort
aki nem döglött bele
a börtönablakon kilátott

azt hittük aztán ötvenhatban
minden kiégett ruszki tankban
a szabadság világa lángol

aztán kádár jött szürke vásott
gyűrött kabátban hozta nekünk
a kötelet s a szabadságot

Két példa: Ady és Kodály

A magyar irodalom, egyáltalán a magyar művelődés történetének egyik leginkább feltűnő és általános jelensége a hagyomány és az újítás szüntelen versengése és küzdelme vagy éppen összefonódása, midőn a modernizáció szellemi erőfeszítései programszerűen a bevált (esetleg a régi és szinte elfeledett) tradíciókra épülnek, őket fedezik fel és aknázzák ki éppen a szellemi, művészi megújulás érdekében. Számos példára tudnék hivatkozni nemzeti kultúránk több mint ezer esztendő történetéből – ilyen módon használta fel Zrínyi Miklós egy barokk hőseposz létrehozása érdekében a régi magyar krónikás költészet hagyományait, Vörösmarty Mihály egy romantikus történelmi eposz megírása során ennek a barokk hőseposznak a tanulságait, Petőfi Sándor (nem minden költészettörténeti előzmény nélkül) a hagyományos magyar népdalkincset, Arany János a nemzeti történelem romantikus balladáinak megalkotása során a régi magyar költői hagyományt – folytathatnám az irodalomtörténeti példákat: a megújulás, ha valóban hiteles kíván lenni, nem hagyhatja figyelmen kívül a hagyományokat, és a hagyományok, ha életképesek kívánnak maradni, mindig beépülnek a megújulást szolgáló törekvésekbe.

A konzervatív szellemi törekvések, ha valóban hitelesek és hatékonyak, mindig kapcsolatot keresnek és találnak a megújulást szolgáló kezdeményezésekkel, és a modernizáció, ha nem kíván gyökeresen szakítani a nemzeti kultúra karakterével, mindig megtalálja forrásait és előzményeit ennek a kultúrának a korábbi értékei között. Mondhatni, kettős értelemben: egyrészt abban, hogy a hagyományos (a régebbi) kultúra nyelvezetét használja fel a maga újszerű, nem egyszer „forradalmi” üzenetének tolmácsolására, másrészt abban, hogy mintegy „modernizálja” a hagyományos, nem egy esetben „archaikus” művészi nyelvezetet és értékeket. Mindkét törekvésre számos példát kínál a huszadik századi magyar irodalmi megújulás – nevezetesen a Nyugat körül gyülekező irodalom. Hogy csak egyetlen példát említsek: Ady Endre lírája nem csupán a huszadik század elején kibontakozó „modern” életstratégiák és életérzések, hanem a régi magyar poétikai tradíciók életre keltésének költői dokumentuma is.

Ez a költészet úgy volt modern, úgy hozta létre a maga korszerű formanyelvét, hogy egyszersmind visszatalált a magyar költészet igen régi hagyományaihoz. És jóllehet Ady költészetét el lehet helyezni a huszadik század (illetve a századforduló) modern európai költészetének rendjében is, rá lehet mutatni ennek a költészetnek a szecesszióval és az avantgárdal kialakult érintkezéseire: szecessziós, expresszionista, mi több, szürrealisztikus mozzanataira, tagadhatatlan, hogy számos szál fűzi a régi magyar poézishez, és talán azt is megkockáztathatjuk, hogy a leginkább eleven, jelentésben leginkább gazdag költeményei a magyar hagyomány és az európai megújulás szellemeinek összefonódásáról tanúskodnak. Mindenek előtt kései verseire gondolok, az 1918-as *A halottak élén* című kötet nevezetes darabjaira, olyanokra, mint az *Ember az embertelenségben*, a *Véresre zúzott homlokkal*, az *Elhanyagolt, véres szívünk*, *A fájtám sorsa*, *Az eltévedt lovas* vagy éppen a poszthumusz módon, 1923-ban megjelent *Utolsó hajók* című kötetre, így a költő *Üdvözet a győzőnek* című, utolsó költeményére, amely az egész nemzet fájdalmát szólaltatja meg a háborús verség rettenetes napjaiban: „Ne taposatok rajta nagyon, / Ne tiporjatok rajta nagyon, / Vérvesztes, szegény szép szívünkön, / Ki, íme száguldani akar. / Baljóslatú, bús nép a magyar. / Forradalomban élt s ránk hozták / Gyógyítónak a Háborút, a Rémet / Sirjukban is megátkozott gazok. / Tompán zúgnak a kaszárnyáink, / Óh, mennyi vérrrel emlékezők, / Óh, szörnyű gyászoló kripták, / Ravatal előttetek, ravatal. / Mi voltunk a földnek bolondja, / Elhasznált szegény magyarok, / És most jöjjetek, győztesek: / Üdvözet a győzőnek.”

Ady életének végső napjai a magyarságra leső „trianoni” végzet rettenetében teltek el – emiatt lett halála kínhalál. A felvidéki magyarságnak a megszállást követő „trianoni” sorsával ő még nem találkozhatott, a későbbi szlovákiai magyar kisebbség sorsát, a pozsonyi, a komáromi, a kassai magyarság sorsát az egész ország magyar életében helyezte el. Természetesen a költő utolsó napjaiban már tudni lehetett azt, hogy az északi szomszéd milyen hatalmas (és jó részben magyarok által lakott) területeket kíván megszerezni a szétesőben lévő országból. Ady találkozott viszont az erdélyi magyarság baljós történelmi tapasztalataival és traumáival, hiszen Erdély már akkor, különösen az első világháború idején és még különösebben az 1916-os román támadás után, veszélyeztetett országrész volt. (Midőn a csucsai vár fokáról ő is végsőkig fokozott fájdalommal szemlélte a beható román csapatok elől a Székelyföldről nyugat felé menekülő ezrek vonulását a Kolozsvárt Nagyváraddal összekötő országúton – erről írta különben *Ember az embertelenségben* című lelki gyötrelmekről izzó nagy költeményét!) És miközben az akkori magyar politikai vezetés nem ismerte fel a magyar Erdélyre leselkedő veszélyeket, és az 1916 nyarán bekövetkezett román támadás idején nem gondoskodott az erdélyi határok védelméről, Ady tisztán látta azt, hogy Erdély elveszhet a bukaresti kormányzat, a nagyromán sovinizmus területszerző aspirációinak következtében. Mindebben kétségtelenül előrelátóbbnak bizonyult, mint az akkori budapesti kormánypolitika és katonai vezetés, amely szinte nem akart vagy nem tudott számolni a háború várható következményeivel.

Ady, miként ezt egyik vallomásos írása: az *Ismeretlen Korvin-kódex margójára* tanúsítja, Erdélyben: az erdélyi magyar történelemben és kultúrában látta a magyarság oly szükséges önvédelmének és megújulásának mintáját. „Erdély adta nekünk a Napkirályt – írta Mátyás királyra emlékezve –, Erdély szerezte a mohácsi veszedelmet, hogy megszabaduljon tőlünk. Neki volt Fráter Györgye, aki tudta, hogy kell a törökkel bánni s távol tartani tarkónktól a simogató német kezét. És Erdély látott elsőnek mélyen be Európába. Jött a nagy égszakadás, jött a protestantizmus, és Erdély érezte legjobban, hogy ez lesz az ötödik, hatodik vagy nem tudom hányadik honfoglalás, de az lesz. S odakapcsolta magát Európához, lelkébe engedett mindent, ami jött s produkálta a legmerészebb s legmagyartalanabb produkciót. Az egészen újat. A nagy Kulturvolk a Rajna mentén még égette a zsidót, a dominikánus vérebe csaholtak mindenütt Nyugaton, Erdélyben agg és primitív lelkű magyarok nem félték circumcisiót kérni kóbor rabbiktól, szinte Ázsia szélén egy kis ország akadt, mely ki mertte mondani, hogy az emberek hite pedig az ő maguk dolga. Innen indul meg a magyarok rajzása már előbb nyugati scholákra. Összeszedni én kis memóriámból nem tudok mindent, de Shakespeare születésének esztendejében itt ír már drámát Karádi Pál. Itt szabad Krisztust megtagadni unitáriusoknak, Jeremiádok itt képviselik először a megfinomodott dallelket. A lantosoknak itt van vidám, szabad útjuk, innen adják az eseményeket Nagy-Magyarországnak, szegény sanyargatott szomorú földnek. Bethlen Gábor itt teremt az oláh pakulároknak irodalmi nyelvet. Itt siratja az első magyar kultúrember, Szenczi Molnár Albert, hogy ő magyar, de nem lenne más egy világért sem. Itt terem az első asszonyíró, azután az erdélyi Mikes Kelemen példája annak, hogy nekünk futni kell a germántól s nyugatabbra menni eszmeházasodások céljából és ugyanő az, aki megmenti tisztaságát, becsületét a kemény, szegény, de szűz és erős magyar nyelvnek századokra. Descartes Erdély révén jut Keletre, Comenius Amost erdélyi asszony veszi észre. A székely balladák vetekednek ez időkből a skótokkal. Rákóczi Versailles-ban is becsült nagyúr, Bogdán, Mányoki, Kupecki már festhetnek Erdélyben. Kell a zene, s nem udvari bolond a költő, Brillat-Savarin előtt már művészete van itt a konyhának. Itt születik Wesselényi, Kölcsey, s itt keresi a megvigasztaló, kultúrára legalkalmasabb magyart nagy magyar agitátora a civilizációnak: Kazinczy Ferenc.”

Ady szorongással gondolt a magyar Erdély várható végzetére, ebben a félelmében, sajnos, szinte magára maradt: a dualista Magyarország korában, még az 1916-os erdélyi román támadás után sem igen akadt olyan felelős magyar politikus, aki komolyan elgondolkodott volna a költő sötét előérzetein. Pedig Ady nem csak az erdélyi magyarság sorsát féltette, rokonszenvvel fordult az ottani románok felé is, minthogy különbséget tudott tenni a nyugati orientációt követő erdélyi és a balkáni világba süppedt regáti románok között. *S ha Erdélyt elveszik* című 1912-ben, tehát még jóval a világháború kitörése előtt,

de már a forrongó balkáni események és a bukaresti területszerző tervek ismeretében készült írásában olvashatók a következők: „Elpirulok a magam, látszó, romantikájától, de leírom, hogy Erdélynek külön lelke van s fenyegető, brutális, de vajmi lehető térképváltoztatások két emlőről szakítanak le két ikergyermeket, a magyart és a románt. A szász megél vagy elpusztul magától is, eddig se csinált mást s az ő ügyük hasonlatos volna az oroszországi német kolóniákéhoz. De mi, magyarok s az erdélyi románok gyökereinkkel lennénk kiszakítva, mihelyt ez az örült militáris világ, melyet ma még a szociáldemokrácia legáncsolni képtelen, diplomaták diagnózisa szerint kezd gyógyítani bennünket. Rongyolt és csaknem reménytelen fajtának tartom a magyart, pláne hogy demokratizáló forradalmába beleordított, tiport a nagykulturájú rontás, a háború. Mai, barbár csodák idején el tudom képzelni azt is, hogy Erdély hamaros megvalósulása lehet tüzes, vad álmoknak, mik nem minden alap nélkül kísértének az alsó Kárpátok alatt. De a dilemmás Erdéllyel évszázadok marasztaló szellemét lázítja föl a vad hazapolitika s hazátlanná tenne két szerencsétlen s minden más, nemes fölzsabadulásra joggal váró nációt. Beszéljünk-e a Romániába olvasztandó magyarságról, melynek, ha lehet, rosszabb, embertelenebb s főképpen otthontalanabb sorsa volna a mai erdélyi románokénál? Minden további kérdést és választ átengedek azoknak, akik nem olyan nagy sovíniszták és politicienek, mint én, kinek csak Erdély-babonája túlnagy talán, de kinek Erdély egyetemes nyomorúsága fáj.”

Ez az „erdélyi minta”, amelyre Ady mutatott rá, később valóban nemzedékek számára jelentett eszmeképző tényező. Különösen Trianon után, midőn az erdélyi magyarságnak a maga szellemi önvédelme kedvéért újra fel kellett fedeznie az országrész magyar hagyományait. Megtartó közösségi eszméket kereső szellemi erőfeszítéseiben segítette a magára hagyott és veszélyeztetett magyarságot Ady, akinek költészete és publicisztikája már évtizedekkel az első világháború kitörése előtt igen komor jóslatokat fogalmazott meg a magyar Erdély lehetséges végzetéről. Arról, hogy a budapesti kormányok tehetetlensége és a bukaresti nagyromán állampolitika expanziós törekvései milyen történelmi veszedelmekkel fenyegetik a magyar Erdély életét. Erdélyt ugyanis (és ez a költő szilárd meggyőződése volt) nem a román stratégia szerezte meg, hanem a magyar veszítette el: mindenekelőtt annak következtében, hogy szinte tétlenül nézte az erdélyi román térfoglalást, a bukaresti bankok földszerző manővereit és az erdélyi magyarság szomorú térvészését, azt, hogy az erdélyi magyar föld fokozatosan román kézre kerül, a székely „népfelesleg” pedig a Regátba vándorol (ebben az időben Bukarestnek mintegy százezer székely-magyar lakosa volt).

Kodály Zoltán, aki köztudottan Galántán töltötte ifjú éveit, és a magyar népzene tudós gyűjtőjeként is igen sokat kapott a mátyusföldi tájtól, Adyhoz hasonlóan a nemzeti hagyomány és az európai tradíció egységében, összebékítésében látta az új magyar zene egyik fontos feladatát. Valóban, nagy zenészeink között kétségtelenül őt fűzte a legtöbb kötelék a magyar zenei múlthoz, akár a népzenehez, akár a régi magyar zenekultúrához. Munkásságának kétségkívül nagy érdeme volt, hogy ezt az eredeti magyar zenekultúrát: a magyarság zenei anyanyelvét ő szóltatta meg a leginkább hitelesen és eredményesen a nagyvilág nyilvánossága előtt, miközben a hazai (a magyarországi és a Kárpát-medencei) zenekultúra és zenepedagógia egyik legnagyobb hatású alakjaként ért el maradandó eredményeket.

Kiváló zeneszerzőnk és zenetudósunk mindig öntudatosan beszélt életének felvidéki (galántai) élményeiről és indíttatásairól, mint tudjuk, munkásságában is nagy szerepet adott a felvidéki magyar népzene hagyományainak. Történelemszemléletében, a magyar történelemről kialakított felfogásában is fontos indításokat kapott a Felvidék magyar kultúrájától. Van egy személyes hangú írása (a Vargyas Lajos által 1989-ben közreadott *Közélet, vallomások, zeneélet* című kötetben, a hátrahagyott írások és feljegyzések első gyűjteményében), amely ezt a címet viseli: *Miért veszítettük el a Felvidéket?* Ebben Kodály azt fejtegeti, hogy a történelmi veszteség egyik oka abban állott, hogy a magyar közvélemény nem ismerte fel a felvidéki magyarság veszélyeztetettségét (mint az előbb láttuk, az erdélyi magyarságról szólván Ady Endre is erről beszélt!), és lélekben, lelki szolidaritásban nem állott e magyarság mellé. Ez a felismerés, tudniillik annak kimondása, hogy a trianoni veszteségekért a régi Magyarország vezető rétegét is súlyos felelősség terheli, valójában szinte általános volt a felvidéki magyarság szellemi vezetői között. Olyan írókra és publicistákra gondolok (és közöttük egyformán voltak „jobboldaliak” és „baloldaliak”), mint Szvatkó Pál, Szalatnai

Rezső, Peéry Rezső és Fábry Zoltán – ők maguk is annak a szellemiségnek a jegyében vetettek számot a felvidéki magyarság történelmi tapasztalataival és tennivalóival, mint a Galántán életreszóló élményeket szerző Kodály.

Az imént említett feljegyzésben olvasom a következőket: „Lelki kapcsolat hiánya. Szálljunk magunkba. Városok: még hagyján. Hány. Bár nem mernék statisztikát csinálni, pestiek hányan voltak Kassa, Késmárk, még hagyján: a Tatra útja. De ki volt Rozsnyón, Nyitrán, ki látta a barokk építézet remekét, Nagyszombatot, még mielőtt elcsúfították? De ki volt falvakon? Ha véletlenül nem lakott ott rokona? Kinek nem mindegy, hogy a barsi Mohi, a magyarság északi határfaluja, gyümölcsös, paradicsomi völgyével, derűs, barátságos lakóival hozzánk tartozik-e vagy sem? Új nevelés kell: nép- és országismeret, de nem könyvből, hanem szemléletből. Diákvandorlás: országot csak gyalog lehet megismerni. [...] Az ország csak akkor a miénk, ha ismerjük. Ha lábunk érintette minden vidékén a földet, ha beszéltünk minden vidék lakóival, tudjuk, miben gazdag, miben hiányos, mi az erénye, hibája. De ha kívánatos, ez az ország- és népismeret minden magyarnak: aki az ország sorsának irányításában bármily kis mértékben részt vesz: arra elengedhetetlen kötelesség.” Valljuk meg: Kodály Zoltánnak ezek a figyelmeztetései a jelenben sem veszítették el időszerűségüket.

Az imént összefoglalt tapasztalatok nyomán fogalmazta meg Kodály Zoltán azt az igazságot, amelyet ma is érdemes számon tartania és megszívlelnie mindazoknak, akik szolidaritást tanúsítanak a kisebbségi sorsba taszított magyar nemzeti közösségek iránt, és felelősséget éreznek a magyarság fennmaradásáért. Az előbb idézett jegyzetet citálom tovább: „Jegyezzük meg ezt a leckét. Magyarország csak úgy maradhat fenn, ha minden egyes magyar lélekben határőr, s ha egymással megbonthatatlan kapcsolatot tart fenn, tudja egymást; a legészakibb őr megérzi a legdélibb minden mozdulatát.” Majd mindehhez még a következőket fűzte hozzá: „A magyarság már Szent István óta nem faji szervezet. Magasrendűbb annál. Ezért nem elég szervezetét homályos faji ösztönökre építeni. Célja, létjoga, küldetése tudata lehet fennmaradásának egyetlen alapja. Ezt tudatosítani, a nemzet minden tagjában állandóan ébren tartani: ez az egyetlen nemzetfenntartó politika. Lelki kohézió az ország részei közt.” Talán mondanom sem kell, hogy a most idézett kijelentések sem veszítették el érvényességüket, sőt, talán időszerűbbek, mint valaha. A nemzet ma sincs abban a lelki és morális helyzetben, hogy ne kellene fokozott figyelemmel kísérnie nagy szellemeinek, mondhatnám, tanítómestereinek, így Ady Endrének és Kodály Zoltánnak (és persze Babits Mihálynak, Illyés Gyulának, Németh Lászlónak, Kós Károlynak, Fábry Zoltánnak) a véleményét, tanácsait.

Ady és Kodály – ezúttal, nem mint művészekről beszéltünk róluk, hanem mint a mögöttünk lévő, több mint egy évszázad, nem félek kimondani a szót: „prófétáiról”. Valljuk meg, hogy történelmünkben, főként a nagy nyugati nemzetek történelméhez képest, viszonylag ritkán találkozunk olyan nagyszabású államférfiakkal, akik egy szinte profétikus jövőkép látomása nyomán, egyszersmind reálpolitikai megfontolások birtokában képesek kijelölni a nemzet történelmi útirányát. Talán a honszerző Árpádot, Szent Istvánt, Hunyadi Jánost, Mátyás királyt, Bethlen Gábort, II. Rákóczi Ferencet, Széchenyi Istvánt, Kossuth Lajost, Bethlen István és Teleki Pál miniszterelnököket tekinthetjük ilyeneknek. Viszont igen sok olyan költőre, íróra, zenészre mutathatunk rá, akik egy szinte romantikusan látomásos, mindazonáltal teljességgel realiztikus és követhető jövőkép birtokában jelölték ki a követésre érdemes útirányokat. Zrínyi Miklósról, Kazinczy Ferencről, Vörösmartyra, Petőfira, Aranyra, Adyra, Babitsra, Móriczra, Illyésre, Németh Lászlóra és persze Kodályra és Bartókra gondolok. Ha voltak „prófétáink”, ők voltak azok, Ady és Kodály (és persze még sokan) mutatták a járható utat a nemzet előtt. Szomorú, hogy ez a nemzet igen ritkán hallgatta meg „prófétái” szavát, kivált, ha a „prófétái” üzenet nem hízelegni, hanem bírálni akart. Mindenesetre azt jó lelkiismerettel mondhatom, hogy talán egészen másként alakult volna a mögöttünk álló szomorú magyar történelem, ha a nemzet nem akarnok politikusaiknak, hanem lelkiismeretes költőinek, művészeinek, gondolkodóinak a szavát és tanácsát szívleli meg.

(Elhangzott Galántán, a Kodály Zoltánról tartott ünnepi megemlékezés keretében, 2012. december 7-én.)

Hét nyelven szólva, egymásért, egymásnak (Egy antológia kapcsán)

Folyóiratunk az utóbbi tíz évben tudatosan kereste a határok menti irodalmi kapcsolatokat. S ennek jegyében elsősorban fiatal szlovén költőket sikerült közölnünk Lukács Zsolt műfordításában. Így jelentek meg nálunk Jurij Hudolin, Primož Čučnik, Aleš Šteger, Tomislav Vrečar és mások versei. Szoros szálak fűznek a maribori *Dialogi* folyóirathoz, s látogatásaink során sikerült megismerkednünk Milena Piveccel és Nino Flissarral, a Pivec Kiadó vezetőjével, illetve szerkesztőjével.

Így aztán a 2011-es, majd 2012-es együttműködésünk az Európai Költői Torna szervezését, lebonyolítását illetően, azt is mondhatnánk: nem volt véletlen. A „költői torna” a tavalyi őszön vált igazán izgalmassá, amikor a nemzeti döntők után, november 17-én, az Európai Kulturális Főváros, Maribor Nemzeti Színházában átadták a fődíjat, a nemzetközi zsűri döntése alapján – melynek a magyar Ferencz Győző költő, műfordító is tagja volt – a győztes szlovén Franci Novaknak. A kapcsolódó rendezvények szervezésében a Pannon Írók Társaságának is szerep jutott: november 15-én a zalaegerszegi Városi Hangversenyterem adott otthont a döntő előtti bemutatkozásnak. S a Pivec Kiadó gyorsaságát, szakmai rátermettségét dicséri, hogy erre az eseményre már el tudták hozni az Európai Költői Torna (EPT) 2012-es antológiáját, amelyben mind a hét résztvevő ország első helyezettjének műve hét nyelven olvasható. (A fordítások megszervezése nálunk sem ment könnyen, de sikerült a határidőt tartani, s versek magyarul is megjelentek.)

Az antológiát olvasgatva izgalmas szabadversekre, hasonló kelet-európai gondokra, gondolatokra találunk. Az osztrák Reinhard Lechner szürreális „mozaikverse”, csapongó, remek képek, metonímiák „árján”, a „műnappali fényben” identitásaink után nyomozva jut el a megállapításig: „legyünk egy nagy békesség felszínének intarziája”. A boszniai Tatjana Bijelić görbe tükröt tart a beszűkült, lokális művészi gondolkodás elé. A *Helyi költő*-ben megrajzolja az egyszerre száználmas, komikus, de ugyanakkor tiszteletet parancsoló, befelé forduló alkotó alakját, aki önvizsgálatot tart a „háború után”, s akinek „fájdalma kerüli a régi rímeket”. A horvát Martina Vidaić nyomasztó gyermekkori emlékeket idéz, szörnyű gyümölcsöket termő kertet, melyben „a sötét tanulás termése feledésként ért be”. Kabdebó Tamás szívhez szóló – József Attilára utaló – szerelmes verse (*Lassan, tűnődve*) áradó mondatfoszlányok, dadogás, panteisztikus természeti képek sorjáztatása után jut el a kérdések kérdésig, amit a vágyott nőnek feltehet az ember: „szeretsz-e?”. Telitalálat volt az olasz Daniela Raimondi verse, aki az idősebb korosztályhoz tartozva, a II. világháború idején élt nagyanyjának állít gyönyönyű és fájdalmas emléket. Az Abesszíniában harcoló férjnek készült fotó, csoportkép a gyerekekről, a legszebb ajándék karácsonykor. A vers ezt a fotót ragyogtatja fel, melyen a szerző anyja is látható, 13 évesen. S ez a fotó nemcsak a múltat idézi fel, összeköti az elszakadt generációkat, s az unoka szeretetteljes tekintetével simogatva, még egyszer megjeleníti az örökre széthullott nagycsaládot. Meglepő, önkritikus verset olvashatunk a szlovák Mirka Ábelovától (*Szlováknak lenni csodás*). A harsány, tudatlan, nyelveket nem ismerő szlovák turisták elárasztják Európát, nem épp kedvező képet rajzolva magukról. Ahogy a költő írja: „Ha pocakos férfiakat látsz / nyakukban kereszttel és egy ronda asszonysággal, / na, ők a nyaraló szlovákok.” (A karikatúrisztikus képben némileg magunkra (is) ismerhetünk.) Végül a győztes vers, a szlovák Franci Novaktól. Az *Akár a növények,*

az emberek egy számunkra kevésbé ismert érzést, az Alpok megtapasztalását idézi fel. A sziklás hegycsúcsok szemlélése, a magasság és mélység (halálfélelmet keltő) váltakozása egy családi kirándulás kapcsán, a „mohalepte kövek között”. S a növények kétségbeesett megkapaszkodása, növekedése sziklák keménységén, a veszélyérzet, a kézfogások, az egymásra ügyelés megindító felismerést fogalmaz a vers végén:

„mint kimondatlan mondat...

amit férfiként és nőként a gyerekek akarunk elmondani

és amit a gyerek talán már tud; nekünk, embereknek a kár a növényeknek fel kell vállalnunk a felelősséget, hogy a porladó kövekből

új föld legyen, hogy teret hagyjunk a vetésnek, az esőnek, a gyümölcsök pattogó héjának, teret hagyjunk azoknak, akik útban vannak ide.”

Szép és etikus gondolat, a jövő tisztelete. Gyakran érik elmarasztaló vádak a modernizmust: itt és most éppen az bizonyosodik be, hogy modernizmusnak is van erkölcsé, felelősségtudata, s mindez erőteljesen sugárzik egy kortárs szlovén költő versének magyar fordításából. S a fordító nem más, mint Balazsek Dániel, szerzőnk, régi barátunk, aki mindkét irodalomnak művelője, elkötelezettje.

Öröm forgatni ezt a kis kötetet, mely a közép-európai összefogás, a pannon (irodalmi) kézfogás szülötte. Lapunkban is helyt adunk a „torna” döntős verseinek, anyanyelven, magyarul és szlovén fordításban, hogy olvasóink is megtapasztalják: mind a hét ország költői, a nyelvi korlátokon túl, nyugtalanító felismeréseket üzennek nemcsak a mának, de azoknak is, „akik útban vannak ide.”

P. I.

Fischer György:
Lendvai dombok
- 1984

Reinhard Lechner

gesichter, umschlagend

der schlitz für die passwörter,
ich krieche durch
ins künstliche tageslicht;

hier fristen unsere identitäten:
surrend, überdosierte fernbedienung wie das patenkind aus ghana –
„arbeitet bei“, „in einer beziehung mit“ – diese wirklichkeit wiegt höchstens
3, 4 karat; kein tun-wort, knisternd vor fotosynthese, wir gleiten auf
skeletonschlitten hohle, hohle phrasen hinab;

auf der website herrscht masse:
ein bit fällt, der schwarm ändert die richtung;
sätze, botoxglatt; ein photo: der spaß posiert, aber diese studenten sind nicht bei menschenkraft; wieder
tritt ein name ein – zahlen, floskeln befallen ihn, stumm wie zecken;

erzählungen heute: flashmobs, sie verdutzen den passanten, eine fliegt als meerschildkröte durch die
straße, sie streift mich, erschrickt, ihr kopf zieht sich in den panzer wie beauvoir in ein gedankengebäude
ging; sie findet ihren geburtsstrand, auf die körner genau, ich sah babel bei der berührung;

der wald war ein großer russischer roman, ich trug mich in dein stammbuch,
die bäume: alte adelige, meine schrift schlug in ein kardiogramm aus,
wir lagen tief in der tropfsteingrotte,
aber bildschirmlicht traf unsere gesichter im schlaf;

ein systemfehler: für zwei minuten ist das internet ein drehkreuz, ich bin drinnen, schleiche an dein
brustbild, ein kuss: madame tussauds; du postest „gehe ins nachtleben!“ – ich sehe zu dir aus dem laptop,
dem spionspiegel;

erzählungen heute:
der flüchtling betrat den nebel, die polizeistaffel kam von allen seiten,
leere, verwirrung: es war das letzte kapitel seiner geschichte, dunkel, dumpf, fallende lakritzaler;
biographie, die konferenz jedes einzelnen mit dem großen inneren, war zu ende;
hieroglyphen zeigten den „hasen“ und die „offene tür“;
keiner der männer fand zurück aus dem oktaeder des täters;

wir haben 1996, der wald: ein literarischer fahrplan, ich trage einen glitzernden nebensatz in dein
stammbuch, er bewegt sich, ein kahn, der den kyrillischen fließtext hinab gleitet! die bäume, ein
privilegiertes clan, nehmen familienaufstellung, meine schrift schlägt in ein psychogramm aus –
wir lagen tief in den charakteren anna kareninas, von den zapfen fiel peripetie,
wir dachten nie, dass der zeitstrahl von *timeline* uns in fiktion verkleidet fände:

wir erwachten nicht, aber unser traum, die mächtige transsib, hielt auf einer brücke; was war
geschehen?
niemand stieg aus, das schwarz des bodens wurde nahtlos das der tiefe, alles nahm ein ende ohne erklärung,
der traum bekam pixelränder, bedeutung glitt hinaus in die satellitenstadt;

„werden wir intarsien der oberfläche einer großen ruhe!“

wir stehen uns gegenüber, unsere gesichter überwachungsmonitore, zu sehen ist ein landweg, in dir zentral, in mir von oben – wir beide, tief im akkental; gletschermilch fließt, die pilze riechen stark, auf einer lichtung glänzt eine metaphor: sie hat uns erkannt!

umarmt spüren wir den anderen wachsen,
im driftenden nebenschiff
der weiten,
einhornweißen, orthodoxen kirche

arcok, átváltozók

a jelszavaknak szánt rés,
átkúszok
a múnappali fénybe;

itt tengnek identitásaink:
surrogva, túlnagyítva, távirányítva mint az sos-gyerek Ghánában –
„munkahelye”, „kapcsolatban” – ez a valóság legfeljebb 3,4 karát súlyú, nincs
tett-szó, a fotoszintézistől sercegeve, csúszunk csontvázszánkókkal üres, üres szóvirágokon lefele;

a weboldalon a tömeg uralkodik:
egy bit elesik, a raj irányt változtat;
mondatok, botoxsimák; egy fotó: a jókedv pózol, de ezeknek a diákoknak nincsen
emberi valójuk; megint belép egy név – számok, közhelyek lepik el, némán mint kullancsok;

mai elbeszélések: villámcsődület hökkenti a gyalognépet, egy nő tengeri teknősként repül az utcákon,
súrol engem, megijed, feje behúzódik a páncélba mint ahogy beauvoir bement egy gondolatépületbe;
megtalálja születése tengerpartját; homokszemcsére pontosan, bábelt láttam az érintésekor;

az erdő nagy orosz regény volt, bejegyeztem magamat az emlékkönyvedbe,
a fák: öreg nemesek, írásom kardiogramba csapott át,
a cseppkőbarlang mélyén feküdtünk,
de képernyő fénye érte arcunkat alvás közben;

rendszerhiba: két percre az internet egy forgókereszt; bent vagyok, surranok
a mellképedhez; egy csók: madame tussaud-é; kipoztolod „megyek az
éjszakába!” – nézek rád a laptoból, a kémtükörből;

mai elbeszélések:
a menekült belépett a ködbe, jött a rendőrraj minden oldalról,
üresség, zavar: történetének utolsó fejezete volt ez, sötétén, tompán, zuhanó
medvecukor-tallér; életrajz, minden egyes belsőleg nagy ember konferenciája véget ért;

hieroglifák mutatták a „nyulat” és a „nyitott ajtót”;
egyik férfi sem talált vissza a tettes oktaéderéből;

1996-ot írunk, az erdő: irodalmi menetrend, csillogó mellékmondatot jegyzek az emlékkönyvedbe, mozog, egy ladik, ami siklik lefele a cirill folyószövegen! a fák, kivételezett klán, elfoglalják családi helyüket, írásom átváltozik pszichogramba –
anna karenina jellemeinek mélyén feküdtünk, a csapokról sorsforduló hullt,
soha nem gondoltuk, hogy a timeline idősugara fikcióba öltözve találna bennünket:

nem ébredtünk fel, de az álmunk, a hatalmas expressz, megállt egy hídon; mi történt?
senki nem szállt ki, a fekete talajból a mélység feketéje; minden véget ért
magyarázat nélkül, az álomnak pixelszegélyei lettek, a jelentés kicsúszott a bolygóvárosba;

„legyünk egy nagy békesség felszínének intarziája!”

egymással szemben állunk, arcunk ellenőrző monitor, egy földút látható,
benned középen, bennem fentről – mi ketten, mélyen az akkem-völgyben; gleccsertej folyik, erős a
gombaszag, egy tisztáson metafora ragyog; felismert bennünket!

összeölelkezve érezzük a másikat nőni
az áramló mellékhajóban
a tágas,
egyszarvú-fehér, ortodox templomban

(Fordította: Boncz Ferenc)

obrazi, spremenljivi

reža za gesla
zlezem skoznjo
v umetno svetlobo:

tukaj životarijo naše identitete:
brenčavo, predozirano, na daljinsko upravljane kot krščenez iz gane –
»dela pri«, »v odnosu z« - ta resničnost tehta največ 3, 4 karate: nobenega
glagola gibanja, ki poklja od fotosinteze, drsimo v skeletonsko praznino, navzdol po praznih frazah;

na spletni strani vlada masa:
pade bit in roj zamenja smer;
stavki, gladki kot botoks; fotografija: zabava pozira, toda ti študenti niso pri
človeških močeh: spet je vstopilo novo ime – številke, floskule ga napadejo, nemo kot klopi;

današnje zgodbe: flashmobi, osupnejo mimoidoče, ena zleti kot morska želva po cesti, dotakne se me, se

ustraši in vpotegne glavo v oklep, kot se je beauvoirjeva
umaknila v miselni svet; najde svojo rodno obalo, na zrnca natančno, ob dotiku
sem videl babilon;

gozd je bil veliki ruski roman, vpisal sem se v tvoj rodovnik,
drevesa: stari plemiči, moja pisava se je spremenila v kardiogram,
ležala sva globoko v kapniški jami,
toda svetloba z ekrana je zadela najina obraza v spanju;

sistemska napaka: za dve minuti se internet spremeni v vozlišče, jaz sem na sredi, splazim se do slike
tvojega oprsja, poljub: madame tussauds; ti postaja »grem v nočno življenje!« - iz prenosnika, vohunskega
ogledala, pogledam
proti tebi;

današnje zgodbe:

ubežnik je stopil v meglo, truma policistov se je zgrnila z vseh strani,
praznina, zmeda: bilo je zadnje poglavje njegove zgodbe, temno, zamolklo, padajoče lakrice; biografija,
posameznikovo soočenje z velikim notranjim, se je zaključila; hieroglifi so kazali »zajca« in »odprta
vrata«;
noben od moških se ni znal vrniti iz oktaedra storilca;

leto 1996, gozd: literarni vozni red, v tvoj rodovnik bom vpisal lesketajoči odvisnik, premika se, čoln, ki
drsi navzdol, po tekočem besedilu v cirilici! drevesa, privilegiran klan, sestavljajo družino, moja pisava se
spremeni
v psihogram –
globoko sva ležala v podobah ane karenine, s kapnikov je padala peripetija,
nikoli si nisva mislila, da naju bo časovni žarek timelinea ujel preoblečena v fikcijo:

ne zbudiva se, toda najine sanje, mogočen transibirski vlak, se ustavijo na mostu; kaj se je zgodilo?
nihče ni izstopil, črnina tal je postala brezšivna globina, vse se je končalo
brez razlage, sanje so dobile robove iz pikslov, pomen je zdrsel v satelitsko mesto;

»bodiva intarziji na površini velike tišine!«

stojiva si nasproti, najina obraza kontrolna ekrana, videti je podeželsko cesto,
v tebi iz središča, v meni od zgoraj – midva, globoko v dolini pritoka akkem; teče ledeniško mleko, gobe
imajo močan vonj, na neki jasi se blešči metafora: prepoznala naju je!

objeta čutiva, kako raseva
v plavajoči stranski ladji
široke,
samorogovsko bele, ortodoksne cerkve

(Forditotta: Tanja Petrič)

Tatjana Bijelić

Lokalni pjesnik

Čitate li šta god od lokalnih pjesnika? Kameraman i novinar
presreću šetače duž glavne ulice sporednog grada,
jedni ne razumiju, drugi ni da čuju,
mikrofon izmotava.

- *Čuj lokalnih, neman pojma*, predstavlja se nastavnik književnosti,
zar to ima kod nas, gleda u daljinu, smrkava se, lomi prste
znao sam jednog iz sela moje strine, bio samac, pio, na tavanu
pojeli ga štakori, a šta je pisao
teško je reći. Njegove kolege rasturaju svjetske
klasike u školama. *Mrtvi pisci su kao vino*, kaže,
njihove mudre misli toči godinama,
isjekao je knjige podvlačeći već označene redove,
napustiće ovaj svijet neuznemiren.

U međuvremenu lokalni pjesnik kruži gradom
kroz mnogo dimenzija i oblika. Nema tu puno magije:
čas putuje, preseljava, bježi, čas statira, a onda se vraća u svoj lokal
pet-šest minuta od hotela Bosnalodž,
gdje ponekad večera čorbu.

Lokalni pjesnik kao sintagma
rastjeruje nedužne prolaznike, oni pate
od predrasudne glavobolje, neizlječivo
čak i kad shvate da su i oni lokalni pjesnik,
u suštini dobar,
egzistencijski nasamaren.

Lokalni pjesnik je pjesnikinja
prezrena u klasnom i besklasnom društvu
zbog empatije i brzih rješenja mozgalica,
a posebno zbog preciznih čitanja namjera bez kristalne kugle.
Njene ruke su multipraktik, njena ljubav
lokalna i prekookeanska.

Lokalni pjesnik preispituje sebe poslije rata,
imao je problem sa vojskom i prećicama, ima i danas
potrebu da nestane u komorama srca koje mijenja ritam i protestuje,
ulice su pune djece zakatančenih stopala, njegov bol
izbjegava stara rimovanja.

Lokalni pjesnik krišom čita
svoje rane pjesme i roman iz mladosti,
horoskope, proročanstva, knjige o raspadu zemalja i sudnjim danima,
odriče se i poriče, gleda telenovele,
ima tjeskoban odnos sa svojim profilom na Fejsbuku
i boji se laptopa koji čita misli.

Dok uveče gleda emisiju iz kulture
lokalni pjesnik pomisli na drugog lokalnog pjesnika
i zid koji ga dijeli od njegovog stana.
Unutar zidova piše se svakodnevna proza, pomjeraju granice.
Prešio je dugmad na košulji zbog skučenih pluća,
izbacio buđ i otpatke, naselio prazan balkon, prodisao.
Neko blizak je udaljio lopte, čunjeve, stative, proširio mu ekran.
Sve drugo je ostalo isto.

Helyi költő

Olvastok-e valamit helyi költőktől? Az operatőr és az újságíró elhalad egy mellékes város főutcáján végigsétálók mellett, egyesek nem értik, mások hallani sem akarnak róla, kicsomagolja a mikrofont.

- Hallok, helyiek, fogalmam sincs, mutatkozik be az irodalomtanár, miért, van nálunk ilyen, tekintete a távolba mered, esteledik tördeli az ujjait ismertem egyet a nagynéném falujából, magányos volt, ivott, a padláson megették a patkányok, nehéz megmondani miről írt. Kollégái az iskolákban a világ klasszikusait nyomják. A halott költők olyanok mint a bor, mondja, gondolataikat éveken keresztül töltögetik, kivágta a könyveket aláhúzva a már megjelölt sorokat, elhagyja ezt a világot idegeskedés nélkül.

Időközben a helyi költő kering a városban
számtalan dimenzió és forma között. Nincs ebben sok varázslat:
néha utazik, költözik, szalad, néha helyben marad, aztán visszatér a kocsmájába
öt-hat percre a Bosznalodzs hotelről,
ahol néha levest vacsorázik.

A helyi költő mint egy szintagma
szétkergeti az ártatlan járókelőket, ők szenvednek
az előítélet fejfájásától, gyógyíthatatlanul
még akkor is, amikor rájönnek, hogy ők is helyi költők,
lényegében jó költők,
egzisztenciálisan becsapva.

A helyi költő egy költőnő
az empátia és a fejtörők gyors megoldása miatt,
és különösen a precíz olvasatok miatt, kristálygömb nélkül,
megvetetten az osztály és osztály nélküli társadalomban.
Multipraktikus keze van, szerelme
helyi és interkontinentális.

A helyi költő kikérdezi önmagát a háború után,
gondja volt a sereggel és a parancsikonokkal, ma is
szükségét érzi annak, hogy eltűnjön a szív kamráiban, mely ritmust vált és tiltakozik,
az utcák teli vannak lelakatolt talpú gyerekekkel, fájdalma
kerüli a régi rímeket.

A helyi költő titokban olvassa
korai verseit és ifjúkori regényét,
horoszkópokat, jóvendöléseket, könyveket az országok széthullásáról ítéletnapkor,
lemondóan és tagadva, telenovellákat néz,
aggódó kapcsolata van a saját profiljával a facebookon
és fél a gondolatolvasó laptopjától.

Amíg este a kultúráról szóló műsort nézi
a helyi költő egy másik helyi költőre gondol
és a falra, mely elválasztja lakásától.
A falakon belül hétköznapi próza íródik, a határok eltolódnak.
átvarta a gombokat az összement tüdő miatt,
kidobta a formát és a hulladékot, elfoglalta az üres balkont, fellélegzett.
Egy közelálló eltávolította a labdákat, bábukat, kapufákat, kiszélesítette a képernyőt.
A többi változatlan maradt.

(Fordította: Gulyás László)

Lokalni pesnik

*A kaj berete lokalne pesnike? Snemalec in novinar
prestrezata sprehajalce na glavni ulici manjšega mesta,
nekateri ne razumejo, drugi nočejo niti slišati,
mikrofon se izmika.*

*Hmm, lokalni, pojma nimam, se predstavi učitelj književnosti,
a jih sploh imamo, gleda v neznano, smrka, poka s členki,
za enega vem, živel je v vasi moje tete, samski, zapit, na podstrešju
so ga požrle podgane, kaj pa je pisal,
bi težko rekel. Njegovi kolegi po šolah raztresajo
svetovne klasike. Mrtvi pisatelji so kot vino, reče,
že leta pretaka njihove modre misli,
v knjigah je naredil luknje, ker je podčrtaval že označene vrstice,
mirno bo zapustil svet.*

Medtem lokalni pesnik kroži po mestu
skozi številne dimenzije in oblike. Tu ni velike čarovnije:
enkrat potuje, se seli, beži, drugič statira, potem pa se vrne v svoj lokal,
pet, šest minut stran od hotela Bosna Lodge,
kjer včasih večerja čorbo.

Lokalni pesnik kot sintagma
razpodi nedolžne mimoidoče, njih boli
glava zaradi predsodkov, neozdravljivo je,
celo ko ugotovijo, da so tudi sami lokalni pesniki,
v resnici dobri,
eksistencialno prevarani.

Lokalni pesnik je pesnica,
ki so jo v razredni in brezrazredni družbi prezrli
zaradi empatije in hitrih rešitev ugank,
predvsem pa zaradi natančnega branja namenov brez kristalne krogle.
Njene roke so multipraktik, njena ljubezen
lokalna in čezoceanska.⁵⁰

Lokalni pesnik premišljuje o sebi po vojni,
imel je težave z vojsko in bližnjicami, še danes
čuti potrebo, da se izgubi v kamrah srca, ki spreminja ritem in protestira,
ulice so polne otrok s pohabljenimi stopali, njihova bolečina
se izogiba starim rimam.

Lokalni pesnik na skrivaj bere
zgodnje pesmi in mladostni roman,
horoskope, prerokbe, knjige o razpadu držav in sodnih dneh,
zanika, jemlje nazaj, gleda telenovele,
ima tesnoben odnos s svojim profilom na facebooku
in se boji laptopa, ki bere misli.

Ko zvečer gleda oddajo o kulturi,
lokalni pesnik pomisli na drugega lokalnega pesnika
in zid, ki ga loči od njegovega stanovanja.
Med zidovi se piše prozo vsakdana, premika meje.
Zaradi skrčenih pljuč je prestavil gumb na srajci,
odstranil plesen in smeti, naselil prazen balkon, vdihnil zrak.
Nekdo bližnji je umaknil žoge, keglje, stative, mu razširil ekran.
Vse drugo je ostalo enako.

(Forditotta: Stanka Hrastelj)

Martina Vidaić

Ptica, šljivin plod

tog su ljeta šljive dozrijevale unatrag.
meso im je bilo modro
pa zeleno
pa posvijetlilo u cvijet.

tamno voće najbrže dozrije nijekanjem,
blijedim zidovima u koje se iva umatala
pred svaki tulum.

ivini su starci učili djecu da se mozak
utiskuje ručno. ivin je brat imao velike
ruke, po jedna polutka u svaku šaku,

sve po pola sa sestrom.

zrenje je postojalo da nas učini drvenima,
napuni pupovima od grla do grla.

šljive su pucale od samopouzdanja, koštice
padale kao okoštale suze, smrvljeni kralješci,
iz svake je niklo po jedno savijeno stablo.

poslije, ivin brat
objesio se na stablu
koje je također moglo biti šljiva.

plod tamnog učenja zrio je u zaborav.

vidjela sam, smrt je neobično velik primjerak
najobičnije privatne pomrčine,
ima ih posvuda, rastu, vidjela sam,
i na rubovima namještaja.

poslije su mi se oči smrkle, ništa nije bilo
dovoljno tamno da bi se uočilo.

odlučila sam: omotat ću oči slijepom sobom
i žestoko žestoko šutjeti,
brati mrkli muk,

mučati tamnom polutkom mozga
da posvijetli u ljubav,

ali tog su ljeta
zidovi bili slabo savitljivi.
stalno su se kore pupova razbijale o beton,
kao da će
netko propjevati.

Madár, szilvatermés

ezen a nyáron a szilvák fordítva értek be.
húsuk kék volt
majd zöld
aztán virágba borultak.

tagadás mellett érnek leggyorsabban a sötét gyümölcsök,
sápadt falakkal melyekbe iva burkolózott
minden bulit megelőzően.

iva ősei a gyerekeknek azt tanították, hogy az agyat
kézzel tuszkolják be. iva testvérenek nagy
keze volt, egy-egy félteke tenyerenként,

mindent felezve nővérel.

az érés azért létezett, hogy merevvé tegyen minket,
megtöltsön rügyekkel toroktól torokig.

a szilvák repedeztek az önbizalomtól, a magok
úgy hullottak, mint a megkövesedett könnycseppek, szétmorzsolts csigolyák,
mindegyikből egy hajlott fa nőtt ki.

később, iva testvére
felakasztotta magát egy fára
amelyik szintén lehetet volna akár szilva is.

a sötét tanulás termése feledésként ért be.

láttam, a halál különösen nagy példánya
a legegyszerűbb privát sötétségnek,
fellelhető mindenhol, növekszik, láttam,
a bútorok peremén is.

később a szemem elsötétült, semmi sem volt
elég sötét, hogy látható legyen.

eldöntöttem: szemeimet bekötöm vaksággal
erősen, erősen hallgatok,
begyűjtöm a koromsötétséget,

hallgatok sötét agyféltekémmel,
hogy szeretetté világosodjon,

viszont ezen a nyáron
a falak kevésbé voltak hajlékonyak.
a rügyek kérge állandóan a betonhoz csapódott
mintha
valaki dalra fakadna.

(Fordította: Gulyás László)

Ptica, slivin plod

tisto leto so slive dozorevale vnazaj
njihovo meso je bilo modro
potem zeleno
potem je posvetlilo v cvet.

temno sadje najhitreje dozori z zanikanjem,
z bledimi zidovi, v katere se je iva omotavala
pred vsako zabavo.

ivini starši so učili otroke, da se možgani
vtiskavajo ročno. ivin brat je imel velike
roke, po ena polobla v vsako pest,

vse napol s sestro.

zorenje je obstajalo, da nas napravi lesene,
napolni s popki od grla do grla.

slive so pokale od samozaupanja, koščice
so padale kot okostenele solze, zdrobljena vretenca,
iz vsake je klilo po eno upognjeno drevo.

potem se je ivin brat
obesil na drevesu
ki je prav tako lahko bilo sliva.

plod temnega nauka je zorel v pozabo.

videla sem, da je smrt nenavadno velik vzorec
najbolj navadnega zasebnega mrka,
povsod so, rastejo, videla sem,
tudi po robovih pohištva.

potem so se mi zmračile oči, nič ni bilo
dovolj temno, da bi se zapazilo.

odločila sem se: ovila bom oči s slepo sobo
in silovito silovito molčala,
trgala mračni molk,

molčala s temno poloblo možganov,
da posvetli v ljubezen,

a tega poletja
so bili zidovi slabo upogljivi.
nenehno so se skorje popkov razbijale ob beton,
kakor da bo
nekdo zapel.

(Fordította: Marjan Pungartnik)

Lendvai Nemzetközi Művésztelep jubileumi kiállítása - enteriőr

Lassan, tűnődve

mint a páfrányokon a pára, mint a levél erezetén az eső-, szem sarkában a könny-, barlangban a kőcsepp, hogy hulljon, csorduljon, tornyosuljon-e; lassan tűnődve, ringatódzva, mint az alvó tó hátán, a szendergő szél ölén, a sás élén, a papírszelet, a céhtábla, a bogár; lassan tűnődve, zümmögve, dudolgatva, félhangon füttyörészve, mint a méh, a fűrés és a sürgönyvezeték, lassan tűnődve, töprengve, érlelődve, mint az elefánt, ki nem órákban, a csiga, ki nem napokban, a szilva, mi nem hetekben méri – ha gondolkodik, pázrik, aszalódik – a jelent; lassan tűnődve, mint a megfontolt füst, az elhaló visszhang, a pattanni lustán készülő buborék, lassan tűnődve, mint a mocorgó medvék, óborok, ásító vermek, oroszlánszájak, talányok, bódult virágkelyhek, lankadt tigrisek, lassan tűnődve, mint a dadogók ajkán, a süketek szembogarában, a vakok ujjbegyén kibukkanó, felpislanó, botorkáló, kitapogatódzó szó; lassan tűnődve, mint ahogy a köd könyököl a partra, úszik az uszály a Dunán, billeg a dereglye, a csuhé, a sirály, tátong, szipákol a mélyben a hal, lassan tűnődve, mint szürkületben a szivárvány, mint a kék, ha jő az alkony, tűnődve, mint a hegyek, a harangok és a fák, tűnődve, mint a terhes felhők, gesztenyeburkok, anyák, lassan, mint a lankadt golyók, futball-labdák, lukperemén, lombok között, glikkerek, ballonok, lassan tűnődve, mint falon az ikonok, elnagyolt ábrákon idomaikat vesztett idomok, száradó gombák, múltjukon tűnődő várromok, lassan tűnődve, mint sebek a hegek, a homokóra, ha pergetni, malomkő, ha forgatni, anyaföld, ha moccanni készül, lassan tűnődve kérdezem, szeretsz-e?

Počasi premlevajoč

kot rosa na praproti, deževna kaplja na žilah listov, solza v očesnem kotičku, kot kapnik v podzemski jami, razmišljajoč, ali naj pade, kane, se kopiči? Počasi razmišljajoč kot pozibavajoči čmrlj na gladini spečega jezera, v naročju vetra, kot ujeti list papirja na stebelcih šašja, izvesnacehovska tabla; počasi razmišljajoč, brenčaje, mrmraje, žvižgljaje kot čebela, kot žaga in žica na drogu, razmišljajoč počasi, vse bolj tehtno, kot slon, kot polž, kot sliva - slon, ki trenutka ne meri v urah, polž ne v dnevih, sliva ne v tednih, ko premišljuje, ko se pari, ko se suši; počasi razmišljajoč, kot dim po treznem preudarku, kot usihajoči odmev, mehurček, ki bo zdaj zdaj počil, počasi razmišljajoč kot tacajoči medvedi, stara vina, zevajoče zasipnice, levji gobci, uganke, omamljene cvetne čaše, shirani tigri, počasi razmišljajoč kot beseda na ustnicah jeclavcev, beseda v zenicah gluhih, beseda po otipih slepčevih prstov, štokljajoča, iztipajoča beseda, majava vleka tovorov, šlep na Donavi kot počasi plavajoča meglica vzdolž obale, počasi razmišljajoč kot ličje, zevajoči galeb, cmokajoča riba na dnu vode, počasi razmišljajoč kot mavrica v sivini, kot modrina, počasi razmišljajoč kot gore, zvonovi in drevesa, razmišljajoč kot oblaki v blaženem stanju, lupine kostanjev, kot matere, počasi, kot opotekajoče se krogle, nogometnežoge, luknje na obrobku, med krošnjami, krogle, baloni, počasi razmišljajoč kot ikone na zidu, liki okrušenih ikon, sušeče se gobe, grajske razvaline z mislijo v davnini, počasi razmišljajoč kot brazgotine na ranah, pesek pečene ure pred polzenjem, mlinski kamen preden se zgane, mati zemlja, preden se premakne, počasi razmišljajoč sprašujem, me ljubiš?

(Fordította: Jože Hradil)

Daniela Raimondi

Ritratto

Aveva lavato i più piccoli dentro il catino.
Sfregato col sapone le ginocchia, il collo,
la piega dietro le orecchie.
Il fuoco era acceso. I corpi fumavano.

Aveva lustrato le scarpe, spazzolato le giacche,
messo un nastro nei ricci della bambina.
Poi era uscita: il piccolo in braccio,
un altro per mano.
I più grandi seguivano.
Camminavano svelti, gli occhi abbassati,
i corpi stretti dentro i cappotti.

Quel giorno mia nonna andava a fare un ritratto.
Voleva una foto dei figli da mandare al marito.
In Abissinia – dicevano,
a Natale il sole brucia ancora le pietre,
le donne hanno sguardi che fanno tremare le tigri.
Lì, invece, l'inverno splendeva sui loro capelli,
il ghiaccio copriva i rami dei pioppi.

Il fotografo li compose come un mazzo di fiori:
tre davanti e tre dietro.
Aveva aggiustato le frange, poi i fiocchi, i colletti.
Tutti fermi. Sul viso hanno lo stesso stupore.

Li osservo. Nella foto ogni cosa ha il suo posto:
la tenda di damasco, le schiene diritte,
la mano del primogenito sulla spalla del fratello più giovane.
Fissano l'uomo nascosto sotto il nero del panno.
Nessuno sorride.
Uno ha il cappello calato di sbieco,
l'altro indossa un maglione infeltrito.
Nella fila di dietro, mia madre: tredici anni, il viso sottile,
un vestito severo, nemmeno un accenno di seno.

Mia nonna manderà quella foto al marito.
Scriverà che tutti crescono bene,
che il più piccolo ha messo due denti,
che deve comprare scarpe nuove, e le maglie, e i quaderni.
Tacerà del freddo che ghiaccia i canali,

del gelo che s'attacca sui vetri, dell'olio finito.
Tacerà del settimo figlio che già calcia nel ventre.

È successo l'ultima volta.
Era tornato con addosso l'odore dell'Africa.
Ogni notte saliva sopra il suo corpo
e spingeva nel buio.
*– attento a non fare rumore, attento
che i bambini poi sentono... –*

Poi restava in silenzio:
gli occhi fissi sulla finestra,
e la paura che lui le piantasse nel ventre
un altro bambino.

Adesso gli spedisce la foto.
Non gli dice del figlio che le ingrossa le vene.
Non vuole parlargli del peso che già preme contro le ossa
e reclama il suo pezzo di letto, un lembo di fame, una voce,
la saliva che brilla
e già scava il suo nome nel buio.

Képmás

A kicsiket egy dézsában fürdette meg.
Szappannal ledörzsölte a térdeket, a nyakat,
s a fül mögötti hajlatot.
A tűz lobogott. A testek gőzölögtek.

Kifényezte a cipőket, lekefélte a kabátokat,
s a kislány fürtjeit szalaggal fogta össze.
Majd elindult: a kicsit karján tartotta,
a másikat pedig kézen fogta.
A nagyobbak követték őket.
Fürgén jártak, lesütött szemmel,
testük a kabátba szorítva.

Azon a napon nagyanyám egy képet készíttetett.
Egy fotót akart, hogy a férjének elküldje.
Abesszíniában – ahogy mondták –
Karácsonykor a nap izzítja a köveket,
s az asszonyok tekintete megrémíti még a tigriseket is.
Ott náluk azonban, a tél ragyogott a hajukon,
s jég borította a nyárfák ágait.

A fényképész, mint egy csokor virágot rendezte el őket:
hárman előre, hárman hátra.
Megigazította a szegélyeket, masnikat, gallérokat.
Mindannyian álltak. Arcukon ugyanaz a csodálkozás.

S most nézem őket. A fotón mindennek megvan a helye:
damaszt függöny, egyenes háta,
az elsőszülött keze a fiatalabb testvér vállán.
Figyelik a fekete posztó alatt rejtőző férfit.
Senki nem mosolyog.
Egyikük kalapja félig a szemére eresztve,
a másik keményített inget visel.
A hátsó sorban anyám: 13 évesen, vékony arccal,
komoly öltözékben, s még nyoma sincs a mellének.

Nagyanyám majd elküldi a fotót a férjének.
Megírja, hogy szépen növekednek,
hogy a legkisebbnek két foga is kijött,
s hogy új cipőket kell venni, és ingeket, füzeteiket.
De hallgatni fog a hidegről, mely befagyasztja a csatornákat,
a fagról, mely az ablakhoz tapad, a kifogyott olajról.
Hallgatni fog a hetedik gyermekéről, aki már hasában rugdos.

A legutóbbi alkalommal történt.
Hazaérkezett, Afrika illatát hordozva magán.
Éjjelente ráfeküdt testére
és belehatolt a sötétben.
– vigyázz, ne csapjunk zajt, vigyázz,
mert meghallják a gyerekek... –

Aztán csendben maradt:
szeme az ablakra meredt,
és megmaradt a félelem, hogy testében
egy újabb gyermek fogan.

Most elküldi neki a fotót.
Nem szól a gyermekéről, aki testét duzzasztja.
Nem akar beszélni a súlyról, mely már csontjainak feszül
és egy darabka helyet követel az ágyban, egy éhes száj, egy hang,
nyála megcsillan
és már rátalál a nevére a sötétben.

(Fordította: Konyecskiné Haász Beáta)

Portret

Najmlajše je umila v lavorju.
Jim z milom zdrgnila kolena, vrat,
gubo za ušesi.
Ogenj je gorel. Od teles je kar puhtelo.

Zloščila je čevlje, skrtačila jakne,
s trakom spela punčkine kodre.
Potem je šla ven: z najmlajšim v naročju,
še eden se je držal za roko.
Starejši otroci so sledili.
Hodili so naglo, povešenih pogledov,
v plaščih, ki so stiskali telesa.

Tisti dan je nona šla napraviti portret družine.
Hotela je sliko otrok, da jo pošlje soprogu.
V Abesiniji – so govorili –
sonce za Božiča še vedno žge v kamen
in ženske gledajo tako, da se jih ustrašijo še tigri.
Tukaj pa se jim zima blešči v laseh
in led je usločil veje topolov.

Fotograf jih je uredil kakor cvetove v šopku:
tri spredaj, tri zadaj.
Naravnal je obrobe, pa trakove in ovratnike.
Vsi so zdaj pri miru. Enako osuplih obrazov.

Opazujem jih. Na fotografiji ima vse pomen:
zastor iz damasta in pokončna drža,
roka prvorojenca na ramenu mlajšega brata.
Strmijo v moškega, skritega pod črno tkanino.
Nihče se ne smehlja.
Enemu je klobuk zdrsnil postrani.
Drugi je oblečen v skrčen puli.
V vrsti zadaj, moja mati: trinajstletnica drobnega obraza,
stroga obleka in niti obrisa prsi.

Nona bo fotografijo poslala možu.
Napisala bo, kako lepo vsi rasejo,
da sta najmlajšemu pognala zobka,
da mora kupiti nove čevlje, jope, zvezke.
Molčala bo o ledu, ki je vklenil reke,
o ivju, ki se oprijema šip, in o olju, ki ga ni.
Molčala bo o sedmem otroku, ki že brca v trebuhu.

Takrat zadnjič se je pripetilo.

Vrnil se je z vonjem Afrike na sebi.
Vsako noč se je vzpel na njeno telo
in suval v temo.

– *Pazi, ne tako glasno, pazi,
da otroci ne slišijo...* –

Potem je molče obmirovala
in se zastrmela v okno
v strahu, da ji je v trebuh vsadil
še enega otroka.

Zdaj mu bo poslala fotografijo.

Ne bo mu govorila o otroku, ki ji dela krčne žile.

Noče mu pripovedovati o teži, ki pritiska na kosti in zahteva svoj del postelje, svoj lačni delež, svoj glas,
ta tanka črta slin, ki se zablešči in že dolbe novo ime v temo.

(Forditotta: Alenka Jovanovski)

Besant Derek:
Nowhere

Mirka Ábelová

Byť Slovákom je úžasné

(zo života)

Slovákov na cestách za hranice
svojej zapáchajúcej každodennosti
spoznáš
ako taliansku čižmu
ten zmätený beh po letisku
si nemôžeš pomýliť
prekračovanie diskkrétnej zóny
vykrikovanie:
Kde je brána G78? Kde je brána G78?
Budú to tí
čo pičujú že more je teplé/studené
pláž, slnečník, ležadlo, strava, všetko bude na hovno
a bude to po slovensky
po slovensky Chorvátom
po slovensky Francúzom
po slovensky hotentotom komukoľvek
keď uvidíš obtlstých ujkov v slipových plavkách
s krížikom na krku a škaredou ženskou
s trvalou
budú to Slováci na cestách
nazývajúci černocho s kokosmi na pláži negrom
ktorí budú predavačovi v Grécku
ľúbozvučne po slovensky vysvetľovať
že „jahodovú do kelímka
a melónovú do kornútka, rozumiete?“
tajné spomienky
na platinové časy
keď v Juhoške miesto pizze
žrali rezne
a v kempingu im všetci rozumeli

Szlováknak lenni csodás

(az életből)

Külföldi útjaik során a szlovákokat
- akár az olasz csizmát -
könnyen felismerheted.
Ott rohangálnak a reptéren,
és túlkiabálva mindent
keresik a G78-as kaput.
Nekik a tenger sohase jó hőmérsékletű,
a homokos part, a napernyő, a nyugágy, a koszt meg szart sem ér,
és ezt szóvá is teszik szlovákul,
mert a horvátokkal, a franciákkal,
sőt még a hottentottákkal is szlovákul beszélnek csak.
Ha pocakos férfiakat látsz
nyakukban keresztrel és egy ronda asszonysággal,
na, ők a nyaraló szlovákok!
Akik a kókuszárus négyert a strandon niggernek nevezik,
akik Görögországban a fagylaltárusnak
finomkodó szlováksággal magyarázzák,
hogyan „az epret a kosárába,
a dinnyését meg a tölcsérbe, érti”
csalóka nosztalgia
tör fel az ősidőkből,
amikor Jugóban pizza helyett
még rántott húst zabáltak,
és a kempingben mindenki értette a szavuk.

(Fordította: Pásztor András és Kaj Ádám)

Biti Slovak je krasno

(iz življenja)

Slovake na potovanjih zunaj meje
svoje zasmrajene vsakdanjosti
prepoznaš
kot italijanski čevelj
zmedenega tekanja po letališču
ne moreš zgrešiti
prestopanje diskretne cone
vzklikanje:
Kje je izhod G78? Kje je izhod G78?
To so tisti
ki pičkarijo, da je morje toplo/mrzlo
plaža, sončnik, ležalnik, hrana, vse je sranje
in to po slovaško
po slovaško Hrvatom
po slovaško Francozom
po slovaško Hotentotom, komurkoli
ko zagledaš zašpehane strice v pretesnih kopalkah
s križcem za vratom in grdo žensko
s trajno
to so Slovaki na potovanjih
ki na plaži črncu s kokosi rečejo črnuh
ki prodajalcu v Grčiji
v slovaščini sladkobno razlagajo
da »jagodno kepico v lonček
melonino pa v kornet, razumete?«
skrivni spomini
na železne čase
ko so v Jugi namesto pice
žrli zrezke
in so jih vsi v kampu razumeli.

(Forditotta: Alenka Šalej)

Ljudje kot rastline

Osupljivo, kako drhtimo in trepetamo v visokem vetru
na nekem vrhu, na pečini, nad globeljo, držeč se za roke,

da ne bi padli. Mi - ženska, moški in otrok –, gledamo navzdol,
v obilje dvigajočega se zraka, ki gre prav do hrasta,

ki skrivenčen raste tik ob robu skal. – *Poglej dol, kako je globoko,*
pravi ženska otroku, in njegov pogled je nekaj časa

znotraj njenega pogleda kot seme v lupini, v želodu, a otrok
gleda brez strahu, le z začudenjem, v drobne krošnje

in kamnite stebre, ki se dvigajo globoko spodaj, v soteski.
Držimo se za roke kot negibni plesalci. Tako se nosimo,

dlan v dlani - naše roke se bodo spominjale drugih rok,
njihovih oblik, njihovega drhtenja, njihove vlage in toplote,

njihovih oprijemov, njihove gladkosti in hrapavosti, skladiščili
bomo oblike drugih teles kot nevidne zapise v skorjah, v listih,

v žilah. Spomin nanje zdaj izstopa iz nas kot vijugava senca
krošnje pod našimi nogami, in ko spet prepletamo svoje prste,

z njimi oblikujemo prazne prostore kot prostore med vejami.
Naše kože dišijo po prahu rastlin in eteričnih oljih, govorimo

z lišaji prekrute kamne, kot da je naša govorica bela mehka
eksplozija na trdni kamenini. Gledamo druge, kako prihajajo –

vidimo valovanje nešteti črnih debel po pobočjih,
z neštetimi vejami in vejicami, z viticami in listi, s pogledi

v pogledih, s semeni v lupinah, z želodom in žirom –, in spet
odhajajo na druge od sonca ožgane vrhove. Črna drobna sled prsti,

ki gre med skalami blizu nas, je kot neizrečen stavek, kot zaznamek
v prostoru, tisto, kar sva moški in ženska hotela povedati otroku

in kar otrok mogoče že ve; ljudje bomo morali kot rastline
prevzeti odgovornost, da iz preperevajočih kamnov nastane

nova prst, pustiti prostor za sajenje, za dež, za pokajoče lupine
plodov, pustiti prostor za tiste, ki prihajajo.

Akár a növények, az emberek

Megdöbrentő, hogy erőteljes szélben mennyire erőt vesz rajtunk a remegés
a csúcsok valamelyikén állva, a sziklán, a mélység fölött, kézenfogva,

egymást óvva a zuhanástól. Mi - a nő, férfi, a gyermek letekintünk,
az emelkedő levegő dagályába, ahogy feljön a tölgyig,

amely görbe háttal nő a sziklák mellett. *Nézz le, milyen mély*
- mondja a nő a gyermeknek és az ő tekintete egy ideig

a nőén belül reked mint a mag a héjában, a makkban,
de a gyerek tekintetében nincs félelem, csupán csodálkozás

ahogy az apró fakoronákat és kőoszlopokat figyeli, ahogy lentről,
a völgyoszoróból kiemelkednek. Kézen fogjuk egymást mint mozdulatlan táncosok.

Így tartjuk a másikat, tenyér a tenyérben – a kezünk a másik kéz emlékezetét
viszi majd tovább, formáját, remegését, izzadságát, melegét

a kézfogás érzését, sima és durva felületüket, archiváljuk másik testek
alakját mint láthatatlan jegyzeteket a kéregben, a levelekben

az erekben. Lábunk alatt növekvő fakoronák görbe árnyékaként lép
ki belőlünk emlékek és amikor újra összefonjuk ujjainkat,

üres teret teremtünk, ágak közti tért, bőrünkől növénypor- és eterikus olajillat árad
Mohalepte köveket mondunk ki, mintha beszédünk fehér puha

robbanás lenne a szilárd kövön. Azokra tekintünk, akik jönnek,
látjuk a számtalan fekete faderék hullámszámát a lejtőkön,

számtalan ágaik- és ágacskaikkal, leveleikkel és kacsokkal, a tekintetek mélyén tekintetekkel
mint magvakkal a héjban, a makkban - és ismét eltávoznak más,

napsütötte csúcsokra. A föld fekete nyoma amely a közeli sziklák közt húzódik
mint kimondatlan mondat, mint jelölés a térben, amit férfi és nőként a gyerekek akartunk
elmondani

és amit a gyerek talán már tud; nekünk, embereknek akár a növényeknek
fel kell vállalnunk a felelősséget, hogy a porló kövekből

új föld legyen, hogy teret hagyjunk a vetésnek, az esőnek, a gyümölcsök
pattogó héjának, teret hagyjunk azoknak, akik útban vannak ide.

(Fordította: Balazsek Dániel)

Álmatlanság

Hajnal.

Csak ülök az ágyam szélén, nézem a falon a függöny mintázatának mozgó árnyékoltjait, és hallgatom az éjszaka neszeit. A szélsusogást, a madarak csivitelését, a vadul kefélt galambok édes-bús bűgását, a kutyaugatást – rosszabb esetben -vonyítást –, a háztömbünk melletti lejtős utcán üresbe tett autók surranó gurulását, ajtócsapkodást, ordítózást, gyerekbölgést; ahogy egy lógó mellű, elhízott háziasszony, izzadt és részeg férje alatt unottan, kényelmetlenül fekvé, megszokásból, visítva, őrvöngve mímeli az orgazmust; öblítős vécek hosszú percekéig tartó zubogását, szirénázást, és más távoli, alig hallható, megfejthetetlen, beazonosíthatatlan eredetű zajokat. A éjjeli város szinte kellemes, de mégis nyomasztó, és valahogy baljóslatú alaphangját. Gyönyörű ez az egész. Tévelyítőan gyönyörű.

Világos éj van, a levegő testhőmérsékletű, száraz, és mázsás súlyú; az a fajta, amitől belélegzéskor bepánikol az ember, mert nem tudja biztosan, hogy valóban, effektíven, konkrétan beszívta-e, vagy tényleg ennyire kevés az oxigén ebben a kurva atmoszférában; kilégzéskor pedig olyan perzselő, hogy ha egy papírra fújják rá, akkor az összepöndörödik, mint egy megszózott giliszta.

Minden tagom fáj, zsibbadt, és szinte érzem, hogy az agysejtjeim ellenállás nélkül olvadnak semmivé. Az arcomban egy ideg magától elkezdi rángatózni, és sehogy se bírom leállítani. Bár a panelfalak hűvösek egy kissé, érintésük kemény, elutasító.

A groteszkül az út fölé görnyedő utcai lámpák koszos-sárga, szúrós, végtelenül művi fénye tolakodóan bevilágít a szobába, mintha minden titkot ki akarna lesni. Mintha csak azért állították volna pont oda, a két kis csenevész fa közé – amelyek vékony törzseikkel ingerlik maguk ellen a hülyegyerekeket –, hogy állandó jelenlétével figyelmeztessen: van valamiféle elháríthatatlan és tetten érhetetlen veszély, amely bármikor kész, hogy lefüleljen, ha valami neki nem tetsző dolgot cseleksz. Persze, hogy mi az a neki nem tetsző dolog, az körvonalazhatatlan, kimondhatatlan, titkos, és pont ez benne az idegesítő.

Az ablakon kinézve mindenhol csak görcsös szorongásba merevedett, éles, szögletes, súlyos és rugalmatlan tömböket látok, amelyeknek a mélyén sok kis cellában emberek alszanak gyűrött, átizzadt lepedőkön, és lelki hüvelykujjukat szopják, miközben démonaik vadul cincálják őket. Biorobotok, akik azt hiszik, létezik a szabad akarat, és hogy ők azt korlátlanul gyakorolhatják. Szeretnék sírni, de nem megy.

A ház előtti füves rész végtelenül mély, fekete mocsárnak tűnik, és esküszöm, kísértést érzek belevetni magam, de elrettent, hogy száz százalék a statisztikai valószínűsége annak, hogy egy kupac kutyaszaron landolnék.

Fáradt vagyok, szorongás morzsolja a gyomrom, a fejem zúg, olyan tompának érzem magam, mint egy végtelenszer használt, eldobható, egyszer használatos borotvapenge. Az egész testem forró, és nyálkás az izzadságtól. Mindez dühít, de leginkább attól készülök ki, hogy egyik ellen se tehetek semmit. Aludni akarok, de semmi kedvem elmozdulni az ablak mellől; kedvem lenne kimenni a levegőre, de nincs hozzá erőm. Szenvedek. A-szar-az-élet-nem-derű kezdetű frázist mondogatom magamban, mit egy mantrát, és lassan kezdek beletörődni a megváltoztathatatlan látszó ténybe, miszerint semmi esélyem enyhülést találni, mert nincs.

Az idő meg közben csak telik, igaz, hogy irtó lassan, de azért csak eltelik, az elcseszett életpillanatok száma meg csak nőttön nő.

Jó ötletnek tűnik, hogy kimenjek a fürdőbe, és megmossam az arcom hidegvízzel. De hiába tekerem ki a csap nyakát, csak langyos, tejszerű lötyöt bír fölöklendezni. Hát milyen munka ez!? De hiába

förmedek rá. A víz marad tőgymeleg. Az ellenség keze betette közénk a lábát. A hideg számítással csillogó csap átállt a másik oldalra, hű szolgámból aljas áruló lett. Kihalt belőle a lojalitás. A posztmodern ember csak önmagához lojális, s úgy látszik, tárgyai utánozzák ebben. Ha lenne a kezem ügyében valami súlyos, szétverném a hülye, krómozott fejét.

Kerülöm a tükörben a saját pillantásomat.

Az állatkert várja a reggelt, amikor felkelhet, és végre csinálhat valamit. Ha mást nem is, legalább produkálhatja magát. Addig meg ülök a ketrecem sarkában, és hitetlenkedve nézem a kulcsot a zárban.

Az ajtó belülről van bezárva!

(2002. aug. 17.)

Kisajátítás

Húz a barna veszedelem fatörzstől fatörzsig, keresztül a város ölére erdőskanzenként simuló, a föld izzadságszagától bűzölgő ligeten, végig egy sétány titkos illatösvényén, olyan gyorsan és engedetlenül, hogy alig bírom kikerülni a fagyott tócsákat. Néha nagyot rántok az eszeveszett eb porázán, hogy megrendszabályozzam, megtörjem lendületét, de a kutya megrészegülve a természet vérét pezsdítő elevenségétől, még csak hátra sem vicsorít, hanem céljára koncentrálna, továbbra is teljes erővel nyomakszik előre. Egyértelmű, hogy ő sétáltat engem, az útvonal megválasztásáról nem nyit vitát; s ha megpróbálom eltéríteni, hát inkább megfullad, végstádiumú tüdőrákosokat megszegyenítően hörögve szürcsöli a levegőt, de azért sem enged. Biztos azt gondolja rólam, hogy kolonc vagyok, amit kegyetlen tréfaként kötött imádott gazdája a nyakába. Én se gondolok jobbakat róla, mert állandó konfliktusforrás gazdájával való szerelmi viszonyomban.

A taknyos tél nedves és hűvös szeleket tüszent, de nem fázom, inkább melegem van, és nem csak a gyors tempó miatt, hanem azért is, mert túlzott gondossággal öltöztettek fel. Keletről egy fekete torkú égi szörny bekapja a várost, és a szájpadról fehér nyálcseppeket kezd spriccelni, hogy megkísérelje szétbontani a világ naprajzolta kontúrjait. A sötét nyákon körénk csúszó halál által megkísértett fényvalóság hatalmas tömegei meg is adják magukat, míg mások ellenállnak, és az utcai lámpák langyos zuhanya alá gyűlnek, hogy lemosassák magukról az elmúlás ragacsos, kormos iszapját. A táj némán a hajnalért kiált. A kutya lehet hogy hallja is, de ennek nem adja jelét, vagy nem érdekli a mások szenvedése. Amilyen aljas és közönyös, az utóbbit valószínűsítem.

Az ugrabugra barna rugó új asszonyom kutyája, és nekem muszáj lenne kijönnöm vele, mert kedvesem rajong érte. Rajta gyakorolja a gyereknevelést. A jó szándék részemről megvolt, de a kutya kezdettől utál, nem akar osztozni velem gazdája szeretetén. Első alkalommal, mikor ottaludtam Bettinél, az eb éjjel lepisált. Egy új nő mellett ellazulni amúgy sem könnyű feladat; viszont így, hogy a kutya akciói alaposan megnehezítik törekvéseimet, egyenesen lehetetlen. De jó képet vágok a dologhoz, és úgy teszek, mintha kedvelném az ebet. Bettinek nem szabad rájönnie, hogy csak megjátszom magam, és valójában utálom domesztikált farkasát. Ha kiderülnének valódi érzelmeim, akkor abból arra következtethetne, hogy talán őt sem szeretem igazán, és vele kapcsolatban is csak valami hazug szerepet alakítok. És akkor hiába magyaráznám, hogy mivel vonzódok hozzá, ezért szeretni akarom; és ha szeretni akarom, akkor már tulajdonképpen szeretem is. Meg hogy a kutyához viszont nem vonzódok, és ő sem vonzódik hozzám, ezért nem tudom szeretni, de mivel az eb az övé, ezért úgy teszek, mintha mégis szeretném a kutyát, mert őt szeretem. Becsapva érezné magát, és nem értene meg. Sok dologban idealista. Nagyra értékeli az őszinteséget. Én viszont a fájdalommentességet értékelem sokra. Ő követi a mintákat, amiket a kor, melyben élünk, mutat neki. Én belső parancsokat követem, és hipokritát játszok, ha összetűzésbe

kerülök a mintával. Ami meggyőző, az már igaz. Ezt rég megtanultam. Ha magabiztosan állítok valamit, akkor azt elhiszik. Mindegy, hogy mi az, amit állítok. Vagy majdnem mindegy.

Betti minden gátlás nélkül, azonnal és természetesen vette birtokba a testemet. Ahogy modern módra dukál. Nekem ez nem megy olyan könnyen, mint neki. Furcsa megszokni magam mellett egy új formájú, más szagú, másként mozgó testet. Szemérmes is vagyok, de persze nem úgy, hogy feszélyez a meztelenség. Nálam a szerelem elhatározás kérdése. Aközött, hogy szeretek valakit, vagy pedig csak képzelem, hogy szeretem: nincs különbség. Bettivel kapcsolatban még nem határoztam. De azt tudom, hogy szeretném szeretni. Mikor szakítottam előző asszonyommal, gyorsan elragadott a létfeladottság árja. Betti kihalászott, és hazavitt. Vele maradtam, mert így kényelmes. Tudom, hogy egy nő számára sértés, ha egy férfi csak azért van vele, mert az kényelmes neki. Mit csináljak: agyam malmal lassan őrölnek. De legalább alaposan. Ha a kutya nem lenne, már döntésre jutottam volna, mert tetszik nekem ez a lány; meztelensége étvágygerjesztő, mint az aranygaluska.

Mondjuk, azt nem szeretem, hogy folyton a múltamban akar vájkálni. Arra ösztökél, hogy összehasonlíttassam a nőkkel, akikhez eddig közöm volt, de csak, mert azt akarja hallani, hogy ő minden szempontból jobb náluk. Kedvem lenne néha megmondani neki, hogy vannak dolgok, amikben nem jobb. Számomra a szeretkezés után megnyugvás hallgatni a kiürült lelkeink csendjét, és élvezni felfrissült hűvösét a bennük feltáruló hatalmas csarnokoknak. Nem akarok kutyaként visszatérni emlékeim hányadékaéhoz. A szám a csókoktól legyen fáradt és fájó, ne a beszédétől. A régi kedves mindig az érzelmeinket akarta kielemezni. Hát hogy artikuláljam azt a rengeteg bonyolult vegyi folyamatot, ami egyesülésünk után ingerelt? Betti meg csalna vissza a múltba, mintha ott lenne valami, ami megkérdőjelezi az ő fenségességét és diadalát. Nem tudom, talán van is. De nem számít. Ha engem nem érdekel, akkor ő miért vadászik rá? Olyan, mint a kutya: ha valami izgatja az orrát, akkor kiszagolja a jel eredetét. Pedig máskülönb csak a jelen érdekli. Az élet gyakran annyira a hatalmába tudja keríteni, annyira belefeszül a testébe, hogy egyszerűen leigazza, s hisztérikus pezsgésre készíti sejtjeit, túlzott energiákat áramoltat keresztül rajtuk, és idővel fekete és búzló lucsok-gócokat éget majd a szerveibe. Akkor a nevetős, életvidám, hiú kis Bettike belehal a pezsgésbe. Eleméztik a daganatokat. Ráadásul cigizik is.

Na persze én sem vagyok különb. Számomra legtöbbször komor ájul az élet. Titkon remegve várom a halált, de csak, mert azt remélem, hogy az valami más, mint a hétköznapi. S ha más, akkor tán a boldogság. Betti is annyira más, mint előtte volt asszonyom, hogy róla is hiszem, talán a boldogság lesz. Nekem minden szerelmi aktus minden nővel haláltusa. Olyankor, ha kell, ostorral hajtom ki magamból az összes energiát, mint lovakat a lángoló istállóból. Én nem hagyom, hogy az energia a zsigereimben égjen el. Nem akarok fekete gyöngyöket szöveteimbe. Minden új nő térkép valami tükrön túli labirintustájról, amin megszállottan kutathatok, s kereshetem az utat, melyen önmagamhoz eltalálok. A régi kedvest tudtam már kívülről, de magamat nem találtam benne. Betti még sok titkot rejt; kevés ösvényét jártam csak be eddig.

Fiatalon egyszerűbbnek éreztem az életet. Talán, mert minden sikerült. Tizenöt évesen, mikor az első barátnómért mentem a robogómmal, hogy kimenjünk a strandra, és az útról letérve dugtunk egy gyorsan néhány bokor takarásában, az annyira magától értetődő volt. Nagy szenvedélyek nélküli, de őszinte, meleg, egyszerű és ismerős intimitás volt köztünk, mint a testvérek között. Nem éreztem, hogy tétje lenne a dolognak. Játék volt. Gyerekek felkészülése az életre. A barátságaimban is csak az volt a fontos, hogy együtt legyünk, de nem beszéltünk soha semmi fontos dologról. Halálról, válásról, vagy szegénységről. Felőttként férfiként vannak témák, amik levakarhatatlanul rám tapadnak, és nem tudok tőlük szabadulni, csak akkor, ha beteljesítem jóslataikat. Felelősség, együttélés, házasság, gyarapodás, gyerekek. És mindennek a szakadatlan analízisát.

Csak ez a kutya ne volna. Vagy volna kedves és szófogadó. Csak tudnám szeretni. Csak tudna szeretni a mogorva pofájával. De gyűlöl. Féltékeny rám, és szórakozik velem. Bárcsak szuka lenne. De ordas kan, és persze falkavezérnek képzeli magát, Bettit pedig háreme tagjaként kezeli. Én ebben a szereposztásban

a betolakodó nőstény-tolvaj lehetek csak. Bárcsak én lennék a kutya. Akkor nem szötte volna így tele idegekkel a koponyámat az a rosszindulatú pók, aki az univerzumot is teremtette.

Az eb orrával úgy tapad a földre, mintha szívna valami, s húgynyomtól húgynyomig rohan. Úticélunk a tópart. A parkból kiérve felhangosodik a csend, és a vékony jéggé dermedt hátú vízről visszapattanó díszkivilágítás fehéren vakít, mint a magnéziumfáklya. Betti meghagyta, hogy a tónál vegyem le a pórázt az ebről, és engedjem szabadon rohangálni. Azt hiszi, nem tudom, hogy azért forszírozza, hogy én hozzam el sétálni a kutyát, hogy így összebörönéljen velem, mert azt ő is pontosan látja, bár nyíltan nem vallja be, hogy feszültségforrás köztünk a kutya velem szembeni agresszív és elutasító magatartása. Az eb kirohan a mólóra. Lassan utána sétálok, de csak tisztos távolságból. Az ember is olyan tünékeny, törékeny és romlékony, mint a jég. Sőt, a szerelem is ilyen. A móló szélénél darabokra hasadozott jég alatt ott hullámszik a vadsága fosztott víz. A szálnalmas havas eső nem hull már, abba hagyta futkosását a szél is. Az éjszaka csillagatlan, és mozdulatlan, mintha rajzolja volna a táj. Csobbanást hallok, aztán ugatást. Odanézek, és látom, hogy a kutya beleesett, vagy beleugrott a vízbe. Az ijedség belerúg a mellemben, amitől nagyot zökken a szívem. Oda futok, lehasalok és lenyúlok, hogy a tarkóján lévő bőrnél fogva kihúzzam a jeges tóból az ebet. Alig érem el, de amikor megragadom, a kutya morogni kezd, és kitépi magát. Rákiáltok, hogy nyugodjon már le, és hogy segíteni akarok neki. Szidom is, elmondom minden idiótának. Amikor újra a feje közelébe nyúlok, belekap a kezembe, és fogai át is szúrják a bőrömet, a fájdalom pedig élesen hasít végig az idegpályáimon. Visszagondolva elképzelhetőnek tartom, hogy nem akart komolyan megharapni, csak úszás közben, és nagy ijedségében túlméretezte a mozdulatot.

A mellemben kapom a kezem, és dühösen lesziszegem a kutyának, hogy ezért megfizet: hagyni fogom megdöglenni a jeges tóban. A hangomban lévő indulattól ő is rákezd, és vicsorogva, hörögve ugat. Eszembe jut, hogy ha itt hagyom, és valahogy mégis kiúszik, vagy valaki kimentti, akkor azt Betti sosem bocsátja meg nekem. Hirtelen elhatározom, hogy egyszer és mindenkorra leszámolok a döggel, és belefojtom a vízbe. A véletlen teremtette körülmények annyira ideálisak, hogy nem tudok ellenállni a csábításnak. A harapás miatti bosszúvágyam, és az elmúlt hónapok alatt felgyülemlt sértettségem elveszik a józan eszemet, és nem támad kedvem logikusan gondolkodni. De kell valami segédeszköz, amivel a víz alatt tarthatom a kutyát, amíg megfullad. Körbenézek, és a móló végénél lévő jelzőoszlop oldalának támasztva megpillantok egy körülbelül három méter hosszú csáklát. Gondolom, azzal szokták a hajókat segíteni a kikötésnél, meg a vízbe esett embereket kihúzni. Elveszem a helyéről, és a végén lévő kampót beleakasztom a még mindig ugató kutya nyakörvébe, és a csáklával lenyomom az ebet a víz alá. Először nem megy túl könnyen, elég nagy ellenállás fejt ki az állat, de végül elnyugszik, és utána már könnyű tartani. Végignézek a parton: sehol senki. Ha jönne valaki, úgy tennék, mintha kihúzni akarnám az ebet a vízből, nem pedig befullasztani. Öt percet várok, aztán felhúrom a tetemet. A kutya minden kétséget kizáróan döglött. Nem tudom, hogy elmerül-e magától a teste, és ha el is merül, nem veti-e fel később a víz, ezért a csáklával betolom a jég alá, olyan messzire a móló szélétől, amennyire csak a rúd beér. Egy kis pánikbomba azért felrobban bennem, és fényes foltok kezdenek el táncolni a szemem előtt, amikor a kampó nem akar megszabadulni a nyakörvtől. Percekig szenvedek vele, és már majdnem a csáklát is a vízben hagyom, mikor végre lekad. Külön jól jön, hogy az időjárásjelentésben a következő napokra komoly fagyokat jósoltak, így remélhető, hogy a tetem hetekig nem kerül elő. Elégedettség önt el, amiért ilyen hideg fejjel tudok gondolkodni. A pulzusom elég szapora, de lelkiismeretfurdalásom nincs. Motoszkál az agyamban valami apró félsz, hogy valamiről elfeledkeztem, ami lebuktat majd, de egyszerűen tudom, hogy sosem fog kiderülni, hogy megöltém a kutyát.

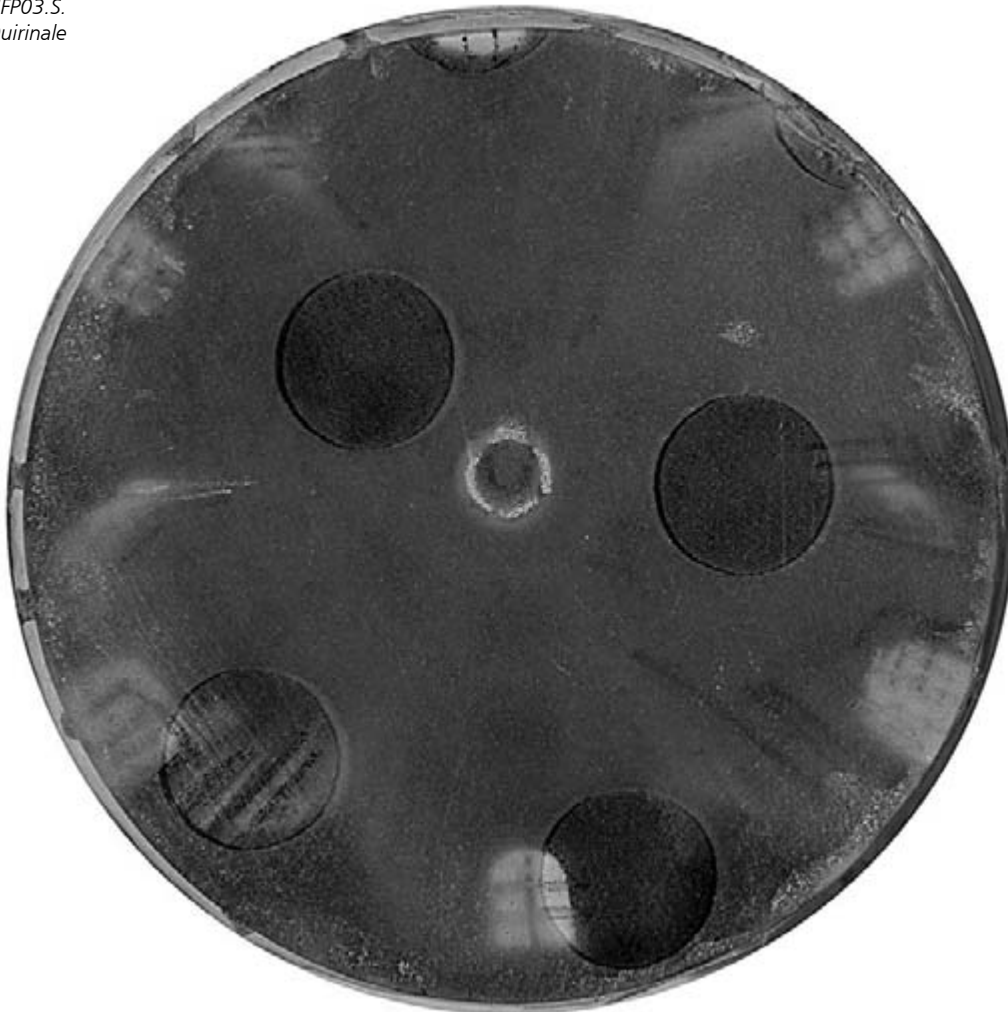
Hazafelé megalkotom magamban azt a tökéletes retorikájú szöveget, amit Bettinek fogok majd előadni arról, hogyan rohant el a kutya a sötétben, miután levettem róla a pórázt, és hogyan kerestem és hívogattam, míg végül arra jutottam, legjobb hazajönni, hogy közösen kutathassunk tovább, hisz több szem többet lát. Megnyugtatom majd, és kérem, ne aggódjon, biztos előkerül majd az eb, és közben gyönyörködöm majd a felindultságtól és izgalomtól hevesen hullámszó melleiben.

Ezek után Betti figyelme majd teljesen az enyém lesz. Persze csak a gyászhetek után. Azt az időszakot kibőjtölöm, közben meg nagyon megértő és segítőkész leszek. És szeretni fogom új asszonyomat. Elengedem magam és beleomlok az ölébe. Hagyom, hogy magához olvasszon. Finoman és lassan megtanítom rá, hogyan kell megszabadítania a testét szeretkezés közben a benne barangoló gondolatok kóboráramától. Az érzelmek csak kenőanyagok a testben, a lélek pedig nem akkor van jó helyen, ha összesűrűsödve centikkel a fizikai testünk fölött gomolyog, hanem ha lecsapódik szerveinkre, és levakarhatatlanul odakozmál.

Az meg, hogy ezért cserébe a lelkiismeretemet egy megölt kutya terheli, nem nagy ár. Nem érdekel, mert nem akarom, hogy érdekeljen; mint ahogy egy csomó más dolog sem érdekel, tisztán csak a túlélésem érdekében. Különben is, ha nem oltja be magát az ember valami gyenge bűnnel, hogy az erkölcsi immunrendszerét megtornáztassa, és megtanítsa az ellenállásra, akkor nem alakul ki a védettsége, és bármikor könnyen belehalhat a teljes pompájú bűn valamelyik igazi támadásába.

(2006. aug. 31.)

Nagy Gábor:
HFPO3.S.
Andrea Al Quirinale

Vass Tibor

< Bibinke és > a virágköltemény Készecske *A Nagy Bibinből*

Mára kérik ezt a verset, ma kérik mára.
Keddet írunk, jókeddel, bőséggel nem lapít vers nálam,
pláne nem ez, lapáttal nem tudom hányni, legfeljebb úgy,
ha lapátommal kész a készben
fejtem ki hátul a sok rossz bor után.
A kert hátuljáról beszélek. Kifejtem mamára,

porozni hová mehetnék. Mama, nem földet hánynak,
sok rossz bortól hagymás vért a trakta után,
előtte hantálnak búcsúszólag kötelezőn keveset,
hintenek hamvasst kutyáim hantjai közelében,
rögvest rá kevés koszorút, istápol és eltakar,
az eső elveri rajtam a sort.

Mama, jól leolvasom, az aranyos filcekkel fanyarított
szalagokon mit selyemüzennek egymásnak az élők,
egy emlékkedd szívükben örökké él,
nem nyúló fájdalommal, és kész a virágköltemény.
Mama, remélhetőleg nem mára, nem is holnaputánra.

A díszítés súlypontjába passzítani a szalagot,
okítják a világgöltő tanfolyamon.
E versnek ez a súlypontja, ide tessék képszelni a szalagot:
utolsónak hozzák keblükben fekvő közöletlen versem
hoppnál hopp lapok, ha időben ellapulok.
Például nem egy keddre eső ünnepen.
Kushadok, idomulok. Túlontúl sok az ok.
Negyedéven belül még három, mármint lap.
Világszám lehetek. A többiben csonka hírt merek.

Térjük vissza a mára. A holnaputánra. Mamáról anyámra.
Lapátra teszi a sors,
épp egy mekdrájnál áll sorban,
ott hallja először a helyi hírekben.
Még nem tud beazonosítani. Neki még nem rólam szólok.
Szegény pára, mondja, egyeseknek jobb,
másoknak balabb eset, kerti függőágy,
amelyből kiesek amorf sziklakőre épp, adódnak cukis halálok.
Csakis halálok, ami után nyomoznak:

semmi külsérelmi nyom, érthetetlen eset.
Szerelem belső vérig. Zuhany alatti

szeretkezés emlék- és a melegvíz-keletkezés rémképe.
Addig még engedem,
hogy ár sodorja, szél kavarja életem, ameddig jó nekem.

Vagy elhunyni például kedden gombamérgezésben,
pontosan egyre. Spórát lehessen hozzám igazítani.
Vagy ha már függőágy, meg kiesek.
Utóbbi metamorf képeim kiesek, szájjarcú

nőket festek a hernádkaki szájtátba,
lengős verseim csitrik szavalják a *Lengős* ciklusból,
akkorra már biztos lengőseket csitrok
a keddenként jobbnál jobbra cserélt okostelefonomba,
ragaszodom, amit a Perpetuum

mobile hoz. Csitt. Rock. Fájlukat tájtják, ha lebukom,
örökmosdókban ülök, folyton vécézek,
azt akarom ezzel mondani. Vagy pelenkázva
a függőágy tövében, vagy ezt, most először mondom

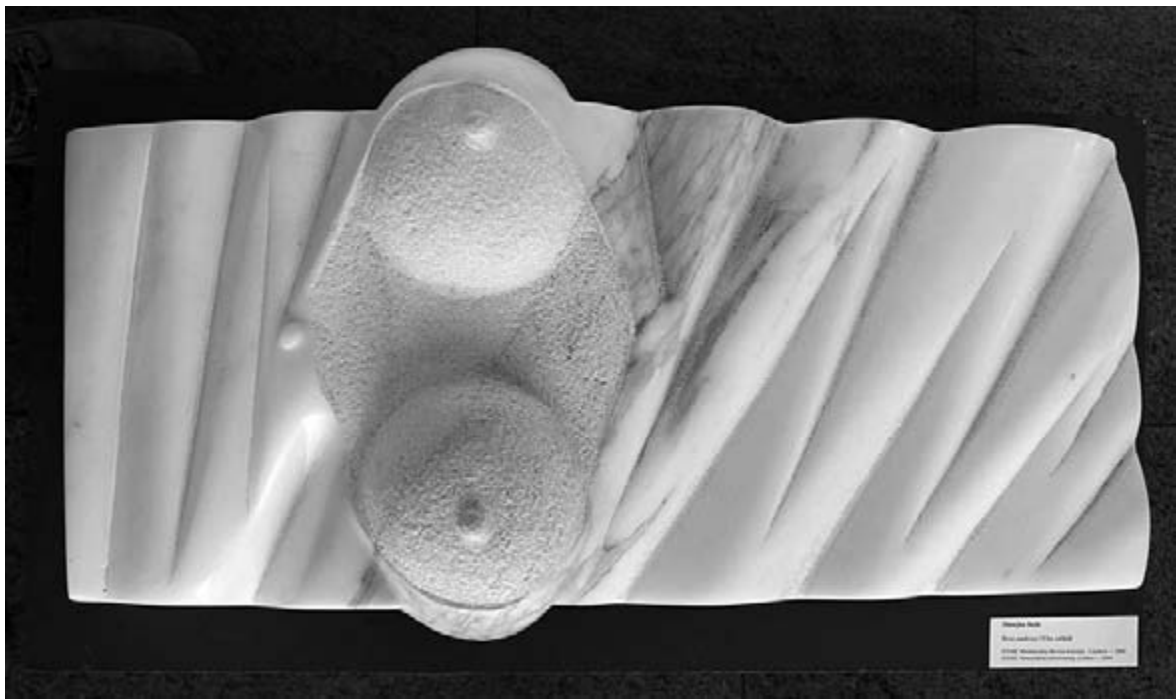
el, most hinned kell nekem,
Mama, legalább te haladj énvelem,
vagy anyám, legalább te, a halódásról akarok beszélni,
közös talányokról,
például sziklakő-nő az arcod, és én szerencsétlen
épp ráesek. Ahogy árnyék, a sorban állva jól, elsőleg a falatra.
Nekem annyi meg egy hambi.

Ott lapul versem két-háromnál fellengzőmnél egy-egy.
Ki megtalált, itt volt néhány órát, néhány éjszakát,
és gyorsan ment tovább. Több nem szok,
ez milyen időben van vajon,
azt tudják magukéról, holtbiztosan az az utolsó.
Ellentmondás nincs, nem utolsónak küldöm,
csak hát időben úgy jön ki a lépés, hogy elhalok.
Érthetően tüntetődik a hullaszerep.
Előkelően adódódom elő a remittenda személyes kiszórásánál.
Friss lapszámátadásoknál néhol megérem,
hogy egymondattal adják kézbe: ha kedd,
akkor Vass Tibor utolsó hersével.
Két-három ember teszi fel rám a pontot:
sejteni vélik, hogy a kutat és a kiutat mim választja el.

Nem vezetem őket félre,
ugyanis nem tudom, hogy ha meghalok,
náluk utoljára teszem-e.
III. az előfordulásomról beszélek.
Saját halálom kell nekik,
hát majd produkálok mindnek külön sajátot.

Egyébként is izgat, ha hirtelen halok meg,
készületlenül érem végen magam,
mit tudok a saját halálomról utólag. Nincs is utólag, de azért.
Annyi minden változik, nem biztos semennyi sem,
legalább selegyél az nekem.
Aki fel tud készülni, váratlanul nem éri a sajátja,
más lehet halálképe egy zebrán halálra gázoltnak,
mint az utolsó kenetre várakozónak.
A maga igazát hazudja mindenik.
Mama, igazán hazudhatnál, a mindenit.
Szinte most először mondom el, most a szinted kell nekem.
Anyám, adj egy pótlapátot,
hitelezd jövő kedd reggelig. Leadlak, akár ezt a verset,
jó pár keddig szerelemmel nézzek utánad.

Matejka Bellé: *Cím nélkül* - 2004

Kilián László

A mitográfus följegyzései VII.

Hórusz kedve

Mosolya bontakoz. Terjedve fut szét az égi fakadású folyam zölden tobzódó kövér partjain. Kedvesen omlik forró széllel, bomolva-hullva a sivatag szélében-hosszában. Hórusz vitorláz és szital fenn, vigyázni pusztát és nílusi édent.

Távol közel leng. Távolában közeli közelsége magasra forrósul. Hamarosan dalba fog. Dalba Hórusz. Énekelni fog.

Szabad vagyok
Mert üres a szívem:
Így ékeskedem.
Szabad vagyok
Mert tele a szívem
Azok iránt
Táplált szenvedéllyel
Kik szárnyam alatt
Keresnek s találnak
Vigaszt pihenést.
Szabad vagyok
Hisz lehetek az
Mi tart
Vagy az mi tartalom.

Röpül. Dalol. S a kedve nagy.

Örülnie lehet, mikor csak eszébe jut, eszébe a három szent rovás a csőrén, melyekből igaz, csak a középső, csőrháti az övé; a szélsőket – jobbra-balra – szerettei vonták rá ujjuk illetésivel. Jobb rovása a gyarapodó kobaltos vágata Írisztől – bal vonása a születő édes medre-völgye Ozirisztől.

Büszke, hát kezd és folytat, mégis öröme az terjeszti, hogy születéstől lett rovása a sajátja, sajátja a beteljesülés.

Száll Hórusz. Teljesül. Ő maga, s körötte minden: száraz homok, zsíros föld, édes áradat és sós hullámverés.

És Hórusz felleli a fáraót. Aláereszkedik. Rászáll. Oltalmazója. Az oltalom, amellyé maga a fáraó válhat általa. Hórusz ráereszkedik. Ő maga a királyi rang fejéke a nemesz. Ekként lész az örök fáraó teljhatalmú, mert mindenlátó, mindenüvé készenlétes.

Ha a fáraó nemeszben, sérthetetlen és győzhetetlen. Ez és ő Hórusz kedve. A sólyomisten kedve, hogy a fáraót orvul hátba támadók lövése, fegyvere, ütése csak célt téveszthet, s a mágnes-szél héján csusszan el mind, mi ármány s ármánykodó.

Kedve, hogy szemtől szemben – a fáraó szemeláttára és szemüldekén Hórusz – nemesztekintete előtt oly elsöprő vihar serege a sereg, s maga a szél, s a förmeteg, mi minden Széth-szövetségést és magát Széth-et is porba sújtja, s ki árba vagy homokba fül.

Kedve szemben az első győzelmes roham, hol Hórusz dala az induló.

És Hórusz énekelt és énekel!

Dal közben sólyomból, nemeszből fiúcskává változik. A csupasz gyerek ujját szájára forrasztja, merőn reánk tekint: csend lesz megint.

Hórusznak kedve van!

Őrzi a fényt!

Őrzi a titkot!

Figyelj!

A mitográfus följegyzései VIII.

Ormuzd gyámköve

Az a gyámkő azért ragyog, mert az ég adománya.

Kristály. Maga a fény. Hol szikrázó Nap, hol zúgásban örvénylő tűz. Gyámkő. Tartja a templom oszlopát. Annak templomát, akitől kérdeznek, aki erejében is egyetlenül egy, aki úgy tökély, ahogyan együtt lehet minden jó.

A gyámkő-kristályon nyugodnak a kegyhely kincset fogó terhei. Édes terhek: egyetlenegy mindenek tudójának és ekként teremtőjének misztériumjelei. A gyámkővön az oszlop, az ív maga a szentséges, világot összetartó elv, rend és erő sarja-sarjadéka; azon gyámkő és szikrázó-nyugovás, mi sugalmazza – így alapozza – a belátást; letéteményese az áldott megértésnek; magának a tudásnak, mindent bíró szellemnek.

Tartja a templomot, ami a legkegyesebbé, a győzedelmesen is győzedelmesé, az átlátni képesé, az ítéletre ékesített bírúé, de gyógyítóé.

És szól a gyámkő.

– Zsarát ostora vagyok. Ő küldött. Tartani a templomot. Üzenetből építeni és tartani oltárt, szentélyt, imaszámolyt, fohászra rendelt varázskört.

– Mondom – szól megint –, mire a tisztító tűz alkalmassá tett úgy becsületté lenni, hogy ment lettél a hazugságtól, büszke gazdagságú a csupán igazságból valók kimondásától; kinyitották neked a zárttá letteket, feltárult a végtelen; megválttattál az alantas béklyójától. Olvasd a szentély homlokán, az öröktöz lángjai felett, Zsarát kristályfényében a varázsigét!

„Miként is lehetne valós a gonosz?

Hiszen az csupán a múlt nyoma!

Múlt pedig csak a múlva fakuló árny,

Mellyel a pillanatnyi pille, a jelen –

miként balga kérész – felel.

Hogyan is tudhatnák: minden a jövő.”

– Mondom: ő küldött, akit örvendezéssel öveznek. Ki tisztítna meg más? Ki és mi jobban, mint az ő tüze?

És pendülve zeng a kristály, zsarát a gyámkő.

– Ki terítette szét a hajnalpírt, ki lelkesítette át és díszítette ünneppé az ünnepet, ki lelkendezett, fennen rajongva: érezni óhajtom a tájakat, a legelőket, a falvakat. Rajongása a rajongásom: rajongásom az ő rajongása. Ő és én. Így. Mi magasztaljuk a földet, messzire nyúló ösvényeivel, ekként a gyámkő és a rög teszi őt saját fénye adományozójává. Teremtmény teremtő – termő teremtmény. Az emlék nyelvvé nemesül, a nyelv törvényé, törvény bölceletté, mert a föld, mert a lenn tetté kell váljon. Bőségessé lőn a föld.

És felelnek a templom oszlopi: fohász és ima az ő szavuk – mindazokat imádjuk, sorra és számolatlanul, mindegyiszálig tartjuk, kik és melyek munkára, imára érdemesek. És ekként a templomból kél édes illatú fuvallat – a föld hátán, a föld ölében fut –, zsarát gyámkő lelkiismerete közelg abban a szélben. E forró szélben egyenesedik magától gondolat, szó, aztán tett; végtelenül végre valahára a fény.

E fénynek egységet eggyé tevő tagjai a harmadik rend burokhálóját magukkal kiadó őrangyalok: ragyogásukon, mégpediglen dicsfényükön keresztül fogannak az asszonyok gyermeket.

A kristály tart és kinyilvánít nyelvet, majd azt, amit dolga hordoznia a nyelvnek: s bősége lőn a földnek. És az ige közben tőle, általa közvetítette testesül meg. LESZ fénné, éggé, földdé, növényé, eleven emberré – szent teremtéssé. Lesz fény, ég, víz, föld, fű és fa, lelkes ember: ige, mely maga a szent teremtés.

Bősége léssen a földnek. A kristály gyámkő megmutatja, bizonyoságképp létezővé lesz a nagyszerűséggel teli uralom!

De a gyámkövet még Szindbád hozta a kígyó-völgyből. Akkor még egyszerű, üres kristályként vitték ide, tették oda. Jött a jövő: Zaratustra halálakor lelkesült át zsarát ostorává. Ostorává, mert az első ember, aki ez után megérintette, megcsapattatott a kő által. E csapást tekintették ostorütésnek. Ezért rakták gyámkőnek a templom falába: vált ekként mágikus hellyé és tárggyá. Mindenkinek – még Szindbádnak is – tudtán kívül maradt: AZ a Szindbád-mese ámbra-forrásának fenekén alakult ki az illatozó anyagból.

Király Ferenc: *Kezdetben*

Villányi G. András

Mozgásban

leütéstől a hangig
évmillió várakozás
majd megint semmi:
hallod a támadó
némaságot

mégis,
megpróbálsz megmaradni
a talán egyetlen
örök pont trónusán
hunyorlás nélkül,
várni, várni, várni

Órád a falon

Őrzöm konokul ketyegő
ingád a falamon
ahogy évre-éved kísérte
megismétli enyémmel.

De hová tűnt a pillanat
boldogbús acél stoppere:
az összegyűrt és eldobott
villamos és buszjegyek?

Téli táj

Vonul a téli szél
haja fagyott mezőn
dermedt fényeken söpör
ujja itt fenyőtűn citeráz
ott kéményből borzol füstöt
míg uszálya a távolba suhan
a vörös napkorong
kopár fák sötétlő árnyát
vetítve, elkeni
a ködbe úszó tájon.

Örök Tölgy

Márkus-Remete Ferencnek

Oltalmazó kupoládért
a poros rét felett...
hogy körébe bújhattunk
mikor nyári nap delect
vagy téli szél dőf tűivel.

Hány asszony

(metamorfózisok)

Mennyi leány varázsa
hány nő kenyérré vált imája
mennyi asszony vérző túje
növeszt, óv széltől is engem?

Vérükből összegyúrtak,
könnyes ölben elringatnak
 eget-földet átkínlódnak
gyönyörünk ritka de
égig zúgó hurrikánjában.

Minden percben búcsút intve
elhorgadunk
és már régen
újrászültek mindent.

Tönköl József

Mirko Lenarsic kifakult fotója

Istenem, te nagyságos, te magasságos, magad-teremtő,
kertem, virágom, vigyél haza innen, itt nem tudok
meghalni én se,
anyámat látom a kő mögött, mely felém zuhan,
megint baglyok, megint a sótonyi szél első fújásába
belehajló madarak röpködnek előttem
a templom padlására,
ahonnét úgy látok másokat, ahogy a tűzörök
láthatták őket,
egy a toronyból, egy meg a szertár előtti padról,
vétkeimmel elédbe állok,
nyári éjszakámban koporsóba gyűlt kévék,
közéjük dőltem, ugyanabban a Százholdban,
ahová a tél jegének sötétsége leszáll,
istenem, istenem, mit tettem, hogy fejemet
golyva dúcolja, hogy fölöttem jár az átok,
hajnalodva kövesedő kaszákkal ébredek,
forog most is a körhinta
a beomlott Grünwald-kocsmá ablakánál,
csak ez van: nyelv, zokogás, pálinka,
préselt ibolya a könyvben, énekeken túl,
elbújva, megráncosodva, imák között ismeretlenül,
minden és semmi sem,
krumplihéj, kanál, kepe lábától kiforduló fényképek,
aranysegélyű zászlók az üres porban,
körmeim árnyakká válnak, mivé leszek?
mikor az ugráló lidércek este elindulnak,
mikor tollas sámánköpenyben asszony lobog
a Rókadombon,
vagy én látom lobogni, senki más, csak én,
nem ismerem a nevét,
parázna lapulevélnél csöndesebb, fürtös záporban
kopog alatta a Kismosó hídja erdővel, vadakkal.

Istenem, istenem, miért jössz, hogyha nem vagy?
s hol a templom liliomos hercege?
miseruhám virágosza terül hanyatt,
hosszú hajam mintha raboskodna a földben.

A Mount McKinley^{1*} Szellemének legendája

(alaszakai történet)

Hosszú, hosszú idővel ezelőtt, mikor még csak farkasok, medvék és karibuk kóboroltak Alaszka kiterjedt területén és lazacok ezrei ívtak folyóiban, a Mount McKinley Szelleme körülnézett és így szólt magában: „Milyen óriási és csodás birodalmam van. Öröm tölti el a szívem, látva a szarvascordákat az erdőkben, a halak tömegét a tavakban és folyókban és a számtalan fajta madarat az égen. A birodalmam szíve a hatalmas medve mellkasában dobog. Igen, azt hiszem, szerencsésnek érezhetem magam.”

A nap folyamán a Mount McKinley Szelleme ködként ereszkedett alá a hegytetőről, megült a fák csúcsán és onnan figyelte a körös-körül nyüzsgő életet. Mikor ilyen formában járt birodalma fölött, mindig elcsodálkozott az ott élő állatok bőségén.

De este, mikor visszatért a hegytetőn álló jeges palotájába, nagy szomorúság fogta el és gyakran sírt. Ez egyre sűrűbben megtörtént és mivel így egyre gyakrabban esett a birodalomban, az állatok is szomorúbbá váltak. Össze-vissza csetlettek-botlottak boldogtalanságuk kábulatában, a Hegy Szelleme pedig még szomorúbb lett. Egy nap aztán így szólt a Mennyei Égbolthoz:

„Szükségem van egy baráttra, akivel beszélgethetek. Tudom, hogy gyönyörű birodalmat kaptam tőled, de semmi sem változik, ürességet érzek a lelkemben, mert senkivel sem tudok beszélni, senkivel sem tudom megosztani a gondolataimat.”

A Mennyei Égbolt meghallgatta és elküldte hozzá az Embert.

De az Embernek, mikor megérkezett, nem volt semmije, így hát készített magának egy lándzsát és vadászni kezdett az erdők és a folyók állataira.

A Mount McKinley Szelleme csak nézte egy ideig, hogy mit csinál, végül megkérdezte az Embert:

„Miért rablod a vagyonomat anélkül, hogy egyáltalán megkérdeznél? Elvégre te csak vendég vagy itt.”

Az Ember így felelt:

„De ennem kell valamit, és öltözők is a tél hidege ellen.”

„Rendben,” mondta a Hegy Szelleme, „de a nemes élet kioltását előbb ki kell érdemelned. Az állatok, akik ételként kínálkoznak számodra, megértik a szükségéidet, de neked is tisztelned kell áldozatukat. Én vagyok a Mount McKinley Szelleme, és minden, amit láatsz, a birodalmam része. Ezért előbb meg kell győződnöm a szíved nemességéről és a szellemed szilárdságáról. Ha elvégzed a feladatot, melyet neked szánok, maradhatsz a birodalmamban és barátok leszünk. Ha nem, elpusztítlak és egyetlen utódod sem fog itt élni soha.”

Az Ember meghallgatta és így szólt:

„Rendben. Elfogadom a kihívást. De ígérem meg valamit: ha elvégzem a feladatot, amely elé állítasz, képes leszek kihasználni minden gazdagságodat, még azt is, amiről nem is tudsz.”

„Megígérem,” egyezett bele a Hegy Szelleme, „de kelleni fog az óriási medve szíve, a farkas bátorsága és nemessége és a lazac kitartása is. A feladat nehéz lesz, de ha tiszteled az állatok szellemét, segíteni fognak, mikor bajba kerülsz.”

Így kötött a Mount McKinley Szelleme megállapodást az Emberrel.

„Holnap napkeltekor elmondom, mit kell tenned”, szólt a Hegy Szelleme, és pihenni tért.

A következő reggel az Ember a hegység lábánál állva várta, hogy felébredjen a Hegy Szelleme. Mikor feltűnt az első napsugár, a Hegy Szelleme lustán nyújtózkodott hóágyában és letekintett az Emberre.

^{1*} Alaszka legfontosabb jelképe. 6193 méteres magasságával Észak-Amerika legmagasabb hegye. Mielőtt mai nevét megkapta volna, az őslakosok Denali-nak nevezték. Sőt néhányan még ma is így hívják.

„Kicsi vagy,” mondta, „de nagy feladat vár rád.”

„Készen állok”, felelt az Ember.

„Akkor gyere fel hozzám”, szólta a Mount McKinley Szelleme és kezével legyintve éles, hideg szelet küldött le a hegyről. „Várlak!”

És az Ember ment.

De előbb megölt egy medvét. Megette a szívét és állhatatosságot kért a szellemétől. Majd a medve bundájából meleg ruhát és cipőt készített, mert tudta, hogy sok a hó a Hegyen. A húsát előkészítette az útra és megköszönte a medvének áldozatát.

Aztán megölt egy farkast. Bátorságot kért a szellemétől, melyre szüksége lesz az előtte álló feladat teljesítéséhez. Sálát és fejfedőt készített a farkas bundájából, hogy a hidegben is tudjon lélegezni és ne fázzon a füle. A húsát hozzáadta készleteihez és megköszönte a farkasnak ajándékát.

Aztán több lazacot ölt, és kitartást kért szellemüktől. Húsukat besózta, hogy sokáig elálljon. Fejükből levest főzött, ami erőt és meleget adott az Embernek. Megköszönte a lazacok ajándékát, majd egy erős fenyőfa ágából hótalpat és hozzá botot készített.

Vállára vette úti batyuját és elindult a kisebb emelkedőn.

Napok teltek el és az Ember még mindig a hatalmas Hegyet mászta. Olyan sok idő múlt el indulása óta, hogy már nem is számolta a napokat és éjszakákat. Csak azt tudta, hogy nem szabad feladnia. Kőd kavargott lábai körül és jeges szél csapott az arcába.

De az Ember nem törődött ezekkel, csak ment tovább felfele. Tudta, hogy nem nézhet le, különben elveszik.

A Hegy Szelleme figyelte, és így szólt magában:

„Nem fog neki sikerülni.”

Legyintett a kezével és visszafeküdt az ágyába. Titokban mégis azt kívánta, hogy az Ember feljusson a hegytetőre, ő pedig végre a vágyott barátira találjon. De csak nemes szívű és bátor szellemű barát kellett neki.

Mire az Ember a csúcs alá ért, már nagyon gyenge volt. Napokkal korábban megette a magával vitt étel utolját és semmi ereje sem maradt. Összerogyott a hóban és lassan álomba merült. Azt érezte, hogy két kéz szelíden felemeli és egy ezüst ágyra fekteti. Mikor felébredt és körülnézett, elcsodálkozott a varázslatos szépségen, ami körbevette. Soha életében nem érezte még magát ilyen csodálatosan.

Amint boldogan körültekintett, hirtelen egy medve jelent meg az ágya mellett. Belenézett a medve mély, emberi szeméibe, de csak szomorúságot és rosszállást látott tükröződni bennük. Az állat így szólt hozzá:

„Megetted a szívem és neked adtam a szellemem, hogy meghódítsd a Hegyet. Hiábavaló volt az áldozatom?”

Az Ember gyorsan felugrott az ezüst ágyról, mert eszébe jutott az ígérete. Abban a pillanatban felébredt a havas vadonban, a Hegy csúcsa alatt. Látta maga előtt a hegytetőt, és eszébe jutott, hogyan gyűjti össze a lazac utolsó erejét és úszik vissza szülőhelyére, hogy még halála előtt lerakja ikráit, továbbadva az élet fonálát.

És az Ember érezni kezdte a farkas szellemét, aki sohasem hagyja cserben a falkát és a végsőkig harcol a közös ügyért. Felállt és a Hegy felé fordult. Bátorság töltötte el a szívét és így szólt:

„Feljutok a csúcsra, még akkor is, ha ez lesz az utolsó tettem az életben. Ígéretet tettem magamnak és mindazoknak, akik követnek majd. Ha most megállok, Alaszka birodalmának kapui örökre zárva maradnak az Ember előtt.”

Összeszedte minden erejét – maga sem tudta honnan –, és felmászott a Hegy tetejére.

Amint a Mount McKinley Szelleme meglátta, hogy az Ember sikerrel járt, elismerően hajolt meg előtte. Majd azt mondta:

„Bebizonyítottad, hogy a legnemesebb értékek megvannak benned: a bátorság, az erő és a kitartás. Ezért mától, ahogy megígértem, rendelkezésedre bocsátom hatalmas birodalmam minden kincsét. Te és utódaid örök időkhig élvezhetitek ezeket.”

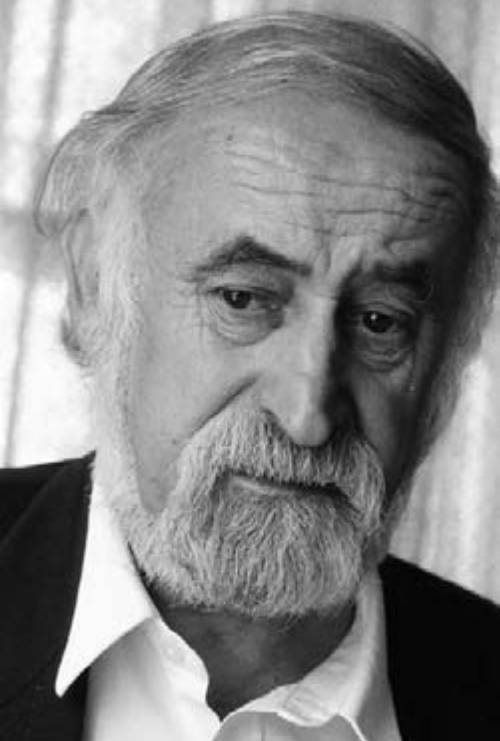
És azzal az Ember és a Mount McKinley Szelleme barátok lettek. A Szellem végre talált valakit, akivel beszélgethet, az Ember pedig letelepedett Alaszkában, ércet bányászott és gondját viselte az állatoknak.

Alaszka, 2012 augusztusában

(Fordította: Szemes Péter)

**Nemes
László:**
*Cicciolina
biciklizik
Lendván
1994*

Dudás Károly emlékező beszéde Szúnyogh Sándor szobránál

Kedves Barátaim!

Ahogy haladunk előre az időben, mindegyre szaporodnak körülöttem író- és festőbarátaim szobrai, emléktáblái, sírkövei: Herceg Jánosé Zomborban, Fehér Ferencé Újvidéken, Podolszki Jókáé és Vajda Gabié Bácsfeketehegyen, Gion Nándoré Szenttamáson, Koncz Istváné meg Dobó Tihaméré Magyararkanizsán, Cs. Simon Istváné Csókán, Kopeczky Lászlóé és Szalma Lászlóé Szabadkán, Czine Mihályé és Hornyik Miklóse Budapesten, Szúnyogh Sanyié és Gálics Pistáé itt, Lendván...

Nemrég még eltökélten jártuk ezt az Isten áldotta vagy verte Kárpát-medencét, menet közben egymáshoz ért a vállunk, a szívünk, máskor meg férfivigasztaló borok mellett hajnalokba nyúló beszélgetéseket-vitákat bonyolítottunk a világ, de mindenek előtt nemzetünk és kisközösségeink rosszul vagy kevésbé rosszul alakuló dolgairól, aztán egyszer csak szólt Valaki odafönről, intézkedett, s Ők sírkövekké, emléktáblákká, szobrokká magasodtak-merevedtek...

A halálát követő 14. esztendőben barátai, tisztelői jóvoltából Alsólendván szobrot kap Szúnyogh Sándor költőbarátom is. Amikor e sorokat írom, még nem tudhatom, hogy milyen lesz a szobor: Sanyi szoborarcán ott lesz-e az a senki máséval össze nem téveszthető huncutkás-jóságos mosoly, amelyre mi még oly élénken emlékezünk, mintha csak tegnap-tegnapelőtt lestük volna meg, s amelyet most már hűségesen őrizni fogunk, amíg csak élünk...

Nem is tudom már, mikor volt, hol történt, amikor először kezelt ráztunk, amikor először mondtunk egymásnak valami lényegtelen vagy nagyon is lényegeset: valamikor a hetvenes évek elején-derekán, Dormán Lacival jöttünk vagy én egyedül, a Koronában, boldogult úrfikorunk fő színhelyén, Csentehegyen, Sanyi pincéjében, Alsólakoson, a szülőfalujában, Gálics Pista feledhetetlen műtermében, vagy éppen fenn a kápolnánál, törökverő Hadik nagyurunk végső nyughelyénél?... Csak annyi biztos, hogy ifjonti nagy bánatunkban vagy örömlünkben mindig innunk kellett valamit, meg hogy mindkettőnknek rendkívül fontosak voltak ezek a találkozások, s az is biztos, hogy Muravidéken akkor ő volt a nagybetűs KÖLTŐ, s minden itteni fontos történés mozgatója és krónikása, meg hogy őhöz mindig hazajöttünk; később pedig már azt is elárulta, hogy Ladik Katalin költészetébe szerelmes, s talán nemcsak a költészetébe...

Gálics István és a még nagyon fiatal Bence Lajos társaságában én mutattam be először a vajdasági olvasóközönségnek, Újvidék és Szabadka

érdeklődő és ragaszkodó magyarjainak. Úgy hiszem, ott és akkor mind a négyen valami nagyon különös és szinte megmagyarázhatatlan módon boldogok voltunk, akárcsak itt, Muravidéken is mindig, minden alkalommal, amikor találkoztunk...

Akkor írtam le ezeket a sorokat, több mint negyed évszázada: „Gyakrabban kellene találkoznunk. Hogy elmondjuk egymásnak közös gondjainkat, megtudjuk tőlük, mi újság van Halicanumban, hírt adjunk nekik a Vajdaságról. Úgy tűnik viszont: a majd félezer kilométeres távolság erősebb tolóerő, mint a sok-sok hajszálgyökér bennünket összefogó ereje. Túl sok folyó hömpölyög el közöttünk ahhoz, hogy gyakrabban találkozzunk.”

Nem tudom, mindez és még annyi minden más benne van-e ebben a Szúnyogh Sándorról készült szoborban, mint ahogy az évtizedek során beleformálódott a mi életünkbe...

Én meg azóta is szakadatlanul mondom, írom: a történelem, a balsors, a háborúk vihara által durván eltépett szálakat-hajszálgyökereket – amelyek korábban oly szorosan összekötöttek bennünket – a mi szent feladatunk újrakötözni. A legjobbaknak itt, a Muravidéken, s a legjobbaknak ott, a Vajdaságban.

S hogy a korábbinál még tartósabb legyen a kötelék, a szívünk szálait is odafogjuk, belesodorjuk. A mi szívünkből kivezető szálakat az itteni legbiztosabb cölöpökhöz kötözzük: Szúnyogh Sándor szívbeli jóbarátunk most felavatandó szobrához, Gálics István szívbeli jóbarátunk sírkövéhez, s mostani szívbeli jóbarátaink: Bence Lajos, Göncz László, Varga József, Halász Albert, Kepe Liliék, Patyi Zoliék szívünkkel egyazon ütemre dobbanó testvéri szívéhez.

Drága Sanyikám, végezetül mi mással tiszteleghetnék feledhetetlen szép emléked előtt, most felavatandó szobrodnál, mint számomra legfontosabb versed, a Halicanumi üzenet négy veretes sorával:

„Halicanum szülöttei

kutyánál hűebb fiai vagyunk e földnek

bárhova visz is sorsunk

lábunkat törve is hazarontunk.”

Igen, barátaim, én rendületlenül hiszek benne: ha üzenünk egymásnak, hogy baj van, hogy aránylag jól vagyunk, bármilyen szél fúj, a lábunkat törve is haza rontunk.

(Elhangzott Lendván, a Bánffy Központban, 2012. november 16-án.)

Szúnyogh Sándor emlékezete

15 éve távozott el közülünk Szúnyogh Sándor, aki tavaly ünnepelte volna születésének 70. évfordulóját, 2013-ben pedig halálának 15. évfordulójára emlékezünk. Esetében az elmúlt 15 év elég volt ahhoz, hogy a rendkívül mozgalmas, hullámheggyekkel teljes és csalódásoktól sem mentes életmű és a hozzá kapcsolható tevékenységi területek kidomborodjanak, erényekkel és hibákkal együtt igazi valójukban feltűnjenek. Kultúránk mindenese, a költő és újságíró, nagyszerű irodalomszervező, szerkesztő, kiváló riporter és tévés – ilyen és ehhez hasonló kifejezések tolulnak az ember tollára, amikor Szúnyogh Sándor „földi vonulását”, tevékenységi köreit áttekinti. Mégis úgy érzem, hogy ezeknél is fontosabb, a 70 éves évforduló kapcsán különösen fontos, hogy a rövid leltáron túl rámutassunk azokra a vonatkozásokra, amelyek a példaadáshoz és a költő utóéletének a kis közösség kulturális felemelkedésében és megtartásában szerepet játszó, nemzettudat-erősítő tevékenységéhez kapcsolódnak. Rá különösképpen érvényes, hogy olyan életművet hagyott hátra irodalom- és kultúraszervezőként, költőként és újságíróként is, amely az utánunk következő nemzedékek számára is útmutató lehet – mert embersége, magyarsága, lokálpatriotizmusa is erre predesztinálja. Mérhetetlen szorgalma nyilvánvalóan nem lett volna elég, kellett még hozzá kitartás és makacs, kompromisszummentes kiállás saját igaza mellett.

Amikor tavaly júniusban fejszobrának felállítása felmerült, sok ötlet elhangzott, hol kapjon elhelyezést Király Ferenc Munkácsy-díjas szobrászunk alkotása. A Bánffy Központ, mint lehetséges helyszín nem volt kétséges, aztán a dilemma: bent vagy kint, végül a választás a kávézó helyiségre esett, itt jól meglesz, az esetleges rongálásoktól is védett helyen. Mert ilyenekre is sor kerülhet a tekintélyelvűséget sárba taposó világunkban! A következő kérdés: kell-e fölirat, esetleg elégséges-e gyönyörű kézírása, s a szignó? Esetleg valami idézet. Így esett a választás egyik sokatmondó verscímére, a *Rendületlenül-re*.

Egyik ismertetőnkben a hosszúversek kategóriájába tartozó szöveghez többféle asszociáció is társul, végül is, úgy véljük, mintegy fohászként benne – „himnusz-kísérletről” lévén szó a 21. századra – egy olyan új világ eljövételének a vágya szólal meg, hol „testvér a testvért nem bántja”, s az örök béke fénye világol minden ház ablakán, eltűnik a harag és a gyűlölködés, a „szellem napvilága” ragyog. A hat részből álló „pszeudo-óda” negatív eseménysort rögzít, a jólétben fürdő hatalmak vétkeitől, az ál-béketörekvésekig, a nyomorban tengődő népek keserveit, a rendületlen kínzásokban kiszenvedett emberáldozatok buldózerekkel történő elhantolásáig – hogy egyetlen mellékdalban tündököljön fel a rendíthetetlen bölcsebb jövőbe vetett nagybetűs Remény. Az örök visszatérésbe vetett Hit!

Szúnyogh Sándor rendületlenül és rendíthetetlenül hitt ezekben az értékekben, erre tette fel egész életét, ezek számára az éltető forrást, a levegőt jelentették. Ezekért, ha kellett nem csak a Kárpát-medencét, de a földgolyót is körbeutazta, ha irodalmunk népszerűsítéséről volt szó nem ismert lehetlent: egyik nap Csáktornyan tördelt, a másik nap Budapesten egyeztetett, a következő napon pedig itthon szervezett irodalmi estet, bemutatót. A kezdetekkor szinte egyedül. De hamarosan belátta: egyedül nem megy, csapat kell! A Vljaj Lajos által kitaposott utat követte, akitől sok hasznos tanácsot is kapott a szervezést, ugartörést és a kultúra általi felemelkedést illetően. Ezért érzem aktuálisnak ma is a hozzá írott verset, melynek a címe is sokatmondó: *Bor és vers*. Benne az oly kedves, és kultúrtáji vonatkozásokkal is büszkélkedő szőlőhegy, a Magyardiák. Hányszor emlegettük, felidézve a drávaszögi Csörgits Jóska Deák szurdokjával együtt, meg a garabonciásdiák-időket megidézve poharazgatás közben. Hányszor éltettük Istent, rágyújtva a közismert dalra, ami Noét részesíti alapoktatásban, a bogyóból újbórrá váló folyadékot kóstolgatván. Mígnem ténylegesen is megjelenik előtte – igaz csak az óbort követően – a „Három-Isten egyszemélyűsége”.

A másik, ma már „mérhető hozadékként” is említhető, meggyökerezett érték az évenként meghirdetett Szúnyogh Sándor Fogalmazási Verseny, melynek – nem túlzás, ha azt mondjuk – presztízs értéke van. Idén is így volt ez, hiszen a magyarul tanuló populáció 2/3-a ragadott tollat, hogy vállalja a megmérettetést, illetve, hogy a szúnyoghi örökség jegyében véleményt mondjanak a körülöttünk lévő világról, tanúságot tegyenek öntudatunkról, kötődésünkről a szülőföldről, szép magyar nyelvünkhöz, magyarságunkhoz.

Én „kurátorként” azoknak a témáknak szoktam elsőbbséget szavazni, amelyek a szülőföld iránti hűséget, a menni vagy maradni dilemmáját, a szülőföld mellett a szülőkhöz való viszonyra, valamint a változó világunk maradandó értékeire keresik a választ, amelyek a könnyű szárnyú elvándorlás helyett a gyökerekhez (szülők-nagyszülők) ragaszkodást fogalmazzák meg nagy felelősséggel, az ősök iránti alázattal, megtiszteltetéssel hangjukban. Arra is választ kaptam, amit a szociológia „a mérce bennünk van” szimpla frázissal szokott kifejezni, így: a varázspálca bennünk van, illetve, mi magunk vagyunk az!

Ha Szúnyogh Sándor szelleme nincs is ott valamennyi fogalmazásban, szellemisége bizonyára igen, főleg azokban, amelyekben a gondolatok követik egymást, van értelme az írásnak, a cím és a mondanivaló között ott az összefüggés, az írás sajátos, érezhető benne a gondolat mélysége, szépsége, egyedisége. A versenyben részt vevők a novemberi versenynapon *Költővé lennék* cím alatt Szúnyogh Sándor írói és emberi példájának esszészzerű feldolgozását is választhatták. S bár az eredmények a Naptár 2013 megjelenése időpontjában már publikusak lesznek, a 2012/13-as tanév Szúnyogh Sándor-díját éppen a költői életmű és közösségi ember, kultúrafejlesztő és értékőrző „mindenesi” szerepkörben tevékenykedő, a muravidéki tájhoz és emberéhez kutyahűséggel ragaszkodó emberi magatartás, mint követendő példa ábrázolásával érdemelte ki Ferenc Grega 1. éves középiskolás, a Lendvai Kétnyelvű Középiskola diákja. Dicséret a versenyt felvállaló MNMI-nek és a vele közreműködő iskolák pedagógusainak az ösztönzésért és a buzdításért!

A 15. évforduló további tervei között szerepelhetne egy Szúnyogh Sándor konferencia, s a hagyatékból utólag előkerült új haikuanyag és a töredékességükben is teljes értékű prózavers-kísérletek, erotikus töltésű versprózák kiadványban történő megjelentetése. Az időközben kifogyott, *Visszajövök* kötet utánnyomásával a szúnyoghi életmű verseinek teljesség-igényű feldolgozása is elkezdődhetne. A novemberi Bánffy Napokig az átgondolásra és az irodalomtörténeti-kritikai számvetésre és szervezéshez szükséges idő is elegendőnek mutatkozik. Remélhetőleg az életmű irodalmi része, más, a publicisztika területén is maradandót alkotások jegyzékével bővül.

Elbeszélés, novella, drámaiság

Galgóczi Erzsébet első elbeszélése 1950 májusában jelent meg. Az alig húsz esztendő fiatal a Szabad Ifjúság novellapályázatát nyerte meg. Életében utolsó könyve 1989 könyvnapjára került ki a nyomdából. Az író még kézbe vehette a harmadik válogatott elbeszéléskötet, a *Kettősünnap* példányát, néhány nap múlva, május 20-án azonban váratlanul elhunyt. A prózaírók általában elbeszélésekkel szoktak jelentkezni, mégis jelképesnek tekinthető, hogy a pálya kezdő- és végpontján is ez a műfaj áll. Galgóczi Erzsébet ugyan sok műfajú alkotó, hiszen írt számos kisregényt, egy regényt, szociográfiákat, riportokat, színműveket, rádió- és tévéjátékokat, tanulmányt, publicisztikát is, mégis úgy gondolom, hogy őt elsősorban a rövidpróza klasszikusaként kell számon tartanunk.

Sajnos igaz az is, hogy ezzel akaratlanul is hátrányos helyzetbe kerül a magyar irodalmi köztudatban. Nálunk ugyanis csak az számít igazi prózaírónak, aki regényt is ír, lehetőleg többet. Gondoljunk arra, hogy a századforduló nagyszerű kisprózáját megalkotóknak mai napig a háttérben kell szerénykedniük, s nem Mikszáth Kálmán zsenialitása, hanem az olvasó, sőt az irodalomtörténészek kényelmessége miatt. Tessék utánanézni: a középiskolai oktatásban a magyar novellairodalmat Mikszáth mellett Móricz, Krúdy, Kosztolányi és egypercesével Örkény képviseli, összesen vagy hatvan lapnyi anyag. A száz évvel ezelőtti novellisták közül egyedül Csáth Géza életműve tudott újabban közérdeklődést kelteni, s gyanítom, hogy ennek is inkább pszichológiai, mint esztétikai magyarázata van. Mert ez utóbbi szempontból például Petelei István, Thury Zoltán, Tömörkény István, Bródy Sándor, Nagy Lajos és mások is felfedezésre várnak.

Ám ha eltekintünk a novellairodalom megbecsültségének fogyatékosától, akkor is gond van Galgóczi Erzsébet életművének utóéletével. Az irodalomtörténészek tudják, hogy az utókornál csak egyes kortársak képesek kegyetlenebbek lenni. S az utókor első évtizedeiben mindig akadnak túlélő és kegyetlen kortársak is. Galgóczi Erzsébetnek és nemzedékének életműve azonban nemcsak az utókor általában való rostáló, leminősítő, felejtő jellege miatt került hátrányos helyzetbe, hanem azért is, mert az utóbbi két-három évtized kezdő szakaszában radikális korváltás zajlott le. A nyolcvanas évekből a kilencvenesekbe átlépve a posztmodernnek nevezett irodalom és az azt kísérő irodalomkritika, s még inkább az irodalomelmélet az átlagosnál sokkal nagyobb fokú radikalizmussal jelentkezett. Irodalomfelfogásuk főként az őket közvetlenül megelőző évtizedek szépirodalmát utasította el. Új nemzedékek színrelépésekor ez megszokott jelenség, ám például a Nyugat alkotói is meglehetősen új szemléletűek és poétikájúak voltak, mégis, a posztmodern szerzőkhöz képest ők szinte hódolattal nyilatkoztak meg elődeikről, a népnemzeti iskola akkori, szerény tehetségű szerzőiről.

Tovább árnyalja, s e szó eredeti jelentése szerint még sűrűbb homályba szorítja a Galgóczi-nemzedéket az, hogy a posztmodern kezdeti fénykorában zajlott le Magyarországon a rendszerváltozásnak nevezett folyamat, amely egész Európát átformálta. Logikusnak látszó következményként az 1945 és 1989 közötti irodalom, tágabban a művészetek, a társadalomtudományok, még tágabban a szellemi élet teljesítményei, tendenciái erős ideológiai-politikai indíttatású kritikát kaptak, számos esetben igazságtalanul és méltatlanul. Ez a kritika önmagában is meg kívánta kérdőjelezni az esztétikai teljesítményt, s a posztmodern irodalomelmélet ezt még meg is erősítette azzal a felfogással, amely szerint csupán egyetlen, ráadásul évtizedekre visszamenően is a posztmodern szemlélet alapján lehetett volna és lehetne maradandó alkotásokat létrehozni. Galgóczi Erzsébetnek vétke lett az, hogy igenelte a társadalom szocialista szellemiségű átalakítását, ám nem vált erényévé vagy legalább mentségévé erősen kritikai szemlélete, amelynek következtében számos alkalommal került szembe a hatalommal még az 1989 előtti

években is, hogy műveit olykor cenzúrázták, olykor halogatták a megjelenést. Ellene szólt, hogy számos díjjal ismerték el, ám nem vizsgálták azt, hogy milyen értékeket hozott létre. Az sem számított, hogy 13 nyelven 21 önálló kötetét adták ki még életében, s korántsem csak az akkori szocialista országokban.

Amikor 1990-ben – sokéves késéssel – megjelent *A magyar irodalom története 1945-1975* című akadémiai kézikönyvnek a prózát és a drámát tárgyaló harmadik kötete, abban külön címmel ellátott fejezetet kapott az „Emberavatás” nemzedéke, s ott Pomogáts Béla bevezető elemzése után önálló portrékkal szerepelt Sánta Ferenc, Galgóczi Erzsébet, Szabó István, Kamondy László, Szántó Tibor, Csúrka István és Moldova György. Az *Emberavatás* című antológiában nem mindegyikük szerepelt. Galgóczi Erzsébet sem, hiszen ő már 1953-ben kötetes szerző volt. Azonban közkeletűvé vált ez az elnevezés a nagyrészt 1953-tól jelentkező prózaírókra. Nem most kell megvitatni, hogy pontosan kik és miért sorolandók szemléleti és poétikai szempontból közéjük, annyi azonban bizonyos, hogy Galgóczi Erzsébet jó helyen van ott, s a kézikönyvben Széles Klárától szép portré olvasható a pályának a hetvenes évek közepéig tartó szakaszairól.

Irodalomtörténeti összefoglalásban először, nagy hatással és posztmodern szemlélettel Kulcsár Szabó Ernő mondott ítéletet a Kádár-korszak irodalmáról. *A magyar irodalom története 1945-1991* című, 1993-ban megjelent, alig kétszáz oldalas áttekintése alapvetően elavultnak tekinti mindazt, amit nem a posztmodern előzménye. Sarkadi Imre, majd Sánta Ferenc néhány mondatos tárgyalása után ennyit olvashatunk Galgócziról: „A különböző életfelfogásokat ütköztető regény az ötvenes évek vidéki magyar társadalmának viszonyai között keres választ etikum és politika összeegyeztethetőségének kérdéseire. Ez utóbbi regényforma a 70/80-as évekre nyer határozottabb kritikai karaktert Galgóczi Erzsébet (1930-1989) műveiben. Már-már szociográfiai hitelességű epikája főként valóságfeltáró erejével hatott, kivételes alkotói elkötelezettsége azonban nem társult hasonló prózaművészeti erudícióval (*Pókháló*, 1972; *Törvényen kívül*, 1980; *Vidravas*, 1984).”

Mintha csak megérezte volna Galgóczi, hogy ilyen olvasója is lesz, még 1976-ban így nyilatkozott Karinthy Ferencnek: „... legszívesebben csak a válogatott műveimet írnám meg. De hát ez nem megy. Már a jelen olvasója válogat. A jövő olvasója pedig? (...) elképzelni sem merem, harminc év múlva mi érdekli az olvasókat. De mert sosem hazudtam, dokumentumértéke lehet majd az írásaimnak, még ha csak a történészeket fogja is érdekelni, sőt akkor is, ha őket sem.”

A 2007-ben megjelent irodalomtörténeti kézikönyvnek Szegedy-Maszák Mihály a főszerkesztője. *A magyar irodalom története* harmadik kötete kilencszáz oldalon 1920-tól napjainkig vizsgálódik. Ebben az Emberavatás-nemzedék gyakorlatilag nem létezik. Nemcsak nemzedékként, de egyenként sem. Az előbb felsorolt hét író közül – a névmutató alapján – Moldova Györgynek és Szántó Tibornak a nevét sem említik. Pedig a könyv figyelmet fordít a népszerű irodalomra is, Moldova pedig népszerű. Kamondy László egy újságcikke kapcsán kap említést. Szabó István neve alatt egyszer a történettudós, néhányszor pedig a filmrendező szerepel, az író tehát nem létezik. A többiekkel névsorokban találkozhatunk, két alkalommal a hatvanas évek irodalmi életéről szólva, néhányszor pedig a filmmel foglalkozva, a műveik alapján készült filmek kapcsán. Itt Sánta Ferenc kivételesen kap 14 sornyi szöveget Fábri Zoltán filmje miatt. Hasonlóan csak említés a sorsa például Fejes Endrének, aki akár az Emberavatás nemzedékhez lenne sorolható.

Ezek után talán „természetes”, hogy Gintli Tibor és Schein Gábor kétkötetes munkája, *Az irodalom rövid története* még mostohábban bánik e prózaírókkal is. A középiskolai tananyag némileg bővített változataként elkészült, a világ- és a magyar irodalmat tárgyaló munka az 1945 utáni időszak kapcsán nem, csak a hetvenes évekre átérve beszél egyetlen bekezdés erejéig az *Emberavatás* szerzőiről, furcsa leegyszerűsítéssel. Eszerint „A hatvanas évek legolvasottabb regényei, olyan különböző szerzők esetében, mint Fejes Endre, Szabó Magda, Sánta Ferenc vagy Sarkadi Imre, egyaránt azt a tapasztalatot erősítették, hogy a világ törések nélkül, közvetlenül és egyszerűen olvasható. E regények olyan valóságokról adtak hírt, amelyekről a kor nyilvánossága minden egyéb beszédet kizárt. Ez az érdekltség természetesen nem szakadt meg a 60-as évek végén, és még a nyolcvanas években is olyan fontos művek megírását tette

lehetővé, mint a *Hideg napokkal* (1974) e feltáró próza egyik jellegadó darabját megíró Cseres Tibor *Vízaknai csaták* (1988) című regénye, vagy Galgóczi Erzsébet *Vidravasa* (1984).”. E szöveg fiatal szerzője természetesen csak évtizedekkel később olvashatta az említett alkotásokat és kritikáikat, nem élhette meg a hatvanas évek világát, de bizony számos műről, s korántsem csak Mándy, Ottlik, Mészöly prózájáról írható le az, hogy „szembenézett a világ egyszerű olvashatóságát érintő nyelvi, filozófiai és erkölcsi kételyekkel”. A korszak akkori, normális olvasója Déry, Illyés, Sarkadi, Mészöly, Örkény, Sánta, Galgóczi és mások kapcsán nem annyira prózapoétikai kételyeket fogalmazott meg, nem két táborra osztotta a szerzőket, inkább a különbözőség szép összhangját ismerte fel. Így semmi értelme nincs az idézet második mondatának, mely szerint valamiféle valóságokról csak egyféle beszéd volt lehetséges.

Ezekhez az értékítéletekhez képest örömteli, hogy a 2006-ban megjelent, s Menyhért Anna által szerkesztett kétkötetes, s részben külföldiek számára készült *Kortárs irodalmi olvasókönyv* amúgy elképesztő elfogultsággal, egyoldalúan válogatott szerzői közé bekerülhetett Galgóczi Erzsébet. Talán annak is köszönhető ez, hogy az író nő volt, s az ezredfordulón a feminista irodalomtudományi iskola hatására nálunk is megnövekedett az ilyen irányú érdeklődés. Elképzelhető, hogy egy mérsékelt Galgóczi-renezánszra a nőírók témakör keretében kerülhet sor, s ez is jobb a semminél. Már volt egy konferencia, amely „a leszbikus kommunista” minősítéssel reklámozta a szerzőt.

Közepes vagy gyenge műveket bármely életműben lehet találni. Egy-egy szerző rangját azonban legjobb alkotásai adják meg. Ostobaság lenne számon kérni, hogy miért nem tökéletes minden írásuk. Amiként a tökéletes, minden ízében példaszerű életutat sem várhatjuk el senkitől. Egyes alkotók éretten képesek megszólalni, másoknak hosszabb fejlődési szakaszra van szükségük, miként Galgóczinak is. Van, aki egyenletesebb színvonalon képes dolgozni, másnak hullámzóbb a teljesítménye. Galgóczi Erzsébet általában többször átírta munkáit, amíg eljutott a véglegesnek minősített változatig, tehát nagy műgonddal dolgozott. Mégis úgy gondolom, hogy a megelégedettség szinte soha nem lett úrrá rajta. Kételyei, kérdései voltak, a soha meg nem elégedés hatotta át őt is.

Az idézett Kulcsár Szabó Ernő s mások is szemére vetették Galgóczinak a valóságfeltáró jelleget, a szociografikus hűséget. Ez kétségtelen tendencia, ám sokan nem tudják, hogy a hatvanas években a szociográfia műfaja, a hiteles valóságfeltárás eleve a hatalom ellenszenvét, megtorlását váltotta ki. Nehéz lenne azt mondani, hogy esztétikai szempontból egy-egy tendencia érvényesnek vagy érvénytelennek minősíthető, ám a modernség, a világirodalmi színvonal apostolai elfeledkeztek arról, hogy ez az időszak világszerte a nem-fikciós epikai formák renezánszát hozta, s nyilván ezért is érdeklődtek az ilyenfajta magyar szépirodalmi és filmalkotások iránt. A sajátosság, a nemzeti jelleg, a létező szocializmus valódi világának művészi megjelenítése érdekelt sokakat, s nem ártana, ha mindez ma is érdeklődést váltana ki. Mert például örömmel töltött el mintegy tíz esztendeje, hogy tanítványaim közül senki sem tudta a bölcsészkaron, hogy mit jelent az a kifejezés: csengőfrász. Ismeretlen volt a szó, mert mindennapi életünkben már nem lehettek ezzel kapcsolatos tapasztalatok, ám legalább egy értelmiséginek ismernie kell annyira hazájának, szülei és nagyszülei életidejének a történelmét, hogy e kifejezést értelmezni legyen képes. Jelentéséhez talán még az is hozzátartozik, hogy az értelmező nagyszótár 1959-ben megjelent első kötete még nem tartalmaz(hat)ta e fogalmat.

Az irodalom nemcsak az emberi személyiségről közöl máshonnan nehezen és kevesebb, mert nem esztétikai hatással megszerezhető információkat, hanem egy-egy közösség, egy népcsoport, egy nemzet s általában az emberiség múltjáról, történelméről. A személyes és a közösségi csak látszólag állhat szemben egymással, sokkal inkább gazdagítják, mintsem akadályozzák egymást. Érdemes ez ügyben idézni Galgóczit: „Az író önkifejezésre törekszik. Ennek összessége a hozott és szerzett érzelmi kultúra, önmagába gyűjtött emberi figurák, történelmi tapasztalatok, a gyarapodó ismeretanyag és a... hogyan is nevezzem? – gondolkodás-kényszer. Életem legérdekesebb találkozása Galgóczi Erzsébettel volt. Nagyjából öt éves koromig visszamenőleg emlékszem arra, ami velem és körülöttem történt; ez néha kétségbeejt, mert a túlzásig jelentősnek érzek minden mozzanatot.” (Mezei András interjúja, 1973).

Tehát önmegismerés és önkifejezés. S mi volt a célja a szocializmus elveiért küzdő embernek? Íme: „Olyan világot szeretnék, amelyik nem terheli meg annyira az embereket, hogy a kicsit is gyengéknek bele kelljen roppanniuk.” (Katona Éva interjúja, 1969). Ha ma élhetne Galgóczi Erzsébet, bizonyos, hogy ugyanezt mondaná. Ugyanezért cselekedne írást. Nem volna köpönyegforgató, ugyanis az ő szocializmus-felfogása nem azonos sem a Magyar Kommunista Párt, sem a Magyar Dolgozók Pártja, sem a Magyar Szocialista Munkáspárt, sem a Magyar Szocialista Párt felfogásával és gyakorlatával.

A téma, az ihlet és a megalkotás kapcsolatrendszerében Móricz Zsigmondéhoz hasonló Galgóczi kiindulópontja: „Az ember legszívesebben csak azt írná meg, ami nagyon fáj, vagy valamikor nagyon fáj neki, vagy azoknak az embereknek, akikkel sorsközösséget vállal, esetemben a parasztsággal. Viszont mint esztéta – és olvasó – tudom, hogy ebből egyoldalú, torz valóság – és egyoldalú, nem teljes értékű életmű kerekedne ki. Tehát megpróbálok valamiféle egyensúlyt teremteni – ha egy novellán belül nem is mindig, de legalább egy kötetben belül. Hogy példát mondjak: hozzám Dosztojevszkij és Faulkner áll legközelebb a világirodalomból, mégis inkább Tolsztojtól és Csehovtól igyekszem tanulni.” (Vasy Géza interjúja, 1974).

Hadd tegyem ehhez hozzá, hogy amikor ez az interjú készült, nem a nyilvánosságnak szánva azt is közölte velem az író, hogy legalább négy-öt nagy téma van, amelyekről nem lehet írni, főként őszintén nem, s hogy ez mennyire gátolja a prózaíró munkáját. Említette Trianont, 1956-ot, a Szovjetunióhoz való viszonyt. 1956-ot megragadó írásainak sorából látható, hogy mennyit kínlódott ezzel a tárgykörrel, s hogy a korlátozott lehetőségek között a tökéletes megoldást ő sem tudta megtalálni.

Eltelt a harminc év. Mi érdekli a mai olvasót? Remélhetően maga a dokumentumérték is. Annak a hitelessége. Maga az igazmondás. De a szerző annak örülhetne a legjobban, ha írása művészi dokumentumnak bizonyulna, az esztétikai igazság, hitelesség lenne a legfőbb sajátosság. Az életmű legjavával ennek így kell lennie. Nemrég arra kértek meg, hogy készítsek egy karcsú válogatást a Galgóczi-elbeszélésekből. A terjedelmi korlátozottság arra kényszerített, hogy elsősorban a rövidebb írásokból válogassak, tehát elbeszélések helyett inkább novellákat. Természetesen igyekeztem mindent újraolvasni, s eközben azt tapasztaltam, hogy a tömörség gyakran szinte önmagában is esztétikai értéket növelő tényező. Azt is észrevettem, hogy a terjedelmesebb, olykor a kisregényekhez közelítő elbeszélésekben általában több a szociografikus leírás, több a közvetlenül a korhoz kötő elem, több az inkább szociográfiába illeszthető cselekményszál, epizód, szereplő. Galgóczi életidejének évtizedeiben zajlott a hagyományos paraszti kultúra és gazdálkodás, egy sokszázados életforma felbomlása, radikális átalakulása. Ennek ő úgy volt krónikása, hogy igenelte magát a korszerűsödést, ugyanakkor elítélte a változások aránytalanságait, a szükségtelen katasztrófákat, a megerőltető tempót, s mélyen megértette az olykor halálba kergető emberi szenvedést.

Legjava elbeszéléseivel szembesülve nemcsak az ábrázolt, megragadott helyzetek drámaisága szembeötlő, hanem a gyakori tragédiába fordulás is. Kora kamaszkori élménye volt a második világháború, majd a fényes szellők lelkes győri diákmozgalmaiban való részvétel után a Rákosi- és korai Kádár-kornak a személyiséget és a társadalmi embert egyaránt sújtó esztendei következtek. Amelyekbe bele lehetett rokkanni, de amelyeket meg kellett próbálni túlélni. Legjobb írásai közül 1944-45 telének poklát idézi fel *Az eltévedt lovas*, amely személyességével a felnőtt olvasóvá és így emberré változás gyönyörűségét és poklát ragadja meg, rájátszva Ady Endre híres költeményére. Az *Orbán Teca háza* tárgyasítva szemlélteti ezt a léthelyzetet, a reménytelenül menekülő embert állítva a középpontba. Nem a megélt jelenbe, hanem egy elképzelt, biológiai fegyvereket is használó háború utáni világba vezet el Galgóczi legdöbbenetesebb novellája, a *Nyolc karéj kenyér*. Tudjuk azonban, hogy túlzott képzelőerő nem a létező biológiai fegyverek hatásának leírásához kellett, hanem ahhoz, hogy miként éli meg az átmeneti életben maradási a kisgyermekes édesanya, s miként az ugyancsak éhező, s elveszette keresgélő néhány ellenséges katona. Az édesanya tudja, hogy nem kerülhetik el a halált, hiszen élelmük már nincsen, s napi járőföldre

sem találni menekülési lehetőséget. Mérget kever az utolsó sütetnyi kenyérkébe, s nagy tüzet rak, hátha jönnek a katonák. Azok, hatan, meg is érkeznek, ellenségek, de ők is áldozatok már. Az édesanya nem értelmetlenül áldozza fel fiát és önmagát: a katonák is esznek a kenyérből, mindannyian elpusztulnak. A falu lakosságának, a messzi tájéknak elpusztítása után a kisfiú és az anya halálának ára az ellenségek pusztulása. Senki sem marad életben, lakatlanná és lakhatatlanná válik, isten tudja mekkora terület, talán egy egész földrész. A görög sorstragédiáknál is komorabb világ ez. „Közvetlenül és egyszerűen olvasható”-nak aligha minősíthető, ugyanis a polifónia, a bizonytalanságérzet, a diszharmónia-élmény, a valóság kérdésessége nem csak a szerző és a nyelvhasználat újmódi kérdésességével valósítható meg.

A háború különlegesen kiélezett helyzet, de annak számít a végzetesen nagyszámú baleset is. A *Tizenegy több mint három* egy bányaszerencsétlenségéből indul ki: az egyik oldalon 11, a másikon 3 bányász várja a tűzből a mentést, s csak az egyik csapat menthető. A három ember pusztul el, ám köztük van az is, akinek a feleségébe a mentőcsapat parancsnoka titokban szerelmes. A férfi hiába költözik a nőhöz, az hamarosan megtudja a bányavezetőktől, hogy ki döntött, s ezzel elválnak útjaik. Állítólag sem a bányász-, sem a kommunista erkölccsel nem fért össze kapcsolatuk. Béke van, mégis hiteles a konfliktussúrités még akkor is, ha ma már igazán feleslegesnek érezzük a kommunista erkölcsre való hivatkozást. A kor jellemzéséről azonban ez is hiteles, hiszen a párttitkár az üzemi vezérkarhoz tartozott, s nyilván ilyesmit mondhatott csak ebben a helyzetben.

A béke korszakában sincs nyugalom, s erre a legtöbb tapasztalatot az író számára a tévesztés második, Kádár-korszakbeli hulláma adta az ötvenes évek végén. A tragédiák forrása az, hogy a megszokott egyéni gazdálkodói létet fel kell adni. Ez nemzedéki ellentétet is szül, mint az *Aknamező* édesanyja és fia között. Elképzelhető-e annál szörnyűsegebb helyzet, mint ez: az idős édesanya megölné tulajdon fiát, amiért az belépett a téeszbe, pedig ő megígérte a háborúban tizenöt éve eltűnt férjének, akit azóta is hazavár, hogy mindent megőriz.

Tragédia okozója nemcsak a kétségbeesés, a reményvesztettség lehet, hanem a szellemi vagy erkölcsi sötétség, az elvetemültség is. Máskor a ridegség, a túlzott emberi keménység, a változni, az újfajta helyzetekhez alkalmazkodni nem tudás következménye az összeütközés, az értékpusztulás. A legszelidebb, mert a megváltozás képességét távlatilag valamennyire mégis felvillantó konfliktust a *Mínusz* és a vele rokon elbeszélések állítják középpontba. Ezekben hol a régi paraszti, hol az oda leszívargott kispolgári, a szocializmus korában is sokszor ilyennek minősített életformáknak az állandósággal, a mindennapi létbiztonság szintjén való megmaradással meglehetősen jó volt kerülni összeütközésbe a soha meg nem elégedő embertípus többre, jobbra vágyakozásával.

Ám ennek a konzervatív embertípusnak megvannak a maga vitathatatlan értékei. Az egyik legismertebb történet, a *Mama öltözik*. Tökéletes jellemrajz ez a hetvenes évei sűrűjében járó parasztasszonyról, akit betegségek sora gyötör, úgy kell minden reggel föltámasztania magát, öltözködése órákat vesz igénybe, mégis fölkel, mégis nekilát, hogy a maga kis erejével elvégezze azokat a házi, kertbeli munkákat, amelyekre a fia, a menyé megkéri. „Az élet soha nem pusztá” mondja csak úgy magának, s még arra is van szeme, majd ereje, hogy az elszáradt és kivágott fa miatt fészektelenné vált galamboknak szalmát keressen, hogy új fészket tudjanak építeni.

Aki a születés és a halál közé zárt életet ennyiféleképpen tudja megjeleníteni, aki az eltévedt lovas mellett, akárcsak Ady Endre, a helytálló, a célt kereső és találó embert is felmutatja, elfeledhetetlen figurákat és drámai helyzeteket teremtve, az nem csupán dokumentumokat írt meg, az a magyar prózairodalom klasszikusa.

Molnár Krisztina Rita

„Van, kit a fagy ver...”

(Vass Tibor *Mennyi semenni* című kötetéről)

Nehéz valamiről írni, beszélni, amit az ember félt. Félti a túl kíváncsi, szenzációra éhes tekintetektől, óvni szeretné a magántragédiákban örömet lelő vérszomjas tocsogástól.

Vass Tibor legújabb verseit kettős gesztussal ajánlom tehát: egyfelől a féltés vigyázó mozdulatával oltalmazva, másfelől szeretettel nyújtva az olvasónak a költészet gyógyító hatalmát prezentáló kötetet.

A borítón régi, rozsdáspántú utazóláda, háttérben kékeszöld tengert idéző deszkapalánk. A ládán befőttesüveg, benne kulcsok, jobb vagy rosszabb időkre eltéve. Milyen gondosság az őrzés gondossága – és milyen reménytelennek tűnő feladat a kulcsokhoz illő zárok megtalálása! A kompozíció ezzel a két kulcsszóval indítja az olvasót a könyvbe merülni.

A könyvbe, mely – a tanatológia műszavával élve – nem csupán szépirodalmi mű, hanem a gyászmunka dokumentuma is. Sőt: maga a gyászmunka, annak minden fájdalomával, őszinteségével és bátorságával is. Szembenézés a rettenettel, a halállal, a feldolgozhatatlannak rémlő borzalmakkal. Ehhez a szembenézéshez pedig valóban gondos alaposságra, a reménytelenséggel szembeszálló eltökéltségre van szükség. Az út oda, de legalábbis addig, ahonnan „még nem tért meg utazó”, veszélyes lelki vállalkozás, legalábbis kétesélyes a kimenetele. Erő kell hozzá, az élet ereje és szeretete, és ez az erő az, ami elindítja Vass Tibort, hogy alámerüljön a dantei sötétségbe. Amit – neki is, mint minden gyászolóknak – végig kell járnia ahhoz, hogy újra rátaláljon az életet jelentő hétköznapiakra, melyek nem lesznek olyanok, mint azelőtt, de lesznek, és élhető, szerethető napok lesznek, ha a fájdalmat nem nyomjuk le a torkunkban, ha hagyjuk, hogy áradjon, mindent belepjen, a lélek legrejtettebb zugáig elérjen, még akkor is, ha azt hisszük,

belefulladunk a fojtogató sötétségbe.

A tárgyilagos tényeket ismerő olvasó óvakodva követi a bátran gyászoló költőt, akinek nem kisebb tragédiával kell szembenéznie, mint szülei elvesztésével, egyúttal egy gyilkossággal és egy öngyilkossággal. Héroszi feladat. Nem véletlen, hogy a kötet címének szójátéka már előljáróban tagadja a valahová jutás lehetőségét. Bár nem vonja kétségbe. Inkább csak rácsodálkozik, rásóhajt a képtelenségre. Mert hogyan is indulhat el az, akit kővé dermedtett a fájdalom és a döbbenet? Aztán mégis, legyőzve a rettentően megnövekedett gravitációt, kilépve a katatón dermedtségből, nekiveselkedik – újra és újra –, mint a legkisebb fiú, és elindul a lehetetlennek tűnő úton.

Az úton, mely látszólag gyakran változtatja irányát, így néha céltalannak tűnik, mégis célba ér, mert valódi célja annak végigjárása.

Vörös István, a könyv fülszövegének írója „Nagy könyv”-nek nevezi Vass Tibor új könyvét. Valóban az. Nem mindennapi szerkesztésű kötet, nem is egyszerű lírai napló. Olvasása gyakorlott olvasót kíván, és nem csupán azért, mert a (neo)avantgarde szövegek olvasásához, értő befogadásához gyakorlat szükséges. A szét- és újraírt nyelv nem a megszokott módon árad, megakad minden szókavicson, betűzatonyon, hogy ezerfelé robbanjon, majd cseppjeit újra összeszedve hömpölyögjön tovább. A szöveg azonban csak látszólag véletlenszerűen

(Vannak véletlenek egyáltalán?) zökken ki, a versmondatot megállító szavak sziklási sarokkövekké lesznek. Az Alvilágba vezető út, a lemerülés nyomjelzői.

A kötet két nyitóverse – *Indulok Jukóapába; Indulok Jukóanyába* – a kezdetekhez tér vissza, mindannyiunk leghatalmasabb, legnyomasztóbb szülőisteneihez, az archaikus korba. „*Apám fekete lyuk, / belsejében egy ideje semmit nem csinál. / Nincs is apámnak belseje. Nincs ideje. / Apám nagy művész, elnyel, gravitál. / Apám külsőleg én vagyok... / apám életműve minden ember, műség, műfog. / Apám a halálos tenger. / Tádám, mekkora művész az apám...*”.

Az apa nagyon is realiztikus, egyben mitikus alakja nem csupán halálával válik „*fekete lyuk*”-ká. Mint minden szülőisten, teremtő alak, az élet forrása, „*nagy művész*”, „*életműve minden ember*”, de ő a pusztulás istene is: „*apám halálos tenger*”. Az anya, az idő- és térteremtő (mint minden anya, aki életet ad) pusztulásáért is ő, a „*fekete lyuk*” felel: „*Művészapám lakatot tesz anyám szájára, / nagyot. Anyám szája egy nagy lakat. / Apám a lakatot örökre zárja, ha az örökre az, ahonnan most én jövök. / Apám a kulcsot folyton elrakja, valaki anyámat folyton apámon keresi.*”. A háttorzongató apa-metaphora rendkívül pontos, a fizika és a csillagászat definíciója szerint is az, hiszen a „*fekete lyuk*” olyan égitest, ami akkor keletkezik, „ha egy véges tömeg a gravitációs összeomlásnak nevezett folyamat során egy kritikus értéknél kisebb térfogatba tömörül össze. Ekkor az anyag összehúzódását okozó gravitációs erő minden más anyagi erőnél nagyobb lesz, s az anyag egyetlen pontba húzódik össze. Ebben a pontban bizonyos fizikai mennyiségek (sűrűség, téridőgörbület) végtelenné válnak. Ebben a térben a gravitáció olyan erős, hogy onnan sem anyag, sem fény nem szabadulhat ki.” (1)

Azon kívül, hogy tanúi lehetünk annak, hogyan megy végbe a tudományos szöveg transzformációja költői szöveggé, lélektani hitelességű leírását olvashatjuk annak, ami történt, s eközben a pusztulás új dimenzióba kerül, a megsemmisítés és megsemmisülés transzformációja is létrejön. És ez a transzformáció a végtelenbe távolít, az emberi ésszel felfogható téren és időn kívülre.

A mitikus szülők halálával pedig véget ér az idők kezdete.

Az új időszámítás egy Vass Tibor költészetében idáig nem jellemző ima-vers. Az *Elsővers* a pusztulás után létrejött semmi első megnyilvánulása, az első szavak, az első megszólalás az új naptár szerint. Hálaadásért könyörög – ezzel a nem könnyű gesztussal – a szólni tudásért, a „*szó játékaért*”. A vers szövege a tagolatlan, szavak nélküli káoszról kilépve a fény felé tart:

„*Uram, add hogy hálás tudjak lenni mindazoknak, akik hálátlanok, mert tőlük lehet mód megtanulnom igék idejét, szók fajait, nemek neveit, korok korait, időben tőlük tudom kérni, hogy látva ássanak, ásva lássanak. Uram, ne hidd, hogy a szó játékát kérem tőled, amikor a szó játékaért fohászodom, hogy megmaradjon nekem, míg élek, Uram.*

add, hogy tekintettel tudjak lenni mindazokra, akik tekintet nélkül vannak rám, mert mélyükön azt a fényt látni, melyből saját világosságuk valaha eredt. Add,

hogy lássam azt a fényt. Add, hogy szeressen a vers, amelyik az enyém, és add, hogy szeressen a másé, mert minden vers az enyém, mindüké vagyok és egyiküké sem.”

A transzcendenshez fordulást azonban a hosszúvers kezdetén visszavonja a költő, ki önmaga szigorú szerkesztője is egyben: „*Az Elsőversemet az eltérő / versízlés miatt adom magamnak vissza.*”. Az Istenhez fordulás és a „*Magad Uram, ha szolgád nincs!*” etikájának kettőssége vonul végig a szövegen. A Dávid-zsoltár első sorát még majdnem szó szerint emeli be: „*ha a halál árnyékának hölgyében járok is, nem félek a gonosztól...*”

Az átírással a zsoltár eredeti metaforájából a halál megszemélyesítése lesz – a *völgy* szóra tisztán rímelő „*hölgy*” bravúrján könnyen átsiklik az olvasó tekintete –, a hatás mégsem blaszfémikus. A „*halál árnyékának hölgye*” neménél fogva inkább megnyugtató, mint ijesztő lény, akár a születés és halál kelta istennője. A továbbiakban a szöveg még inkább elemelkedik a szöveg hagyománytól, a *Té*-ből *én* lesz, a *vessző* megmarad, ám a fenyítőeszközből írásjellé válik, a *bot*-ból *pont* lesz, a veresszak ennek

megfelelően a rettentő magányos és képtelen versbéli önmegváltással folytatódik. A gesztus a szintén zsoltárparafrazist író (90. zsoltár) József Attila-verset idézi meg: „*Magamban bíztam eleitől fogva...*”

A vers allúziókészletében a szétírt, már-már nyelvi fejtörőként funkcionáló Radnóti-sor („*nagyszárny adatborítván / krisztónele gyenasem jénifelleg.*”) is megjelenik, egyfelől magával hozva az eredeti vers egész jelentésmezijét, másfelől az érthetetlen, a rendet, a verssorok rendjét, az emlékezet rendjét, a memória rendjét összekuszáló pusztulás-sorozat ellen ható varázsigévé, védő jelszóvá alakul. De „*nem biztonságos*”, nem véd meg semmitől, a halál újra megjelenik a szövegben (is): „*Cafatmacskám tetemét találok meg*”.

A kötet darabjaiban a Vass Tibor költészetéből már jól ismert nyelvi játékoság, a nyelv újrateemtése, a szövegelődök beemelése, újra- és átírása új minőségben jelenik meg. Élesebb a játék, nagyobb a tét is, mint eddig, az orosz rulettével rokon: kiszabadulni a halálos mozdulatlanágból vagy beledermesni mindörökre.

A dantei utazás a Purgatórium és a Pokol útjait járja be, nem tovább és nem kevesebbig, mint az életben maradás, az élni való képesség csodájának Paradicsomáig jutva. S bár az út magányos, a megidézett költők árnyalakjai, mint a (tragikus) költői lét emblematikus szereplői, archetípusai, védő szellemekként mellette lebegnek.

Mert a költő – ahogy a romantikus és egzisztencialista hagyományban, úgy Vass Tibor költészetében is hangsúlyozottan igaz – elsősorban költő, másodsorban magánember. A *Mennyi semenni* a két alakmás birkózásának bizonyítéka, ahol a költő – mint holmi felettes én – végül legyőzi, és ezáltal megtartja a gyászoló földi halandót.

A munkát „festéssel” – hiszen a szerző képzőművész is – kezdi, méghozzá szürke alapozással: „*Működj számárszürke. / Mama, hajlebbenj az égen / oldj mély valakit, teszem azt őt, az ég kén-szén-vizében. / Ez már jó lesz alapozásnak.*”. Az elszürkülés, az önmegsemmisítés az életből való kiiktatódás („*Szüntüntem, Petőfi a ködben. / Akárki szürke számara a működjben...*”) nem csupán a súlyos lelkiállapot metaforája, hanem a teremtő tevékenység, az alkotó végiggondolás feltétele is.

A *grafitszürke alapozás*-ra a következő versekben nem színek, nem vizuális emlékek kerülnek, ahogy várnánk, a primerebb érzékek élményei, illatok, ízek rakódnak (*Lisztes; Orroltbor*). Épp abban a sorrendben, ahogy az újszülöttek érzékszervei képesek az őket körülvevő világ befogadására. A látás, különösen a színek látása csak később, a létfenntartáshoz szükséges ízek, az oltalmazó anyai test érintése és illatának felismerése után következik be. A kötet első, nagyon erős vizuális élménye brutális első élmény. „*Apám Kill Bill, anyám Trauma Thurman.*” A Tarantino Kill Bill-ét megidéző *L'amerika L'imerike* első sora vérvörösben izzik, a filmművészet vizuális erejét felhasználva. A Tarantino-filmekben azonban irreális, befogadhatatlan, már-már parodisztikus mértékű az agresszió, elképzelhetetlen mennyiségű a vér. Ez az az esztétikai minőség, ami a költői jelenlétet lehetővé teszi, méghozzá egy másik kontinensnyi, másik művészeti ágnyi távolság, és a parodisztikus képtelenség beiktatásával. Paradox módon ennek a távolságnak a megjelenítésével válik jelenvalóvá, ezzel képes valós dimenziójába helyezni a látványt: „*Hét golyó a tárban, ötpluszkettes bill-élmény.*”. A sokkoló látvány azokban a versekben is újra és újra kísért, melyekben a hétköznapi normális rendje jelenik meg: „*Nincs lámpa a biciklin, a rendőr megbüntet, / apám megszüntet, anyám felültet.*” (*Körmös*). A rend megtalálásának, megteremtésének és megőrzésének egyetemes vágya és képtelensége végigvonul a kötet versein, ennek egyik legszebb darabja a *Magamhoz, bolondok* napjára.

A rendteremtés – és egyben a szeretet – fontos stációja a felmentéskeresés, ami fájdalmas kísérlet a megbocsátásra is. Az *Indulok Orchideásba* című vers az apa egyes szám első személyű monológja, melyben megjelennek a gonosz démonai is, az óvás tőlük: „*magamban démonokkal, / összegzem mind a hármat, / és nem bántanak téged soha többé, / és nem bántanak engem sem / és senkit sem, / megelőzöm a nagyobb bajt, le kell / és szét kell és egyáltalán kell, / hogy a fejedem és kell, / hogy a mellkasodon, és bocsásd / meg a mi léteinket, / miképpen mi is megbocsátunk / az ellenünk létezőknek...*”.

Mindeközben megjelenik a szövegekben a kérdés, a „*nem mondhatom el senkinek, elmondom hát mindenkinek*” Karinthy-i kérdése, kínzó

ambivalenciája is. A költői (és emberi) feladat egyáltalán vállalható-e, szükséges és lehetséges-e, az idegenkedés, sőt az undor a kitarulkozástól, pontosabban a hatásvadászatra éhes, mindent azonnal mérhető áruvá transzformáló befogadóktól: „... Volt olyan / közelinek hitt karátom, aki telóban nagy / komolysággal azt mondta, karátom, / gondolj gyászodban arra, hogy / lesz abból vers meglesz a témád. Másik // karátom azt kérdi méliben, ugye nem a klipszilonhoz hasonló tragédia / történt veled, mert akkor függhetnél / fülünkben lírhatnál közegünkben te is...” (Indulok Ótvarsba). De a forma megtalálása, hogy a lényeg mégis kiszabaduljon és kikristályosodjon a formátlanból, belső igény is, nem csupán a tragédiából remek műalkotást váró keselyű-szerkesztőké. Ahhoz, hogy ez megtörténhessen, a kontúrvesztett, szétfolyó világot újra kell önteni. A szófacsarások itt most nem a megszokott – néhol kényszeresnek tűnő – nyelvüveggyölyök, amik játékra hívják a szerzőt, nagyon is realiztikus tükrei az eltorzult szavak, a feloldódó szóhatárok a rettenetnek: „Ki kell haláltni / ennek még a formát, ki kell ennek a formát haláltnia. / Meg a narrá meg a hallucin meg a nációkat, / meg ahogy kitalált forma nélkül katasztrofális / agyszülemény lenne az egész...”.

A megőrüléstől való félelem – ahogy József Attila verseiben is – itt is vissza-visszatér („Tudom a pillanatot, amikor meghibbantam... / amikor egyfelől meggyárgyélus királyfi...” (Mnemonic)). Az ezen az állapoton való fegyelmezett túlelmedés már-már prófétikus szöveget is képes létrehozni. Szelíd és erős, időnként ijesztő jövendölést, amely hol a múlttól, hol valóban az elkövetkezendőkről szól, a jószág ígéretével: „Lesz egy hétköznap, / amikor valahány ember hirtelen megöszül. / Másik, amikor valahány madár nem ért/tavaszu meg nyáru. / Az őszökből őzbarna lesz, / mielőtt eltöröd a lábad.... / Jó leszek, átköltözöm a szomszéd faluba, / majd vissza, minden ötnaponta. / Több csapást kijárok, / másnak ne legyen gondja, / ha rajta.” (Hát méliben).

A Hibátlan vers – melyben megjelenik a rendkívül erős önreceptió is – a megbocsátás igazi verse, az írás ebben a versben válik valóban mindenhatóvá, legalábbis a költészet és a mulandóság dimenziójában: „Lesz egy Hibátlan versem, / versnek is hibátlan, meg nyelvnek is. / A Hibátlan versben

apám nem tehet arról, / apám beteg, Öreg hiba. A versnyelvben / semmi hiba, vagy legfeljebb egy, / amiről magam sem tudok / ... Később vehetem észre, / évekkel később, a sokadik felolvasáskor, hogy mégsem hibátlan, / hiba csúszott a versbe vagy a nyelvbe...”.

A versek eszköztárának sokfélesége lenyűgöző. A mássalhangzórimtól és szóelvonástól („Van kit a fagy ver, van kit a fegy”) az átíráson át („Elvesztettem sebkendőmet...”) a számítógépes zsargon versbeemeléséig („Ezt az ikonszöveget úgyis csak akkor látni, ha éppen úgy kattint az ember...;”, „csetvonakodások”, „Megszűnt hosszú emesen, / háromnapvolt szkájp, / közösségi oldalakról szörfőröltek az épek...”), a már említett kísérő árnyalakok – elsősorban Radnóti és József Attila, olykor Petőfi, Shakespeare és a zsoltáriró Dávid – sokféle megidézéséig.

De – itt a recenzióíró bocsánatot kér – érdekes ez most?

Nem, nem érdekes. A kötet erejét és jelentőségét nem lehet a bravúros költői megoldások számbavételével érzékeltetni. Az Alvilágba merülés kellékei mellékesek az utazáshoz, a bejárt úthoz képest.

A szerkezetét tekintve regényszerűen épülő kötetből csak második olvasásra, idővel érdemes egy-egy verset kiszakítva közegéből kiemelni, önálló műalkotásként újraolvasni. Az utolsó vers igazi reneszánsz bravúrral zárja a könyvet és az utazást. Az Indulok Jajkuba záró soraiban megjelenik a költő szelíden győzedelmes alakmása, Marcella, és gyönyörű haikut ad át.

Mindenkinek, aki volt elég bátor, hogy kövesse a költőt a szürkétől a rózsaszínig.

„Tudok egy rózsaszín jajkut, mondja Marcella.
„Formaság a nyár. / A hold lepke
hímpora. / Hozzáérsz. Vége.”

(1) http://hu.wikipedia.org/wiki/Fekete_lyuk

(SPN Könyvek, Hernádkak, 2012.)

Szemes Péter

Maros megyei gyermekvers-bedekker

(Markó Béla
Hasra esett a Maros
című kötetéről)

Három esztendővel a Balázs kertje után, a tavalyi év végén újra gyermekvers-kötettel jelentkezett Markó Béla (*Hasra esett a Maros*). Az erdélyi magyar irodalom jelese ezúttal – egy lépéssel túlhaladva marosszentkirályi mikroközegén – szűkebb pátriája, Maros megye vizei és hegyei mentén, kisebb és nagyobb települései kanyargós útjain vezeti végig gyermek- és felnőtt olvasóit. Akik számára a könyvben való közös elmélyülés nemcsak szellemi kalandozásra, de esetleg az ismert tájak újbóli bejárására, a még ismeretlen együttes felfedezésére is csábíthat.

A szerző – amellet, hogy kihasználja a humoros karikírozás lehetőségeit – érezhető szeretettel ír a számára kedves vidékekről, s a szövegek megalkotásának és közreadásának gesztusa azt is igazolja: e kis sajátos transzszilván univerzum, Maros megye természeti értékeinek és épített örökségének megmutatásán túl a helynevek hol játékos, hol komolyabb továbbgondolásra csábító varázsára, általánosabban a magyar élet, magyar nyelv, magyar önazonosság őrzésének fontosságára is fel kívánja hívni a figyelmet. S nyelvünk ősi névadásban megnyilvánuló mélységén, szépségén túl gazdagsága, túlárado bősége is megmutatkozik a költői játékban. Amihez találóan és tetszetősen illeszkedik a kiváló fiatal illusztrátor, Jánosi Andrea által megteremtett képi világ. Az pedig már a szellemi együttműködés, erdélyi kulturális-művészeti összefogás szép példája, hogy a lokálpatrióta művet a kolozsvári grafikus mellett Kovács András Ferenc személyében marosvásárhelyi szerkesztő jegyzi, illetve a csíkszeredai Bookart Kiadó jelentette meg.

A versek „hőseinek” kisebb csoportját emberi

tulajdonságokkal, jellemzőkkel felruházott természeti képződmények alkotják. A megye névadó folyója két társával együtt lustán hever egész nyáron, ám ha beköszönt a rossz idő, mindhárom nagy és zavaros lesz, „már nem zöldeskékes, / hanem barnás-mérges” (Maros, Nyárad, Küküllő). Sőt, a kötet címét rejtő szövegből az is kiderül, miként csúszott el iszapos medrén a szomszédos nagyvárost a gátról kíváncsian figyelő víz (Vásárhelyen a Maros), melyben még a folyami sellő is otthonos (Magyardellő). Az alkotói fantáziának köszönhetően a Havadon elolvadt csapadékból Sárpatok lesz (Sárpatok és a többiek). A tavakat pedig az alakjáról elkeresztelt, sós Medve-tó képviseli, s ismert jellegzetességei máris alkalmat teremtenek a játékra:

„Szovátán a Medve-tóban
van egy kevés víz a sóban,
de ha sokan vagyunk benne,
olyan mintha az sem lenne,
hegyén-hátán lábak, kezek,
hátak, hasak, nyakak, fejek,
nem fér el köztünk a medve,
s nincs is sóban ülni kedve.”

De szerepet kapnak a különböző magasságú felszíni alakzatok is: a cipóforma székelykáli dombtól (Székelykál) a nyáradmenti, havat, esőt, ködöt „prüsszentő” Bekecs hegyig (Bekecsalja).

A külső környezet felől az épített világ, a települések irányába fordul a szerző figyelve. Számára nemcsak sajátos elhelyezkedésük, mint a völgyben fekvő Nyomát vagy a „félíg mező, félíg falu” Mezőfele esetében, de közlekedési viszonyaik (Mezőpanit) is

fogódzót kínálnak a rögtönzésre. Főként azonban a településnevek. A kötet korpuszának darabjai is az arra legalkalmasabb marosi községelnevezések (rész)jelentésével vagy hangzásával kapcsolatos játékokra épülnek – és az alkotó az ezt legkönnyebben kivitelezhető potenciák közül válogatott. S ezen felül humorforrás a nevek rövidege, illetve hosszúsága is: Csöbé, Göcsé és Csejdé csak akkora, hogy „egy cs betű is alig fér bele”, míg mire Nyárádszentbenedekét vagy Kebeleszentiványét leírja az ember, „már az első elemi kijárja” (Csöb, Göcs, Csejd).

A nevek jelentésével való játék jelenik meg a már említett Nyomátban, ahol a falu nyomát a lehulló hó tünteti el, a Kebelesben a helyi lányok keble hullámszik, ringatózik tánc közben, az Ehed az éléskamra tartalmát sorolja fel, a Kendő vásznán a beletekert puliszka leve üt át, a Medve-tóba, mint láttuk, nem szívesen megy a nevet kölcsönző állat, Magyarzsákodról szállítóalkalmatosságban lehet hazavinni asszonyt, a Székelyvaján élőknek mindössze sovány tejtermékek jutnak, a Székelycsóka és a magyar varjú is csak károgni tud, Marosszentkirályon pedig csupa uralkodó lakik.

Ezzel szemben a nevek hangzása kelt asszociációkat a Pókában, melyben az úton átfutó apróka rókát csak szemüveggel veszik észre a pókai apókák és anyókák, Marosjárán a tehén áraban még a teje is benne van, Székelykál dombbal, Magyardellő sellővel vár, a Toldalagnak fenntartott oldalakra sok toldalék szöveg, halandzsa fér, a Torboszló tollfosztójában végzett munka gyümölcséért Berében libát adnak „cserében”, míg Lukailencfalván mind a kilenc (bio)almán lyuk van.

Négy versben pedig a jelentés és a hangzás együtt kínál lehetőséget a költői játékokra. Gernyeszeg azon kesereg, hogy nevének első tagja egy g-vel hosszabb Ernyénél, a második pedig egy szűrődőfő, hegyes szeg (egyébként többek közt ezek a szeges település-elnevezések is igazolják az erdélyi-göcseji rokonságot). A Sárpatok és a többiekben a szerző Búzásbesenyőben búzát, Körtvélyfáján körtét, Backamadarason barackot, Harasztkeréken harasztot, Bergenyében berkenyét vagy burgonyát vásárol, ám minden megromlik, sőt a havadi hó is elolvad és Sárpatok lesz belőle. Sóvárádon a só sok, Makfalván makkal, Csokfalván csókkal várnak (Sóváradtól lefelé). Végül az udvarfalvi udvarlás az iklandi csiklandás, a szabédi szabódás, a gegesi

ideges várakozás, a jeddi ijedt keresés miatt Cséjén mások szerencsésén való mérgeződésbe fullad (Udvarfalvi udvarlás). Amint ezekből a példákból is látszik, az alkotó nem mindenhol az adott név etimológiájából indult ki.

Mindezek mellett van a szövegeknek még egy csoportja: amelyekben a települések bizonyos jellegzetességei dominálnak. Sáromberke a „villanyfáin” fészkelő sok golya kapcsán válik érdekessé, akik a földszintre szorították az embereket, Rigmány a pálinkához kellő szilvával nem rendelkező költőt kacagja (A rigmányi pálinka), Kibéd a hagymájáról híres (Sóváradtól lefelé), Szentgerice a hangulatos táncmulatságairól (Jótáncú Szentgerice), és minden jó hőembernek megfelelő sárgarépa-orrot kínálnak az Alsó Nyárádmentén található készletek. A kötet talán két legjobb, a gyermekversek formai-tartalmi keretein jóval túlnyúló szövegében pedig:

„A sámsondi citerások
jaj be szépen szaporázzák,
ide pengetik, oda pengetik,
míg a lányok s még az asszonyok is
a rokolyájukat csak úgy rázzák.

Rázzák a rokolyát s ami benne
dimberedik-domborodik,
szól a citera, a mindenit,
a legények is figurázzák,
s mind magasabbra nő a kedvem,
tornyosodik...

Egyszerre szólnak a citerák,
egyszerre húzza a kéz s járja a láb,
egyszerre mozdul apraja-nagyja,
azt hihetnéd, abba se hagyja,
száz keze, száz feje, egy szíve van,
zenélünk, zenélünk, zenélünk vígan.”

(Mezősámsondi citerások)

Illetve a kert-verseket idézően:

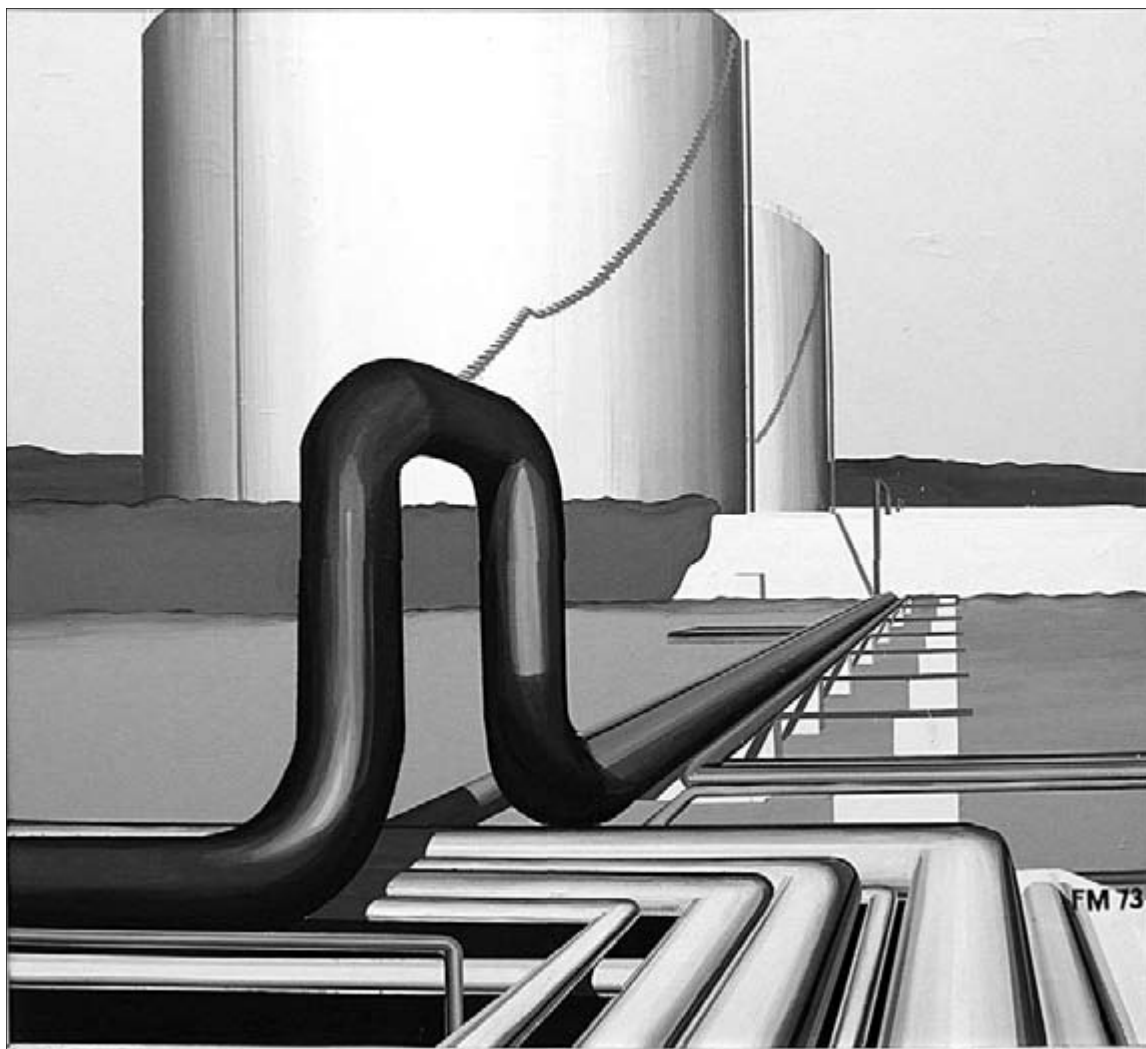
„Gyulakután a ház előtt
nincsen kerítés délelőtt,
se délután, se éjszaka,
csak úgy elárad szabadon,
és befolyik az ablakon
sokféle virág illata,
a fiatal nyár jószaga.”
(Gyulakutai virágok)

Amint ez a két szöveg is igazolja, a Hasra esett a Maros, Markó Béla lírai bedekkere, noha gyermekközönségnek szánta, a felnőtt olvasók számára is tartogat csemegét. S mindezen túl: a rendkívül színvonalas, igényes kötet a szeretett tájjal eljegyzett alkotó szép vallomása is egyben. És úgy sejtjük, e tekintetben nem az utolsó, hiszen számos csoda, számos megmutatnivaló és sok, ezúttal

kimaradt Maros megyei település (is) várja még, hogy az avatott vezető jó kalauzként megmutassa, bemutassa őket, életkortól függetlenül, minden értőnek, érdeklődőnek.

(Bookart, Csíkszereda, 2012.)

Franc Mesaric: *Ipari vidék I.* - 1973

Németh István Péter

Tengeri – avagy a kukoricaszemek színe alatt rejtőző gyöngyházfény

(olvasónapló Kilián László új regényéről)

I. rész

„Arlequin szabad. Ezért a lét egyik főalakja és ezért ritka. A nevetés ennek a szabadságnak éppen olyan jele, mint a szójáték és a bukfenc és a hahota.”
(Hamvas Béla)

1.

A veszprémi BabelPress – Baláca Könyvek sorozatának köteteként látott napvilágot Kilián László legutóbbi regénye, a *Tengeri*. Mielőtt a talányos címről tündödnék, hadd mondjam el a szerzőről, hogy várpalotai születésű, s mindössze 8-9 hónap választja el születésnapunktól. (Én volnék az öregebb.) Nemzedéktársam biográfiai adataiból csak néhány álljon itt, korántsem öncélúan, látnivaló lesz, teremtett szövegébe igen komolyan szövődtek bele ezen általam említendő életrajzi adatai. Szülővárosát a 20. században a magyar lírai próza szerelmesei számára Krúdy Gyula tette ismertté. A nyírségi író nagymamája, Radics Mária Amanda élt a szelíd palotai dombok oldalában. Aztán voluntarista iparunk az ötvenes évek végére csokoládészetet nevezett el Inotáról, hűtőkéményei hirdették a rendszer legyőzhetetlenségét, miközben tövükben egy bizonyos lángelme, Hamvas Béla tisztogatott lapátot, csákányt vagy talicskát. Géniuszunkat 1951 és 1964 között az Erőműberuházási Vállalat segédmunkásként, Várpalotán raktárosi státuszban alkalmazta. Kilián László népművelői munkáját az inotai hőerőmű szakszervezeti kultúrotthonának falai között kezdte, amikor még teljesebb gőzzel dolgoztak a gyárak. 1986-ban a szomszédos, Palotánál is gazdagabb irodalmi hagyományokkal rendelkező Veszprémben telepedett le családjával,

jelenleg is az Művészetek Házának munkatársa. 1989-ben ott találkoztunk, amikor a Vár utcában Scyzo című novelláját olvasta föl.

Zelk Zoltán Kormos Istvánt az 50. születésnapján vén fociballcsatárnak titulálta, s köszöntötte verssel. Kilián László egy metafizikai pikareszkkal ünnepelte életének első félidejét. Már ha a félévszázados léttartamot a 45-45 percekhez hasonlíthatom. Isten éltesse Kilián Lászlót, annál is inkább, mert a mérkőzések lefújása után hosszabbítás mindig lehetséges... Bátran írom, mivel szerzőként ő tesz egyenlőségjelet az élet és a játék közé.

Aki a *Tengeri* első fejezetébe fog, már a regény 11. oldalán olvashatja Hermes-ről, hogy isteni játéka az erősebb lét közeléből miképpen hat ki az idő és a tér által behatárolt emberi életekre. S e ponton, ahol a kerek évnap okán csak kiszólni akartam könyvismertetőmből, máris magában a regényben találtam magam.

A mű egy modern kerti parti képével indul, amely öreg kontinensünkön ugyanúgy ismerős társas esemény, mint a tengerentúlon. (Leonard Cohennek is van egy dala erről – Guests.) A kanadai énekes jól ismeri Litvániától New Yorkon át Toronto-ig a kerteket, főképpen bennük a riadt szívű vendégeket, akikről ez elidegenedettnek aposztrofált életünkben énekel, együtt a tőle el-elcsúszó, s vele újra egybefogódzó vokalistákkal. Valami olyan megtartó szomorúság bujkál szerzeményeiben, amely már-már megvigasztalja hallgatóit. A költő énekes olyan varázslatra képes, amire csak a választottak. Bátran lefesti az idilltől elrugaskodott hangulatot, amelyben katasztrófikus sors vár minden olyan liturgikus kísérletre, amelyik

tán még egybe tudná fogni a szétesett világot, és találkozássra bírhatná az egymástól izolálódott sorsokat. Nem véletlen, hogy a színészkirályfi, Gábor Miklós temetésén 1998 júliusában a hangszórókból Cohen-zene, s éppen a Guests szólt.

A kert gyepén terített asztalok, a poharakban borból érlelt pezsgők. Mire gyűltek össze a szereplők itt? A gyöngyöző borital milyen misztériumot teljesít be, ha ugyan sikerül áldozópapjainak az Úrfelmutatás, mint mutatvány? Az az Istennek kijáró és a bohóctól is elvárható eget-földet egybeöltő mozdulat.

Kilián László regénye szereplői közül az isteni személyért Krisztus előtti korba megy vissza (280 esztendővel), s a görög kultúrbölcsőből veszi ki az egyik főhősét, Hermes-t. Az irodalomtörténetben volt már ilyen. Most nem is az ógörög klasszikusokra, majd Haydn zenéjére gondolok, hanem a legmodernebb Hermes-adaptációkra. Mitikus alakját, amely férfiszépséget és szellemi értékek sokaságát testesíti meg, 1926-ban Thornton Wilder eleveníti meg *Kabala* című regényében. Egy amerikai hős európai (római) útja alkalmával döbben rá, hogy az istenek nem haltak meg, még annak dacára sem, hogy bennük nem hisz többé szinte senki. Hermes – aki az istenek hírnöke – ott jár-kelel az ívek és az oszlopok örök városában, csak éppen nem görög, hanem latin nevét viseli: ő Mercurius, az ég és a föld, az isten az ember, s az ember és ember közötti futár, üzenetközvetítő, profán szóval élve: a postás. Kilián László regényírónak hogyné jönne kapóra egy ilyen lény, aki éppen egyesítheti magában mindazt, ami a világban eltörött. Ne feledjük: Hermes-Mercurius fent említett mestersége mellett oltalmazója – krisztianizált fogalommal –, védőszentje többek között az ékesszólásnak, az irodalomnak, az utazóknak, de még az útonállóknak is. (Teknősbéka-páncéltól és állati belsőségtől ő készíti az első lírát, a lantot, amely Orfeusz attribútuma lesz.) Kell egy isteni erejű Hermes, aki az első fejezetben a következő ellentétpárokat elbírhassa, sőt, egymáshoz való viszonyukban akár össze is békíthesse őket:

Isten – ember (bohóc)
Rajongás – megvetés
Tériszony – szimpátia

Lélek – test

Lisztezett arc (maszk) – őszinte tekintet

Azt látjuk, hogy a szereplők tulajdonnevei is egymás mellé rendelhetők, ahogy együtt emlegetjük a filmvászon előtt Stan és Pant, Zorot és Hurut, Kököjszit és Bobojszát, vagy éppen egy első kötet fölött a két fickót, Fancsikót és Pintát, Határ Győző Pepitóját és Pepitáját, uram bocsá' a mitológiából Castort és Polluxot, utóbbiak már az anyaméhben összeverekedtek. Kilián regényében mutatványos emberpárok szerepelnek (Pierrot és Colombina), ám az egymásra alliteráló nevéek fognak igazán csak kettőst alkotni a regényben, az isteni Hermes és a bohóc Harlequin.

Az ellentétpárok tezaszójába – ahol ezer szállal (mintegy erővonallal) mégis egymáshoz tartoznak a pólusok – jelenik meg a 'gyöngy' és ('kukorica' értelemben) a 'tengeri'. Egymással nem azonos jelentésűek, csak homonima-félék, ugyanis a gyöngy is 'tengeri', a kukorica is 'tengeri'... Ám ha az Eucharisztia csodája bekövetkezhetne, akkor a filléres kukoricaszem értékesebb lehetne a méregdrága, élettelen gyöngynél. Inkább illene a pezsgőspohárba, mint az a gyöngy, amit az emberek elfelejtettek az istenekkel együtt, s nem áldozatot mutatnak be az itallal, hanem egyszerűen csak vedelnek, vagy – szorongásukat oldandó – fogyasztanak. Vajon működik-e a láthatatlan égi hatalom, vagy pedig Babitsnak volt igaza, amikor azt írta verseskönyvében: az istenek hálnak? Hermes varázspálcája (a caduceus a 12. oldalon) a két nyolcassal, tehát a végtelent szimbolizáló kígyókkal hatással van-e a világra, vagy el is dobhatja már, mint ama Prospero? („Az élet előttiből úgy csinál vele élet – ha Hermes kezében delejt kap –, mint élőből élet utánit.”)

A seregszámlában hús-vér szereplőkre lelünk még. Nőkre. Francia keresztnevük az olasz komédiások mellett még több asszociációra készíti az olvasót. Igaz, tenyeres-talpas honi való az, amikor a Harlequinre bámuló, megfiatalított Giselle-re azt mondta Hermes, hogy Milyen szép ez a matróna! *Csokonai Dorottyája* jutott eszembe a kaposi fársángról, a pannon karneválról. A másik hölgyet Thérèse-nek hívják. (Mire lesznek képesek női erejükkel vajon? Goethe szerint vonzásuk a delejjel

ér föl, hiszen csak az örök női emel magasba.) Mire megy Cereny, akit Magyarországról katapultált e sorok közé Hermes?

Az első fejezetet Harlequin anekdotája zárja. 21. századi mini sztori, opera buffa-jelenet a javából egy direktmarketinges ügynökről (azaz a sarlatánról) és a portékáiról – a szemtrénerről és a berregős gerinctámaszról – amelyekkel házal. (Ezek a mulattató fecsegések *Hamvas Béla Karnevál* című regény-kompozíciójának függönybeszélgetéseire rímelnék, azokra, amik a Bormester Mihályék által nagy komoly hangon neveltségessé lett eszméket tartalmaznak. Kilián külön tipográfiai jellel, két hullámos vonallal hívja föl figyelmünket ezekre a bekezdésekre.)

Hermes – akár Madách Lucifere Ádámot – megutaztatja a társaságot az időben.

2.

E fejezetben Harlequin figurájáról derül ki, hogy méltó társa emberként az isteni Hermesnek. Kilián László hús-vér embernek festi meg alakját, ám kétségtelen, hogy Harlequin az európai kultúrtörténetben olyan clown, aki mindig egyben a művész önarcképe is (lásd Szabolcsi Miklós monográfiáját).

Harlequin tiszta művész. Artisztikuma hitelesíti a világban betöltött helyét, létezését a játék legitimálja. Még a kukoricatáblában is bemutatja produkcióját. „Hiúság a tengeriben. Tengernyi hiúság.” (17. p.). A zölden hullámzó kukorica-tenger közepén színpad ugyanúgy a világból lekerített világ, mint az a másik, amelyeket a városok terein emberek között ácsolnak. Két klasszikus alkotást említek csak, amelyekben hasonlót látni. Madách Tragédiájában a londoni színben Ádám a saját történetének paradicsombéli kezdetét látja viszont, igaz, annak csak paródiáját. A másik egy Leoncavallo-opera, a *Bajazzók*. (A 'bohóc' szó etimológiája ott található a Kilián-regény egyik alakjának nevében: Bajazzó = Pagliaccio = Pojácá = Bohóc.) Az operában (a színpadon) történtek és a színpadon álló színpadi események között elmosódik a határ. E tragikus love story megfelelője egyelőre egy vaskos bohózat a *Tengeriben*, de a művészi leképezés módszere mindegyikben feltétlenül közös.

Ha a világot színpadnak fogjuk föl, ahol az emberek mind a szerepüket játsszák, akkor színpad a színpadon a mutatványosok kis birodalma. A nagyvilágban és világot jelentő deszkákon mindig valami hasonló történik. Vagy éppen Harlequin naplójában, amely naplósorokért Hermes meg is rója („skandallum” – 26. p.). A naplóíró és a mutatványos ugyanis ember létére valami istenit művel, felszabadít a komisz érzések alól, akár Liber atya, a boristen. /Június 30. 18. p./ Harlequin és társai „Jöttek a tengernyi tengeriből. Kukoricázni a halállal.” (24. p.).

A napló és a hét színpadi színből (hét napszaktól) álló mű közül főképpen az utóbbi tekinthető önálló életet élő műnek, commedia dell'arte-féle gyöngyszemnek. A szereplők végre saját koruk műfajában bravúroskodhatnak-ripacszkodhatnak. Élvezetes mű a műben ez a vígjáték a klasszikus szereposztás szerint. Van itt minden: álruhás lány a légyotton, pórul járt kapzsiság, csihi-puhi, szerelmes és bunyós hempergődzés. (A mutatványosok közül ki-ki a maga ablakában, s ettől a ház fala olyan, mint egy mobil ikonosztáz.)

Harlequin – a fejezet címszereplője, a komédiában szolgát alakító színész – verbális csatát nyer Hermes-szel szemben. Úgyesen forog a nyelve, s szavai a legőszintébbek. Holott ő csak esendő ember a művészete nélkül, míg Hermes az aranyszín metafizikájával van fölékesítve, halhatatlannak jellemezve a naplósorokban: „Van-e eszében Hermesnek felelősen esendőnek lenni, amikor az aranykőd biztos egzisztenciája bármikor visszavárja?” (19. p.).

Ugyanakkor, ebből az aranyszínből Harlequinre is jut. Vagyis: az isteni halhatatlanságból részesedik, jelzi az isteni és emberi játszma egyre kiegyenlítettőbb küzdelmét Kilián: „Lelkem, mint az ég. Magas és mély. A magasban erős-szúrós szagú. Mélykék és felhőtlen. A meleg, sőt a hőség, akár a finom aranypor szítál benne.” (20. p.).

[Az emberi szívre aranyport fúvó Isten képének archetípusát Juhász Ferencnek köszönjük meg. Az átvételért bocsásson meg Kiliánnak Hermes! Megj. tőlem: NIP.]

Harlequin számára az út Hermes-szel inkább lehetőségnek tetszik, semmint determinációnak. (A kép az utolsó fejezetben majd módosul.) Madách Tragédiáján is elvitatkozhatunk,

hogy Ádám mennyiben szabad, amikor Éva már anyának érzi magát: „Amikortól először találkoztam Hermessel, mindig újjászülethetek; ahányszor csak utána bárhol a történelemben feltűnik, ott leszek én is. Ő halhatatlan, én újjászülető.”

A második fejezet zárása meglepetést tartogat. Az olvasó elcsodálkozik, hogy az 56. oldaltól kezdve a könyvet nem csupán lineárisan olvashatja, hanem Thérèse, Giselle és Titel jelével (a csillaggal, az egymásnak forduló kapcsokkal és paragrafus-ikonnal) jelölt szövegeket füzéreként is fölfoghatja. (Így lesz, lehet négy regény az egyben.) Ám marad egy másik lehetőség, amit e sorok írója is választott, s amit a szerző fejezete utolsó mondatában emígy tanácsol: „...amennyiben mindezek Hermessel és Harlequinnel egyetemben izgaták, firtasson minden bötűt!”

Otlik Budáját lehet úgy olvasni, mintha egy városka utcáin sétálnánk ide és oda, Esterházy Péter jelentette meg boldogult ifjúkorunkban egy fekete és egy fehér könyvjelzővel a kisszregényét (amelyet két regényből szőtt össze), Julio Cortazar könyvében lehet egy aszfaltra rajzolt ugróiskola szabályai szerint haladni. Ennyit a lineáris olvasásról, és az ellene való lázadás alternatívájáról.

3.

A harmadik, s a negyedik (s így tovább) fejezetek címében is egy-egy szereplő tulajdonneve áll. Pierrot lapjai következnek. E mulattató clown gyakorta tűnik föl műalkotásokon Harlequin társaságában. Nem olyan törékeny alkat, mint rombusz-pepita jelmezű társa, talán mert nomen est omen: nevében 'kő' van. Talán Cézanne Húshagyó keddi című festménye (1888) a leghíresebb a barátságukról, amikor a karnevál hajnalán együtt tartanak haza. Ez az elkapott pillanat, mint felvétel szerepel Kilián László fejezetében is a 60. oldalon: „Minek a dicshimnusz zannikám. Inkább add a rumot és öblögess te is – karolja át Pierrot a társát.” [kiemelés tőlem: NIP].

E fejezetben a két bohócot tengeri hajón látjuk viszont, amint az Újvilág fölfedezés után tengerivel (kukoricával) töltött zsákokon beszélgetnek, isznak. Akadna harmadik társul Titel, ám ő kivívva Hermes haragját – kukorica-

ügyben – más térbe és más időbe kényszerül. Hermes fogja magát, s akárha csak Woland úr volna személyesen Bulgakov regényéből, teleportálja Titelt. Valójában Hermes az, aki intézi a regénybeliek sorsát, legalábbis azt, hol s mikor jelenhetnek meg a színen. („Egy intésemre gobelin leszel a falon, összetekerlek és elajándékozlak az első szerencsenek...”) A tengeri gálya Málta majd Ciprus szigetének érintésével Itáliába tart. Igen, a lagúnák halformájú városába, a világi szépségekből rakott tán leggazdagabb labirintusába. (A fejezetben megjelenő tér anticipációja megjelent már a regény elején, a 8. oldalon, a legelső kurzivált s kettős hullámmal jelölt szövegbetűben. Ott egy szóbeli válasz hasonlít kezdetben a tenger-hosszú egyenesekre, majd a gyakori kanyarokra, erre is, arra is.) Hőseink Velencébe érnek, kanyargó riók, sikátorok, templomok, terek, kanálék, márványpaloták, maszkok, igen: karneváli maszkok közé. (A kukorica, vagyis a törökbúza számára ott található a ferrarai herceg egykori óriás palotája, a török raktár.) Amíg a tengeren jött a hajó, nem csupán a mérföldek fogytak, de közben az időn is áthajóztak. 1792-ig. E Velencében játszódó fejezet különösen azért figyelemreméltó, mert egy olyan teaurusz tartalmát gazdagítja, amely a magyar olvasók számára különösen kedves. A Velencéről szóló leírások, versek, veduta-ábrázolások virtuális mappájának lett becses darabja ez a Kilián-szöveg. Valóságos város-katalógust ad a helyszínről és az ott élt hírességekről, de nem csak a dózsékről, hanem a festőkről is. Tintoretto, Tiepolo és Longhi vízivárosnyi műterme kel életre a fények és a színek kavalkádjában. A festmények élőképekké válnak. (Mészöly Miklós kedvelte ennyire a bekeretezett alkotások és a környezetük egymással való interferálását szövegszervező elemmé tenni.) A karneváli hajó-had felvonulásának leírása alkalmas ad a szerzőnek, hogy az asztrológia világának sejtelmességével is átitassa az ábrázolt várost, ahol a vízi utak napközben sokszorozódó ragyogásban, éjszaka pedig titokzatos holdsütésben kettőzik meg a jelenségeket. Az evezősorok planéta-jegyek jeleit viselik. Mars és Jupiter között ott található Hermes stilizált bolygója, a Merkúr (63. p.). Az égi útjaikon járó csillagok nem csupán tükörképükkel mutatkoznak e karneválon, hanem allegóriáikkal

is. Utóbbiakat felvonuló gályák hozzák-viszik. A művészettörténet és a történelem csodás kulisszái, a fényeffektek közé festi Kilián azokat a maszkos mulatókat, akiket annakidején Gulácsy Lajos szintén szerepeltetett hídon átvonuló bolondos népségeként a vásznain. Mert hogy – szívükben a hazai tájjal és gondokkal – magyarok mindig ültek Szent Márk terén, pár órát, napot bár. Velence könyvpiacán Zrínyi lapozgatott, a kisvendéglők teraszán Vas István itta a vermutot. E fejezet, e helyszínen ad alkalmat arra (soha kevésbé stílszerűn!), hogy Cereny bevallja Hermes-nek, mit érez a haza iránt? Ady Endre Komp-ország-képének pontossága és fájdalma jellemzi a szellemi embert, ha a honra gondol. Kilián Lászlótól váratlanul – mintha tréfa volna csak – nemzetkarakterológiát kapunk. A szövegélvezetet szakítsa meg bátran az olvasó ezeknél a soroknál, persze, ha lehetséges:

„– Zaklatottnak hat az otthonod. Jól ismered, de mintha több lenne az ellenérzésed, mint rajongásod. Szereted egyáltalán?

– Szeretem, de eddig csak réjtéről és mezejéről beszéltem. Kötődésemnek a többi vidék is része. Válaszom viszont csak e rónák miatt is igen. Szeretem ezekért a tartalmiért, mert őriz áhítózást, folytatja megverten, folytatja álmában, folytatja unalmában. Rátartian örül lustaságának és iszonyú erejének. Rátartisága még a holtpontról is kimozdítja. Középen akar lenni, és még akkor is hisz magában, amikor körülötte szinte mindenki azt vicssorogja: bűnösebb valóban bűnös önmagánál. Kényelmének fura bája van. Vidámsága sajátosan pirosposztság.”

Cereny-Kilián hazaábrázolása semmiféle tipográfiai megkülönböztetéssel nem rendelkezik, vizuálisan is belesimul a regény szövegébe. Az elbeszélő azonban jelzi, valami olyast olvastunk, amitől Hermes is vonakodva vesz búcsút, mielőtt visszaadná magát a Teátrális ünnepnek.

A karnevál kavargásában a Nap, a Hold és a Szél játszanak a csupán csak földi erővel rendelkező emberekkel. (Szent Ferenc teremtést dicsőítő himnuszában mindnyájan testvéreink ők: fivér a Nap, a Szél, nővér a Hold, tiszta hűgünk a Víz.) A kavargás szót használtam, s a táncoló farsangolókra akár az örvénylő – Hamvas Bélai – jelzőt is írhattam volna. Kilián László érti a csízit. A különféle népek

táncait, akár Berzsenyi, jellemzi, ám Hamvas Béla módszerével él, amikor az örvénylést kristályba is zárja. Őt szereplő maszkját írja le. Az öt megkövült ábrázatot. Hogy aztán megint gaillardot ropni lássuk Harlequin és Giselle-t, s a következő táncban már Hermes-t Thérèse-szel és Pierrot-t Colominával.

A polonéz alatt Harlequin történetet idéz föl a történetben (lásd egy kis Krúdytól is elleshető időfelbontást!). Tanmese arról, hogy milyen az, amikor nem a mesterségbeli tudásával neveteti meg – nem is jelentéktelen művész, hanem a színészkirály – a közönséget. A sztori szerint a részegségével, kioltott öntudatával. Ezek a szelek most nem szellő-puttók, szél-fiú-testvérek, hanem a leittasodott művész szellentései. A trivialitás, a frivolság áll szemben az eszménnyel. Talán hogy interpunkció előzze meg a szerelemről szóló sorokat, amelyeket Giselle jele is jelöl? (A 94. oldalon derül ki, hogy a francia neveket magyar lányok kapták: Kalács Erzi /Thérèse/, Szanyi Panni /Giselle/ ...)

A kapcsos szimbólumok csókra csücsörítenek, ám Hermes varázspálcája a következő fejezetbe röpti hőseinket.

4.

„Úsznak és úsznak a kósza kékidőben a bohóc és az istenség...”

Nem akárhova és akármikor alkalomra. Delphoiba (a mai Delfi, Apollón jósdájának hegyére, ahol manapság a Parnasszoszon bauxitot bányásznak, akár a Bakonyban). A kéklő időn át Hermes és Harlequin egy olyan léghajóval utazik, amelyet Pagliaccio testéből font a görög isten. (A fejezet címében P. szerepel.) A léghajó horgonya (a keresztény szimbólika szerint: a remény) Pagliaccio sírásó lapátjából lett formázva. (Amikor e szerszám fölmondja a szolgálatot, s hőseink visszatérnek a mutatványos társaikhoz, azt a halál halálának is értelmezheti a figyelmes olvasó.) Hermes isteni-baráti gesztusai – modern diáknyelvi kifejezéssel élve – nem gagyi ajándékok. Intézi ugyanis, hogy Pagliaccio-t halhatatlanná tegye egy majdan születendő (számunkra már megszületett klasszikus) opera. Leoncavallo remekműve. (A Bajazzókra a 105. oldalon történik az egyértelmű utalás.)

Delphoiban Pythia-ünnepre gyűlnek a költők, jönnek rapsodos-hajókkal, szinte úsznak a metrumok is. (Pythia = „Pythia Apollónt eléri, Apollón Pythiát megérinti. Pythia a megérintett, aki a magas léttel érintkezésben van” /Hamvas Béla/.)

A poiésis-játékra valamiképpen úgy gyűlnek össze a szellem emberei, mint a velencei karneválra a mulatni vágyók. Azt is mondhatjuk, Kilián László ezt a fejezetét egygel magasabb létszint világról írja. (Ahol az „öröm lenni” életérzése nem földi vágyaink beteljesüléséből fakad Delphoiban, a „világ köldökén”, s kicsit még annál is beljebb, a barlang-méhben.) A híres jóda fölirata a regény 112. oldalán tűnik szemünkbe. Igaz, fordított sorrendben. Először az isteni tanácsot-parancsolatot kiegészítő, azt értelmező intelem bukkan föl a lap tetején („Minden túlzástól tartózkodj!”), majd mármár az oldal alján szerepel a szabály megszorításánál jobban elhíresült szentencia: „Ismerd meg önmagad!”. Szellempróbáló olvasmány innentől az identitásáért küzdő földi ember önmagával és a magasabb szellemekkel való vívódásáról szóló rész. A könyv ezen passzusait eleven szálak kötik Vörösmarty boldogság-kereső hőseinek történeteikhez. No meg Weöres Sándor szerelmes bábfiguráihoz, akik szintén képről képre utaznak térben és időben. Harlequin az önmegismerés, a benső tájak felé fordulás folytán hasonló utat jár be, s eltalál Giselle-ig, el a Pythia tanácsolta, s a kezdetben Hermes igencsak ellenezte magányos szellemi alkotáshoz (a legfőbb létértékekhez): „Úgy kell időről időre levonulnod, mint ahogy elvonultál naplót írni.”

A költészet már nem engedi Harlequint, hogy az eldobva magát „elnyújtózhasson a földön”. Az égi világhoz is tartozik. Szerelmes bohóc-költő. Költő-bohóc. Ezt az ihletettségben leledzést Hermes is a legnagyobb tisztelettel fogadja. (Hamvas Béla írta meg az I'am musing, a „múzsai állapotban vagyok” apoteózisát.) A legfontosabb kérdés az, hogy mire használja ki a bohóc ezt a kivételes szituációt, amikor közelebb kerülhet az istenhez? Természetesen arra, hogy még inkább képességeiből, a földieket jóval meghaladó potenciájából részesedjék. Még mindig lázongva, de már Hermes hívévé válva, magasabb létszintre vágyik Harlequin. Az emberek számára Delphoi hírnöke szeretne lenni. (Nota

bene: Hermes az istenek postása, az isteni hírek közvetítője!) A 'hírnök' görög szóval: 'angelusz'. Nem túlzás ez (lásd mint fent)? Amelytől éppen az isteni parancsolat (és fölirat) szerint tartózkodni kellene? Harlequin mint „fennebb angyal”? Hermes kegyelmet ad. No, nem ad a bohócnak angyalságot, de hagyja tovább játszani. Figyelmét Harlequintól Cereny felé fordítja. (Az olvasó szerencséjére is, hiszen a görög és az ősmagyar mitológia szálaiból sző össze az elbeszélő egy kellő komolysággal értelmezhető Hamvas Béla gobelint, vagy eléggé el nem ítélt komolytalansággal annak paródiáját, egy posztmodern falvédőt.) [A bor filozófiáját író Hamvas Bélát humorérzék nélkül olvasni önvészélyes cselekedet. Légy távol, cinizmus! Megj. tőlem: NIP.]

Cereny, a magyar írástudó és bölcselő különös, szellemdús dialógusba kezd Hermes-szel. A magyar jelző persze nem hangzik el, Hermes scyta Scytia felől tudakolódik. Cereny hát mesél. Akár Hamvas Béla az Öt géniusz című művében, ő is Scytia öt tartományáról, fertályáról adja elő szerelmes földrajzát. Öt táj- és embertípus-jellemzésben megtalálhatjuk az őstörténetünkre, de még Szent Korona-tanra is reflektáló szakaszokat, költői képeket. Cereny hazaszeretete Ady Endre Magyarországhoz való – ambivalens érzéseket sem nélkülöző – ragaszkodására hasonlít. Hermes ezt érti meg legnehezebben. Számára a dolgok jók és rosszak, fehérek vagy feketék (miképpen az angyalok számára sincsenek színek Wenders filmjében), nem érti az emberek, a magyar ember boldog-szomorúságát, vagy hazájukat Ady módjára szidva szerető hűségét. (A paradoxonokat valóban csak Jézus boldog-mondásai oldhatják föl.)

Amennyiben Cereny Kilián László szócsöve, akkor a veszprémi szerző írói hitvallása áll előttünk a 129. oldalon, s még a 20. század első felének elhíresült kérdésére is megfelel (Mi a magyar?): „... a szent küldetés az maradt. Adott volt a scytáknak már eleitől és maradt máig, marad, míg világ a világ. A küldetés az, hogy őriznie, vinnie kell a nyelvet, a nyelv írását, a rovásírást. Vinnie és őriznie, mert nyelve maga a küldetés, a titok foglalatja, maga az ősvallás foglalatja... A scyta ezért már azzal scytává lesz, ha beszéli a nyelvet, bírva –élezve beszéli, mert attól scyta, attól küldött.”

Nem nehéz Kosztolányi, de még Illyés

Gyula nyelvszámát sem fölismernünk a citátumban, hiszen utánuk jól beszélünk magyarul egyáltalán nem nyelvhelyességi, hanem jellemkérdés dolga.

Hermes isteni mivolta nem kaphat nagyobb dicsőítést (földi alattvalóitól szebb legitimációt), mint azt, hogy egy nép a saját atyjára ismer személyében. Cereny szerint a scyták által tisztelt istenállatokban (a totemekben) Gábrriel arkangyal, Prometheus és maga Hermes testesül meg. Hermes jutalomból kedves sólymává, turulává változtatja Cerenyt. Az egyik írástudó emígy üdvözü, a másik, Harlequin pedig a maga megváltódását a szerelemben keresi tovább.

Azt várhatnánk, hogy valami szépséges vallomással rukkol ki a társulat előtt Harlequin, ám az ellenkezőjét kapjuk. Távol az irodalmi stíltól, gyermekkori élményét mondja el: érthetően, szabatosan, minden fölösleges nyelvi díszítés nélkül arról, hogyan tévesztette őt, a szerenádozót össze egy özvegy a kétkezi apjával, akit szintén Harlequinnek hívtak. A trivialisban is ott van persze a szerepjáték. Ekként kulcs a kis monológ, amellyel mintegy újabb ajtó nyitható. Giselle szerelméhez.

Giselle csomagokat küld Harlequinnek a jövőből, s bizony ezek a pakkok minden időben, akár – hogy mást ne mondjak – Nyilas Misit, meg is találják. Giselle postai batyuja 176 esztendőn

át vándorol a múltba, miután a Magyarhonban található Jásdon Harlequin küldöncei rálelnek. (Jásdon a keresztény szentély előtt druida oltár volt található. Lásd: kelta...) Lábbelik, ruhák, maszkok a csomagokban, amelyek útjuk során érintik a házsongárdi temetőt, vagy éppen Torcello ősi templomában kötnek ki 1618-ban. (Kelet és Nyugat metszéspontján vagyunk a Velence melletti szigetecskén, itt található ugyanis – már nyugati ponton – még keleti-bizánci mozaik.

A fejezet utolsó tükreben Titel Thérèse-t látja, az asszonyt Pattantyús-lányka korában. Egy olyan meteoritot birtokol – messze a bauxit-vörös Parnassosztól – Bakonybarnán, amely az égből hozott esszenciáival hatással lesz a falucska földi teremtményeire. Akár egy ősi komédiában vagy egy modern sci-fiben: az orvosok maszkban és védőruhában dolgoznak a lányka meteorittal fertőzött szobájában.

(BábelPress, Veszprém, 2011.)

Márkus Ferenc

Út az emberhez

(Villányi G. András *Tükröződések* című kötetéről)

1. Amit a költőről, amit az irodalmi műről általában tudnunk kell. Mi a költő és mi az irodalmi mű?

„Úgy éreztem, király, a legnagyobb vagyok, érzekeimen át a világ ura: mintha bennem ébredne csak, s általam alakítva, igazi létre a mindenség.” (Szabó Lőrinc)

„... az Én a végtelenbe tágul, és egynek érzi magát a Mindenséggel.” (Juhász Gyula)

„Az irodalmi mű – legyen bár egyetlen vers vagy versfüzér, még inkább kötet, és más szépirodalmi példát is említhetnék – valóságos csoda. Létezik és él, hat ránk, rendkívüli értékkel gazdagítja életünket, megajándékoz bennünket az elragadtatás és a lét mérhetetlen mélységeibe való alászállás óráival.” (Roman Ingarden)

Mielőtt a tárgyra térnék, egy-két mondatot mondok a szépirodalmi kommunikációról.

A vers és az olvasó viszonya sajátos és összetett. Hozzá hasonlót a köznapi kommunikáció nem teremt. Ott ugyanis az ember a közlésfolyamatban vagy megszólítottként, vagy megszólítóként, vagy külső szemlélőként vesz részt. A szépirodalmi kommunikációban az ember mind a három egyszerre és együtt. Ez az együttes így eleve előfeltétele és forrása a költői, esztétikai élménynek.

A rendelkezésemre álló kimért időben szólni fogok – a könnyebb követhetőség okán – az objektív egészről, az egészet fölépítő, a poétikai, stilisztikai szépet megvalósító részekről, majd az élménnyel, üzenettel, hatással számot vető szubjektív egészről. A fentieket – egész, rész, egész – tartalma és formája szerint fogom vizsgálni.

Mindennek – legyen bár tartalmi vagy formai

jelenség – van felszíne (phainomeon) és van mélye.

A szövegekben, éppúgy mint az életben, sok irány, irányulás van. A személyiség számára azonban csak egyetlen jó irány van: előre és fölfelé. Ez Szaigjó, ez Villányi G. András iránya. Egyben – mondhatom – személynek szóló pszichológiai és pedagógiai tanács is!

Az objektív egész

Villányi G. András élete, kora, benne életművének eddig bemutatott, megjelent írásai.

Élete alakulásáról, sorsáról nem beszélek. Ez annyira személyes történet, hogy illetéktelen vagyok elmondására. Azután itt van ő maga, aki hitelesen bemutatkozhat. Annyira és úgy, ahogyan akarja.

Nem lezárt életműve: kéziratái: saját versekkel, fordításokkal, prózákkal, a folyóiratokban, többek közt a *Nagyvilágban* közölt munkák, és könyvei: *Ariel és az Ínyenc* énekei, *A papagáj meséi*, az itt bemutatott *Tükröződések*. Még egy kötet s talán egy antológia, mely haikukat tartalmaz. Emlékezem a Bartók Rádióban sok évvel ezelőtt elhangzott interjúra is. Alighanem Lipták Katalin beszélgetett benne Villányi G. Andrással.

Megszólalásom olvasói élménybeszámoló a *Tükröződések* című kötetéről. Amit mondok, az szabad és erősen alanyi (szubjektív).

A címről: *Tükröződések* (alcímek nélkül). Többszörösen továbbképzett szó. A szótó: tükör. A magyar nyelv értelmező szótára 14 jelentését sorolja föl, melyből a hatodik: „Valaminek mása;

lényegének, bizonyos vonásainak hű mutatója. Hetedik jelentésként: „Valaminek röviden megírt története, összefoglalása.”

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára szerint e szó legkorábbi írásos emléke 1215-ből való. Az első jelentése itt „példakép, szimbólum”, a harmadik: „példakép, mintakép”. A valószínűleg ótörök eredetű szó alapjelentése „kerek, valamilyen kerek tárgy”.

Mind az objektív egészhez, mind a részekhez, mind a részletekhez tartalmi és formai megközelítéshez nyúlok hozzá. Mégpedig részletezés, a részletekben való elmélyülés nélkül.

A könyv tartalmáról:

Először elméletileg, teoretikusan. Mi a tartalom? Az élet és a történelem száz és száz lehetőségéből kiemelkedik az egyetlen egy, és az szükségessé válik. Természete szerint asszertorikus vagy apodiktikus lehet.

Gyakorlatilag, praktikus. A *Tükröződések* című könyvben a buddhizmust érintve a Buddha-állapotnak, a megvilágosodás állapotának eléréséhez vezető költői út a 12. századi Szaigjó szerzetes és a 21. századi költő-műfordító nézőpontjából.

Az útról

Szoros értelemben szárazföldi közlekedés számára épített egyenletesen széles sáv. Átvitt értelemben az út az ember belső világa változásainak, magának az emberi életnek, az üdvtörténetnek és a történelemnek a jelképe. A *Biblia* képes nyelvében az út az ember élete, egész életrvitele úgy, hogy benne az Isten az út célja. A buddhista tanításban a szenvedés, a szenvedély megszüntetésének szándéka, zarándoklata.

A filozófiában és a teológiában a gondolkodás mozgását jelképezi. Rajta az igazsághoz, a nyelvhez, a valósághoz, a léthez, az abszolútumhoz jutunk.

Sok nagy hatású irodalmi, szépirodalmi alkotás beszél az útról, az utazásról. Csak néhányat említek közülük cím vagy szerzőjük neve szerint: *Biblia*, Homérosz, Vergilius, Dante, Goethe, Madách, Voltaire, Bessenyei György, Szerb Antal, Karinthy Frigyes stb. Ezeket tanulmányozva kérdés

fogalmazódott meg bennem: lehet-e az út célja a Semmi?

Szaigjó és Villányi G. András költői útja is hasonló az eddig elmondottakhoz. Egyszerre valóságos vándorlás, ugyanakkor belső, szellemi, gondolati, lelki mozgás. Ebben az utóbbi milyenségében léthelyzetek és azoknak megfelelő lélekállapotok váltakozása. Elszakadás az anyagi, érzéki, indulati megnyilvánulásoktól: aszvenvedélytől, aszvenvedéstől, a félelemtől, a szorongásoktól. Egyben közeledés a Buddha-állapot, a megvilágosodás, a tisztaság, az emelkedettség állapota felé. Az út tárgyai, dolgai, tájai az élő természetből vett jelenségek és képek 12. és 21. századi tükröződéses költői együttesükben felejthetetlenül szépek!

A 75 vakában megtett út szakaszai

1. Elindulás a zarándoklatra. Elszakadás az addigi sikeres, fényes jövőjű, érzéki örömeket, gyönyöröket kínáló élettől. Kísérői: veszteségérzet, fájdalom, szorongás, magány, vissza-visszapillantás a múltba.

2. Zarándoklás.

a, A magány elfogadása meg-megtorpanásokkal. Társkeresés. Társ az árnyék és a fűkunyhó. A magasban hófödte hegycsúcs, a mélyben tenger-öböl. Az örökké fúvó szél viharossá erősödik, tépi, sodorja a faleveleket. A múltat emlékezetbe idéző finom alkatú lények pusztulnak: pillangó, liliomszirom, elenyésző zenei hang. Zuhog az eső. A kunyhó belsejét vízcseppek áztatják. Örökös sötétség és az ősz.

b, Tavasz és fény lép az előbbieik helyébe. Virágoznak a cseresznyefák. A virágszirmok hullása már szellemi-lelki gyönyörűség, a megvilágosodás közbülső állomása. A buddhizmus két fő tanítása jelenik meg benne:

- Barátság minden teremtménnyel.

- Együttérzés minden szenvedéssel.

Ám ez együtt jár a hullás, az elmúlás elégiumával.

c, Sokasodnak az öregedés természeti, lelki jelei. A két költő – Szaigjó és Villányi G. András – nyugalommal látja és fogadja a zarándokút végét. Felülkerekedik bennük a költő. Ez Szaigjó és

Villányi G. András kötetbeli megvilágosodása, nirvánája. Valami léten túli fuvallat készül – de csak készül – elfújni a zarándoklét világosságot árasztó lángját. Vajon a költészetét is?

Erre a kérdésre válaszol örökéletűségével a 75. vaka és minden tükröződése: „Zuhant korokban / egyedül a lant útja / hajlíthatatlan.”; „... Jóllehet a világ összes dolgai elszenvedik a változást, a Vers Útja az idők végezetéig változatlan.”; „... II. mégis: / örvényben folynak össze / mállott ércék és verssorok / minden érc és minden verssor / olthatatlan ragyogása // in aeternum amen”.

Mi a forma? Elméletileg a szükségszerűséggé vált lehetőség örökéletűvé, megváltoztathatatlaná tétele.

A megformáltságnak sok eszköze, eljárása van. A *Tükröződések* kapcsán ezek közül emlétek néhányat.

A kötet formaalkotó elve az ismétlés. Több változata van. Ugyanannak a szónak változatlan megismétléstől a felsoroláson, részletezésen, halmozáson, fokozáson át a tőismétlésig (figura etymologica), a mondatpárhuzamig és tovább. A kötetben mindegyikre van példa. Különösen a 21. századi szövegekben. Formaalkotó erejüket rendíthetetlen következetességüktől kapták.

A kötet bármelyik oldalát nézzük, ugyanazt látjuk. Szaigjó vakáit a lap tetején. Alatta Villányi G. Andrásról értelmező-kiegészítő prózát. Ezt követi a műfordító-költő szövegelőzményekre adott verses reflexiója. Az utóbbi kettőből az egyik el- elmaradhat.

Folytatva az ismétléses állandóságot, a vaka (tanka) versformát mutatom be. Magyar jelentése „japán dal”. Öt sorból áll, összesen 31 mora (a könnyebb érthetőség kedvéért szótagot mondok, már csak a magyar fordítás okán is) terjedelmű, a következő felbontásban: 5 7 5 7 7.

Ez a versforma, ez a sor- és szótagszám ismétlődik 75 vakán keresztül.

A keleti kultúrák a számokat istentől valónak, sőt lényeknek és nem járulékoknak tudják. Titkos jelentésük, mágikus erejük van, kiemelten 1-től 7-ig minden számnak.

Az 5, a természetes számok ötödik egész száma, az ókorban a bolygók száma, a makrokozmosz és mikrokozmosz szimbóluma volt. Az öt érzék,

öt ujj és a négy végtag együtt a fejjel (ez utóbbit Leonardo da Vinci körben ábrázolta) az ember száma. Püthagorasznál és a püthagoreusoknál a lélek és a föld egységének tökéletes száma. A 2+3 összegeként az egység, a harmónia és az egyensúly kifejezője, aranymetszés-szám.

A hét, hetes a vallástörténetben a három mellett a legfontosabb szám. Az ókori keleti világban a kozmikus-csillagászati rend száma, szent szám. Alapvető tapasztalat volt a hold négy, egyenként hétnapos fázisa, majd a bolygók hetes száma.

Ebben a szigorúan kötött versformában három műfaj ad randevút egymásnak szakadatlanul. legalábbis a magyar fordításban! Nevezetesen a dal, az epigramma és a himnusz. Azaz az egyszerűség-egyneműség, a tömörség és az emelkedett ünnepélyesség.

Ez a műfaji hármasság ragyogtatja a prózát és a 21. századi költeményeket is.

A most elmondott kiegészítésekkel együtt tartom a kötet formaalkotó ismétlését szekvenciaszerűnek. A három szövegminőség együtt így válik szakrálissá (lásd Platón gondolatait a költői teológiáról).

Egy-két távlatadó mondat az ismétlődésről és a szekvenciákról.

Az ismétlés a történetfilozófiában az egykor történelem jelenvalóvá válását, a múlt jelenbe való áttörését jelenti. Antropológiai tartalma: az ember létéhez, mint ittléhez, hozzátartozik az időbeliség, így a múlt földözése, átélése. Ez lehetőség a személyiség formálódására, a folytonos újrakezdésre, a lét megtapasztalására, sőt a transzcendencia átélésére. A történelmiség vállalása a múltat, a jelent és a jövőt egységes folyamatnak látja.

A szekvencia megléte a kötet megszentelődését mozdítja elő. Lényege – éppúgy, mint a zenében – nem más, mint valamely motívum – este, éjszaka, reggel, ősz, tavasz, Hold, eső, hegy, hó, cseresznyevirág szirma, fűkunyó, szél, hulló falevél, víz, út stb. – többszöri megismétlése a szomszédos hangfokon. Vele együtt a szerkezeti részek kapcsolódási sorrendje.

A vakák esztétikai hatásáról szólva a szembenállásos ellentét felől kell közelítenem. A lírai beszélő beleegyezik egy léthelyzetbe, lélekállapotba. Azt elfogadja, magáévá teszi, azonosul vele. Ugyanakkor szembefordul ezzel a meggyőződéssel,

lázad ellene, fájjalja, hogy a kötelékében van. Ám nem szabadul meg tőle. A szembenállás feszültséget kelt. Ezzel energiát hoz létre a költeményben az út folytatásához. Következménye, hogy a beszélő ott marad az úton, folytatja a zarándoklást.

A feloldhatatlan szembenállás a kétlényegű akarom → ← nem akarom beszélőben az esztétikai hatás forrása. Példák erre: 50. vaka + Éji erdőn; 52. vaka + A film jelentése; 58. vaka + Semmittevés; 60. vaka + a próza + Liliom.

A szekvenciaszerű ismétlés, a feloldhatatlan szembenállásos ellentét nemcsak a kötet egészének, hanem a részeknek is formaalkotó elve. Ám az egyes vakáknak, a prózai megszólalásoknak és a 21. századi verseknek más szépséget teremtő eszközei is vannak.

A mondatokat vizsgálva gyakoriságával szembetűnik az áthajlás, az enjabement. Ebben a verssor vége, valamint a gondolat, a kép, a mondat vége nem esik egybe. A vakák esetében – rövidke a sorok – ezt aligha kell megmagyarázni. Villányi G. András versei esetében azonban tudatos, feszültséget kelt és fokoz vele. Belehelyezkedik a „minden összefügg mindennel” filozófiába. Például az *Éji erdőn* befejező szakasza, a *Johann Sebastian* és a *Tanoncévek* című versben.

Gyakori az inverzió (szokatlan szórend) és a figyelem, valamint a zenei hatás erősítésére az alliteráció. Ez utóbbi a versbeszéd ösiségének a jellemzőjét is magában hordozza: „Váratlan világosság gyúlt: / árny vagyok én is / és könnyörtelen vonszolok / egy olvadó testet...”; „... egy az irgalmatlan tapadó / fénytelen folttal és / olvadó kéjjel, fájdalommal...” majd folytatódik a v-s alliteráció az *Éji erdőn* című versben, a szél retardált (késleltetett) zengésének képzetét keltve.

A vers kötött beszéd. A kötöttséget, a ritmust az egymással összemérhető egységek szabályos váltakozása adja. Mi változhat szabályosan? Szótag, szó, tagmondat, teljes mondat.

Villányi G. András verseléséről: új szabad vers; mondatsoros, szólamsoros változatban. Mértéksejtető jellegűek is vannak köztük: *Gioconda*, *Mozgásban*, *Az asztalkendő meséi*.

Ezek változó ritmusú táncok koreográfiájára emlékeztetnek.

A próza kötetlen beszéd. Villányi G. András prózája

– mint általában a széppróza – költői próza. A vers költőisége és a hétköznapi beszéd költőisége között áll.

A mondatokon belül stílushatást keltő, költőiséget meghatározó nyelvi eszköz a névszók és igealakok fajtája és aránya. A névszók nagy többségükkel uralják a szövegeket. Statikussá teszik az ábrázolást. A léthelyzetek, a lélekállapotok megjelenítése, megláttatása ezt kínálja. A igealakok közül a melléknévi, határozói igenév túlsúlya a léthelyzetek és lelkiállapotok kifejlődésének és formálódásának menetére, útjára világít rá. Erősítik a megállapodottságot, a korábbi mozgások végeredményét; módot, állapotot jelenítenek meg tulajdonság- és körülményként.

A mondatfajtaik közül a kijelentő és kérdő mondatok a gyakoriak. A felkiáltó, felszólító, óhajtó mondatok ritkák. Az útnak, az utazás menetének és céljának – a megvilágosodás állapotának – eléréséhez erre van szükség leginkább.

A szószerkezetek közül a *Tükröződések* legszebb villanásai a trópusok (fordulatok). Valamennyi fajtájára – ikon, index, stb. – sok példa van a kötetben. Kevesebb – korábbi szóhasználatlalt – a metafora és a megszemélyesítés, több a szinesztézia és a szinekdoché. A metaforikus szóképek nem egy, hanem különböző mezőösszefüggésekből választják jeleiket. A jelek egymástól való vagy jelentésbeli távolsága miatt eredetiek, hatásosak. A megszemélyesítés – megelevenítés, átlelkésítés – élet- és emberközelbe hoz mindent. Barátságossá teszi a legzordabb tárgyakat vagy természeti jelenséget. Ezek a szóképek (trópusok) személyes és közösségi mitológia megmutatására is képesek. Ezért nevezik őket a költői lélekvándorlás képeinek.

A *Tükröződésekben* gyakori ikon a szinesztézia. Görög eredetű szó, szün=együtt; aistheis=érzet, érzéklet, tehát együttérzés, érzet-együttes jelentésű. A szinesztézia két vagy több különböző érzékterületről vett fogalmat megnevező jel (szó) kapcsolata. érzékterületek: látás, hallás, tapintás, hőérzékelés, ízlelés, szaglás kapcsolódhat szóképpé 30 kombinációtípust eredményezve. Az oxymoron is idetartozhat (zúgó csönd). Néhány példa a kötetből: zörgő rét; fájdtó szépség; dermedő éj; elizzó álmom. A kötetben a trópus világmagyarázó kifutású. A „minden összefügg mindennel”

buddhista elgondolás gyakori esztétikumot létesítő képe. A szinekdoché (szintén görög eredetű, együttértés, ráértés értelmű) index, régiesen érintkezésen, névcserén alapuló kép. Az érintkezés lehet: időbeli, térbeli, anyagi, ok-okozati, rész-egész, határozott-határozatlan, egyes-többes; nem-faj cseréje. A kötetben gyakori a pars pro toto (rész az egész helyett) típusú szinekdoché.

A darabokra szétesett, széteső élet teljessé tételének kísérlete van benne a jelentésben, ám mindig több-kevesebb torzítással. Hiszen a rész a részlet áll az egész helyébe az egész illúzióját keltve. Néhány többször ismétlődő példa: a teljes ember, a személyiség helyett: könny, fül, szem, szív; az irodalmi mű helyett: dallam, hang, szó; az egész fa helyett: ág, levél; a tavaszi virágzás helyett: szírom. Gyakoriságuk miatt két kötőszót említek részletezésük nélkül: bár, ha. Az életben, valamint a szövegben távlatlatteremtő képességük van, megengedést és feltétlenséget vezetnek be sajátos jelentéstartalomként. Mintha a konkrét jelentés árnyékát vetnék a szöveg egészére.

A szubjektív egész

A könyv értékeit előszámláló, befejező részben néhány pontban összegzem az olvasó élményét, a költő-műfordító vélt üzenetét és az irodalmi mű szubjektumra tett hatását.

a, Én, a megszólított – megszólító – olvasó embert szabadnak csak a költészet – tágabban a művészetek – országában éreztem és érzem magamat.

b, A kötet üzenete szerint új embert – animal rationale novum – kell alkotni önmagunkban az ősi – föld, víz, levegő, tűz – elemekből. megmutatva az elemek arányait és az irányait ember és emberiség viszonylatában.

c, A feltételezett új ember számára a földkerekség globalizációja elégtelen. A terjedelme szükségszerű és jó. A tartalma viszont hiányos, több esetben silány. A jelenben élő ember ugyanis már az élet kozmikus univerzális kiterjedését kívánja. Ehhez új, belső világra – mundus novus – van szükség, benne minden ősi elem megvan, ám dominanciájuk különbözik a mostaniétól.

d, A kötet alighanem legfontosabb kijelentése: individuális, sőt perszonális pszichológiára és pedagógiára van szüksége mindenkinek, ha a megvilágosodáshoz vivő zarándokútját elindulástól a célig jól akarja végigjárni. Hozzájárulva a földet körülvevő nooszféra gyarapításához és tisztántartásához.

(Élőszóban elhangzott 2012. február 11-én Nagykanizsán a Kiskastélyban, Villányi G. András költői estjén.)

Ruszt József hagyatékából

Ruszt József azon kevés színházi ember közé tartozott, aki – főleg pályájának első felében – naplót vezetett, tanulmányt írt egy-egy számára is fontosnak ítélt rendezői munkájához, sokszor több változatban is, a színészek számára írásban foglalta össze a legfontosabb instrukcióit, kijegyzetelte fontosnak ítélt olvmányait és *Rekviem* címmel hátrahagyott egy drámát, melyen közel tíz évig dolgozott.

Hevesi Sándor után talán ő az első gyakorlati szakember szűkebb hazánkban, aki a színész mesterségről tudományos igényvel írt összefoglaló tankönyvet. A színházakban közismerten sokan szólították őt „mester”-nek, s ezen megszólítást valóban indokoltta tette az az országos szakmai elismerés – még az ellendrukkerek részéről is –, amely színészpédagógiai munkájának szólt.

Három éve foglalkozom Ruszt József írásos hagyatékának feldolgozásával, melynek eredményeképpen – Forgách András és Nánay István hozzáértő szakmai segítségével, közös szerkesztéssel – immáron eddig négy kötetben gyűjtöttük össze legfontosabb írásait. Az első két kötet színészpédagógiai munkáit, *Rekviem* című drámáját és 1962-1969 közötti azon naplófeljegyzéseit foglalja magában, melyek az előbb említett írások keletkezésének körülményeit, pályakezdésének nehézségeit világítják meg.

A harmadik és negyedik kötetben Ruszt József rendezői életpályájának bemutatását kezdtük meg, naplófeljegyzéseiben, rendezéseihez készített tanulmányain, levelezésén és a színészek számára írt instrukciós leveleken keresztül. Külön kötetben olvashatók az Egyetemi Színpaddal és a debreceni évekkal kapcsolatos írások, és külön kötet foglalkozik a kecskeméti időszakkal. Ebben a kötetben olvashatók Gábor Miklóssal folytatott levelezése és Nadasdy Kálmánról, mesteréről papírra vetett írásai.

Terveink szerint még két kötet várja azon szövegek egységbe szerkesztését, amelyek a zalaegerszegi színház alapítási korszakát és az azt követő éveket, majd a 90-es évek újabb társulatalapítását, a Független Színpad létrejöttét fogják bemutatni, Ruszt József hátrahagyott írásainak felhasználásával.

Az itt olvasható két írás a tervezett és készülő zalaegerszegi színházalapítást dokumentáló kötetben lesz majd olvasható. A „Jegyzetek” az előévad előkészítéséről – terjedelmét tekintve – egy rövid részlet, abból a mellékletekkel ellátott közel 50 oldalas anyagból, amely lefektette a zalaegerszegi színház elvi és gyakorlati megvalósításának tervét. Az 1986-os záró társulati ülésen felolvasott beszéd a megszületett színház első korszakának lezárásaként került akkor felolvasásra.

Tucsni András

JEGYZETEK

a zalaegerszegi Állandó Színház alapításának, illetve az 1982/83-as „elő évadjának” előkészítéséről.

Zalaegerszeg, 1982. május 15.

Mottó:

„Az ember semmiképpen sem szabadulhat biztosabban a világtól, mint a művészet által, és semmiképpen sem kapcsolódhat hozzá szorosabban, mint a művészet által”.

/Goethe/

I. MEDITÁCIÓ ÉS KONCEPCIÓ

A nagy Gondolkodók közül talán senki sem fogalmazta meg világosabban a művészet koncepcióját, mint ahogyan ezt Goethe tette. Márpedig e mindennapi funkció megfogalmazása nélkül komolytalanná válik minden elképzelés, amely egy alapítandó színház koncepciójának képzeletben magát. Tehát magam sem a színház alapításának koncepcióját kívánom megfogalmazni, inkább meditálnék egy gondolatmenet erejéig a színházalapítás lehetséges koncepciója fölött, a társadalmi és a művészi aspektus egymáshoz közelítésének talán kissé szokatlan módszerével.

Milyenek is egy zalaegerszegi színház kilátásai?

Már itt megszólal a dialektika ördöge, itt akkor lesz jó színház, ha annak országos szakmai rangot tudunk majd biztosítani... Ehhez viszont az optimálisan „zalaegerszegi színházat” kell megteremtenünk...

A színház létrejöttét alapvetően meghatározzák a tájegység, a megye, a város sajátosságai, nehézségei és lehetőségei, de természetesen meghatározza az az éppen érvényes országos színházi struktúra is, amelynek keretei között létrejön, s amelynek maga is, a többihez mérhetően és hasonlíthatóan egyik szerves egysége. Ennek ellenére a „hic et nunc” jelen esetben mégiscsak azt jelenti, kik, mit, kinek és hogyan csinálnak?!

Tapasztalataim szerint egy vidéki színház közönsége két aspektusból értékel: nézi, szereti, ha napi szinten kielégíti igényeit: – vagy –, bár nem nézi, nem szereti, de az országos közvélemény és sajtó esetleges jó megítélése folytán büszkén magáénak vall.

E kétfajta megítélés természetesen folytonos mozgásban van, s e mozgás mögött az játsza a meghatározó szerepet, hogy miképpen és milyen arányszámban befolyásolható a közönség átrétegződése?... miképpen és milyen arányokban sikerül fogyasztó tömegeből korszerű igényszintet támasztó –, ha tetszik a „társadalmi megbízatás” szerepét korszerűen és felelősen átérző közönséget teremteni?!

Tehát a színház működése elválaszthatatlan az alapvető közművelődési tevékenységtől, az őt körülvevő kulturális közegtől, amelyben – annak lényeges részeként – működni fog. Ez annyit is jelent, hogy a színház a kultúrpolitikai felelősséget illetően nemcsak osztozik a társadalmi, állami és politikai közeggel, hanem az is osztozik vele. Mindebből logikusan következik, hogy a színház működése izolálhatatlan attól a közművelődési ágazattól, amelyhez maga is tartozik; nem kell felvállalnia bizonyos közművelődési funkciókat, de néhányat éppen azért kell gyakorolnia, hogy az igényszintet ön maga felé irányíthassa.

A színház alapításának objektív lehetőségeiben bennfoglaltatnak azok a színházon kívüli lehetőségek, amelyekkel a város rendelkezik; a színház saját épületbeli adottságain kívül itt most csak a VMK térszínház teremtésére alkalmas kamaratermék, és az Építők Mórincz Zsigmond Művelődési Házát említem meg.

E színházon kívüli működési lehetőségek az alapító gondolat szerves részeit jelentik. Egy széles skálán mozgó közönségstruktúrát ugyanis csak széles horizontra épített koncepcióval lehet kielégíteni, amelyben a választék növelésével lehet az igényszintet biztosítani. A művészi felelősség megköveteli tőlünk, hogy saját igényszintünk felé tereljük nézőinket. Ez minden különösebb elemzés nélkül több éves munkának tűnik. Ha elképzeléseinket valamiféle átlag-értékek szerint fogalmazzuk meg, lenn és fenn igen értékes rétegeket veszítenénk.

Fel kell tehát vállalnunk saját érdekünkben is, a saját céljaink irányába terelő közművelődési munkát. Ez a tény viszont már meghatározza a színház alapítás lehetséges koncepcióját, egyben viszont a realitások felé is tereli.

E koncepció mindenképpen poláris kell, legyen, vagyis az igényszintet illetően a sarkok felé kell mozognia egy populáris fogalmazásmód szükségszerű átlagából. E koncepció megvalósításához viszont szükségünk van azokra a működési területekre, amelyek ezt technikailag és helyileg is meghatározzák, illetve megfogalmazzák.

Ezért gondoljuk azt, hogy a majdani színház évi hat bemutatója mellett kettőt tartanánk a VMK-ban, és egyet a Móricz Művelődési Házban.

E munka- és játék-struktúra (kiegészítve a tájolással) erősen közelít a hajdani TNP, a francia népszínház koncepciójához.

Ha e koncepció tükrében a közönségmozgást nézem, néhány rutin-mutató világossá teszi az egész vállalkozás mibenlétét.

Ha éves szinten 100000-es nézőszámot kívánunk elérni, s ez – a hasonlító adatok szerint –, reális és szükséges szám, úgy a kidolgozandó munkatervben a következőket kell végiggondolni:

Ha a színház évente hat bemutatót tart a színházban, kettőt a VMK-ban és egyet a Móricz-ban... Ha heti négy előadást tartunk a színházban, kettőt a VMK-ban és egyet a Móricz-ban, hetente hármát tájon... akkor egy bemutatónk 22 esetben kell eljátszanunk Zalaegerszegen és 21 esetben vidéken.

Ez annyit jelent, hogy Zalaegerszegen 50-60000-es nézőszámot kell elérnünk, a lakosság 15 százalékának kell rendszeres nézővé válnia. Ez az ijesztően szép mutató, talán kevésbé ijesztő, ha elgondoljuk, hogy a városban közel húszezerre tehető a tanuló ifjúság száma, ha ebből csak ötezer válik rendszeres nézővé, akkor a felnőtt lakosságból már csak négyezer szükséges, hogy a kellő szintet elérjük.

Ugyanis kb. 8800 nézőnek kell eljönnie évente hatszor a színházba, és ebből a számból 5000-nek kétszer a VMK-ba, hogy 170-190 zalaegerszegi előadásunkat összesen és éves szinten 62000 néző lássa.

Ezek jelenleg bármily ijesztő számok, alapos munkával realizálhatók; nem a jelenlegi fantázia számokból kell kiindulnunk, nem is az előévad majdani tényszámából, hanem abból, hogy egy színház számára – éves viszonylatban –, száz-százötven nézőszámot teljesíteni nem hogy nem irreális, hanem alapvető hatékonysági mutató.

Mindemellett nyilvánvaló, hogy nem indulhatunk ki semmilyen más hasonlítható struktúra tényszámából és módszereiből, hanem mindabból, amit korábban tevékenységünk alapjaiként és céljainkat tekintve megfogalmazni igyekeztem.

Ezek után nyilvánvaló már, hogy nem egyszerűen divatos és mutató frázis a közművelődési ágyazat és az abban való módszeres tevékenység, hanem valóban jövőnket alapozó tevékenységünk lényege.

Mit jelent a poláris koncepció a gyakorlatban?! Kidolgoztuk, s már az „előévad” során megvalósítjuk a „beavató színház” alapvetően célirányos rendszerét. E rendszert az előévadban építjük ki, de az elkövetkezendő évek során e munka, – speciális keretek közé helyezve, – mindennapi kiegészítő tevékenységünk kell maradjon.

E speciális színházi közművelődési funkció leírása meglehetősen körülményes, de igyekszem célját és lényegét röviden megfogalmazni. A „beavató színház” alapvető célja a színházi nevelés egyfajta speciális színházi élményen keresztül. Darabjait a magyar- és világ-irodalom remekeiből válogatjuk. Célja, hogy – döntő mértékben –, az ifjúságot ismertesse meg e klasszikus értékek emberi, etikai, filozófiai, történelmi jelentőségével, tartalmával, valamint minden esetben a speciális esethez igazodva a színházi műhelymunka rejtelmével, módszereivel, érdekességeivel. Ezt úgy érzük el, hogy a rendező nem lép ki a produkcióból a szokásos módon, a mű elkészülte után, hanem annak, minden előadáson szerves része marad. A produkció ily módon egyszerre hasonlít egy nyilvános elemző próbához és egy közönséggel folytatott aktív konzultációhoz.

A poláris koncepció metszéspontjában állnak színházi bemutatóink. Ezek alapvető célja az úgynevezett goethe-i kettős funkció kialakítása. Itt nemcsak a darabválasztásról kellene részletesebben szót említeni, hanem a színrevitel céljairól és módszereiről is. E gondolatsor elemzése óhatatlanul szétfeszítené e meditáció kereteit, annyit azonban mégiscsak el kell mondanom; e munka lényege, hogy a polaritás metszéspontjában kell megtartanunk a valóságos és a kívánt „igényszint” egyensúlyát. Ezt az egyensúlyt a darabválasztás, mint választék biztosítja egyfelől, másfelől pedig az, hogy minden produkciót érzékletes és populáris hatáselemekre kell építenünk amellet, hogy minden produkciót korszerű világképben kell megfogalmaznunk.

Minden darab esetében elemeznünk kell a textúra és struktúra viszonyt, vagyis, hogy egy történet cselekmény-anyagára mennyi és milyen értékhorozó valóságos anyagot bízhatunk közlésre, illetve, hogy a művészi vertikumok számára a cselekmény feszültségtechnikájának kidolgozása mellett, milyen érzékletes jel- és közlés-rendszert tudunk kidolgozni. Egy példa a Hamletből: a „Lenni vagy nem lenni...” mindig megállítja a cselekmény feszültségfonalát, de a darab egyik legnagyobb értékhorozó textusa. A popularitás szempontjából ebben illusztrálható a néző-mű viszony legnagyobb és legkártékonyabb ellentmondása. A vertikális tartalmak közlésmódjának kísérlete lesz tehát egyik leglényegesebb feladatunk ebben a rétegünkben.

Ez természetesen azt is jelenti, hogy még a legegyszerűbb, a legszórakoztatóbb művet is ugyanazzal az igényességgel közelítjük meg majd, mint a remekművekkel történő megbirkózásainkat. Ezért lenne fontos – sok más praktikus szempont mellett –, tartanunk azon elképzeléseinket, hogy évente 6 színházi bemutatót tartanánk a színház épületében, amelyek közül kettő mindenképpen zenés játék, egy pedig – fajsúlyát tekintve: – olyan eleven cselekményű vígjáték, amely műsortervünket, legalábbis a kínálat szintjén, a popularitás poláris metszéspontjában lebegtetni.

A populáris metszéspont egyik pólusában tehát a beavató színház helyezkedik el, középen a populáris metszéspont, – a másik pólust az a két VMK-ban bemutatandó produkció jelentené, amely arra hivatott, hogy újrafogalmazza a játzó és a néző személy alapviszonyát az előadásban. Erre az új térstruktúra egyszerre kényszer és lehetőség. E kísérlet nem formai, hanem tartalmi kérdés: új tér, új tartalom, avagy a plasztikus formák tartalmi lehetőségeinek kísérlete!

Az új tartalom az új hatásviszony sajátosságaiban találandó! Az újszerű térélményből és térszerkezetből új képvilág, új képélmény keletkezik, amely ez esetben alapvetően alaprajzolatú... A tér – szokásoshoz

képest felületi elemeiben elszegényedik, figurális dimenzióiban viszont szükségszerűen felfokozódik... A színészt minden irányból nézik, tehát a színész (az Ember) mindig középpontban van.

Hagyományos színházban ugyanis a néző mindig egy térbekomponált domborművet szemlél, amelyhez kapcsolatát egy számára speciálisan kollektivizált, és szervezeten védelmi jellegű térben, a maga tetszése szerint alakítja ki. A színész e térszínházban kilép a domborműből, a néző pedig e védelmi övezetből lép ki. A „veszély” nyilvánvalóan kölcsönös. A cselekmény-feszültség helyébe tehát egy új, alapvetően más kapcsolati struktúrát teremtő feszültség-komponens lép: érzéki, szinte fiziológiailag érzékelhető kapcsolat, játzó és néző között. Ez az egymást-tapasztalás ebben a színházban alapvetően demokratizálja a kapcsolatot. A tér átlói rövidek és egyenrangúak, a drámai szituációban a néző is benn van (legalábbis térbelileg), a színész veszélyhelyzeteit a néző majdnem szorongásosan éli át, mert hisz fiziológiailag is tapasztalja; a vertikumok így tartambeli, folyamat-élménnyé válnak, e feszültségélmény helyettesítődik be a korábbi cselekményélménnyel, a történet lineáris izgalmaival. Egy ilyen előadáson, melyet kifejezetten gyerekek részére tartottunk, egy 12 éves kislány (Renáta Szegeden), mondta számomra Arisztotelész után a legbölcsebbet... Megkérdeztem, miért kell a Turandotban Kalafnak drukkolni Turandottal szemben?!... Azért – felelte –, „hogyan szép legyen a történet vége”. – Úgy gondolom, az életben mindannyian azért drukkolunk, hogy minden történetnek szép legyen a vége, és azért, hogy minden rosszul végződő történetnek legalább bennünk legyen lehetséges folytatása, hogy a mindenkori hithez és szépséghez legalább reményünk maradjon eljutni. Ezért mondta Thomas Mann azt, hogy a művészet alapvetően, sok más mellett: „élni segít”.

Ugyancsak a pólus kísérleti, laboratóriumi részéhez tartoznak azon terveink, amelyeket a Móricz Zsigmond Művelődési házba szánunk. Itt a hely és tér adottságai alkalmasak arra, hogy 50-100 ember részvételével nagyobb fokú kölcsönös beavatottságot szándékoljunk és érjünk el.

A későbbi évek folyamán, amikor már szívós munkánk gyümölcsseit is érzékelhetjük, munkánknak ezt a részét intenzívebbé kívánjuk tenni; erre a Móricz mellett alkalmasnak ígérkezik az a Stúdió terem is, amely a leendő színház épületének felső szintjén kerül majd megépítésre.

A színház koncepciója egy tájegység és egy város közművelődési ágazatába ültetetten annak szerves részeként kell, működjön.

A poláris koncepciónak megfelelően rétegekre irányuló munkát kell végeznünk, s e rétegekre tett hatást szociológiai módszerekkel kell, elemezzük. Kulcskérdés a színházi nevelés, ezen belül az ifjúsági nézőkből az új közönség-alap és -utánpótlás megteremtése.

Előadásainkat át kell, hassa egy alapvetően realista viszony a valóság és a művek kölcsönös egymásra vetítésében, vagyis a mindenkori korszerű világkép megfogalmazása.

A szükséges popularitást nem az igény szint leszorításával, hanem a helyes műsortervei arányok megteremtésével, és a célirányos rétegpolitikával kell biztosítani, valamint azzal, hogy előadásainkban érvényre kell juttatni az érzékletesség és a közérthetőség kategóriáit.

Megjegyzésként:

Mindez természetesen azt jelenti, hogy szervezési és propaganda-munkánkat, a szokásoshoz viszonyítva új alapokra kell építeni. A személytelen bérletrendszer helyett olyan módszereket kell kialakítanunk, amelyekben egyaránt érvényesül a spontán érdeklődés lehetősége az érdeklődés megszervezettsége. Fontos, hogy minden szervezett érdeklődést úgy kell tekinteni, mint céljaink megvalósulásának, munkánk végső céljának elemzendő és konkludáló szociológiai egységeit.

Kulcskérdés a színházi előadások alapfeltételei között a megfelelő infrastruktúra kialakítása. A mai közlekedési viszonyok között nem egyszerű feladat évente 100000 néző mozgatása.

Az előevadnak tehát kettős funkciója van: néző és színház polarításában tanulmányozni a tengelytávolságot és kijelölni az optimális metszéspontot e tengelyen.

Közönséget kell teremteni és mindehhez meg kell teremteni egy színházi műhelymunka létfeltételei mellett annak munkastílusát, karakterét és dimenzióit, valamint fel kell építenünk azt a házat, amelyben lakni fogunk, s ahová majd vendégeinket hívjuk.

(Részlet, Ruszt József tanulmányából, melyben a zalaegerszegi színház alapításának elvi és gyakorlati kérdéseit megfogalmazta meg, mintegy 50 oldal terjedelemben)

Tisztelt Társulati Ülés!

86. jun. 2.

Kedves Vendégeink – kedves barátaink!

A Hevesi Sándor Színház életében ez a harmadik, az Állandó Színház életében pedig a negyedik záró társulati ülés, amelynek most különösen szép és nehéz feladata egy retrospektív mérleg elkészítése. Éppen ezért szeretettel és barátsággal köszöntöm az itt jelenlévő intézmények, szövetkezetek és vállalatok képviselőit, s azon mezőgazdasági üzemek és termelőszövetkezetek képviselőit és vezetőit, akik először vesznek részt egy művészeti intézmény „zárszámadásán”. Elmondhatjuk tehát, hogy e nézőtéri gyülekezet méltán reprezentálja azt a nézőközönséget, amelyet kívánunk magunknak. Összejövetelünk szinte népfrontjellegű, sőt ha tetszik a szövetségi politika gyakorlati sikerének is méltó reprezentánsa lehetne.

A színpadon kimondott szónak mindig jelentősége van, akkor is, ha magunk között vagyunk, s akkor is, mint most, ha jelen van körünkben a közönség, ha jelen vannak mecénásai küldetésünk megvalósításának. Éppen ezért mondandóm „családias” részeit igyekszem majd visszafogni, de nagyobb hangsúlyt szeretnék adni mondandóm közéleti és társadalmi vonatkozásának.

A „mérleg”-beszámolót azzal kell kezdenem, hogy megállapítsam: nem hiszem, hogy van a világon még egy színház, amely ilyen, vagy ehhez hasonló körben számolhat be négy éves munkájáról. E jelenléte nem protokollárisnak, hanem valóságosnak és egyben szimbolikus jelentőségűnek tartom. A mérlegnek két oldala, két serpenyője van. Kezdjük az egyikkel! A négy év során több mint 50 színdarabot mutattunk be, és több mint 1.100 előadást tartottunk. 700 előadást játszottunk itt Zalaegerszegen, különféle helyszíneken, majd háromszázat a megyében és több mint százat megyén kívül, Budapesten és külföldön. Az 1.100 előadást mintegy 350.000 néző tekintette meg. Több mint százezren ebből Zalaegerszegen, majdnem kétszázezren a megye területén és majd 50 ezren megyén kívül és külföldön.

A statisztikák egyértelműen azt mutatják, hogy mintegy három-négyezer rendszeres felnőtt nézőnk van itt Zalaegerszegen, s körülbelül ugyanennyire tehető az ifjúsági nézők száma. Örvedetesen szép szám, hogy a bemutatott mesejátékainkat mintegy 7000 gyerek nézte meg itt a városban. Az is világosan látszik, hogy felnőtt nézőink száma az évek során kis léptékben emelkedett csupán, 100-200 fővel. Ez a szám kevés, néha elkéserítően kevés. De! Akik jártasak a számolásban, tudják, hogy a számok mit takarnak. Százalékarányban ez az emelkedés szép és becsületes, és természetes eredmény. Mint ahogyan az is szép és természetes eredmény, hogy az ifjúsági nézők száma is folyamatosan gyarapszik. Mire hát a panasz? Mire a kétségbeesettség?

A válasz a „mérleg” másik serpenyőjébe tartozik.

Amikor 1982-ben, sőt már 81-ben elkezdődtek a leendő színház megtervezésének meditációi, kiderült,

hogy intézményes és költségvetési normák és keretek között ennek a színháznak minimumra kalkulált paraméterei a következők:

Hat bemutató évente, 8.000 rendszeres felnőtt néző, 120 évi előadás Zalaegerszegen, ami annyit jelent, hogy egy bemutatóra 20 előadás esik.

Akkor e tervek reálisnak látszottak, noha egy hatvan ezres városban 8.000 néző az összlakosságot tekintve majdnem 10% – ami világrekord. Mi naivul nekivágtunk az edzésnek. És négy éve ugrálunk a lécz alatt. (Az elő évad hibái. Mulasztások. Vezetési válság.)

Ez évről évre mélyülő krízist okozott, amely ebben az évadban tetőzött.

A színház nem rentábilis. Nem anyagilag, hanem szellemileg. Önök azon helyet, ahol ülnek, esténként 60 Ft-ért megválthatják, de az a szék esténként, a költségvetés egészére visszavetítve 600 Ft-ba kerül. S ha egy szék üres, én nem a be nem folyt hatvan ft-ot bánom, hanem az elpocsékol 540 Ft-ot.

Miért ilyen rosszak a mi mutatóink? Mért mondják rólunk azt, hogy oly drágák vagyunk, mint az Állami Operaház? Önök között vannak gazdász emberek. Számolják ki! Ha a mi „termékszerkezetünk” olyan lenne, hogy kevés bemutatóval sokat játszhatnánk, jobbak lennének a mutatóink. De amiért nincs nyolc ezer nézőnk, csak a fele, nem hat bemutatót tartottunk évente, hanem a dupláját, így a számok úgy mutatják, mintha nem négy, hanem nyolcezer nézőnk lenne. Ugyanazok a nézők ugyanis nem hatszor, hanem tizenkétszer jönnek el a színházba.

Igen ám, de nem hatot próbál a színész, nem hatot tervez és vásárol a tervező, nem hatot fejt meg a rendező, hanem tizenkettőt. Innen a magas „önköltség”, és minden, ami ezzel együtt jár, csakúgy nálunk is, mint Önöknél. És ez még mind semmi! Most jön az „agrár-ollo” – már kezdetben nyitottunk az ifjúság felé, folyamatos munkánk eredményei páratlanok országosan is, de az emelkedő nézőszám mellett, ténylegesen és arányaiban is, csökkennek bevételeink, mutatóink egyre rosszabbak, mert a gyerek nem hatvan, hanem csak 25 Ft-ot fizet a jegyért.

S ez még mind semmi! Ha egy átlagos három órás előadást veszünk alapul, Önök azt látják, ami a színpadon történik. A három órás félig látható produktum mögött 170 ember összesen mintegy 10.400 előkészítő munkaórájának eredménye testesedik meg.

Ennek ellenére a „bevétel” serpenyőjébe tartozik, hogy négy éven keresztül mégiscsak állva maradtunk, hogy nemcsak helyi és kultúrpolitikai, hanem művészi eredményeink is voltak, hogy az elmúlt évben elértük, hogy az ország legjobb társulatának tituláltak minket, hogy nem volt év anélkül, hogy a televízió ne rögzített volna valamit munkáinkból. Bevételek számít az is, hogy Önök szelíd erőszakkal ugyan, de meggyőzhetőek voltak afelől, hogy ez a színház egy új típusú mecenatúra lehetőségeit kiépíthesse... Eredmény, hogy kimentünk játszani az üzemekbe, hogy az üzemekből ma, ingyen bejönnek a színház stúdió előadásait megtekinteni... Eredmény, hogy kimentünk a termelőszövetkezetekbe, s hogy ők meg bejönnek hozzánk. Eredmény, hogy új típusú társadalmi közlekedésrendet tudtunk kialakítani. Eredmény, hogy talán Európában elsőként koncepciónk fővonulatába építettük a közönség- és ifjúságnevelést és nem kis eredmény, hogy erről nem mi magunk között beszélhetünk, hanem önök előtt, önökkel együtt, akikért az egészet csináljuk.

Van-e a mérlegnek harmadik serpenyője? Van! Úgy hívják, hogy a mérleg nyelve. Ezt egy erős kéz megfogta tizenvalahány évvel ezelőtt, és a serpenyők egyensúlyban vannak, függetlenül attól, hogy mit dobálunk beléjük.

Mi itt például rosszul élünk... Ahhoz képest pedig különösen rosszul, amennyit dolgozunk. Aki naiv, úgy gondolja, hogy a színész megtanulja a szöveget, aztán játszik. Tulajdonképpen így történik valahogy. De ha lehetne, jegyet kellene árulnunk a próbákra, s úgy gondolom, egy-két kísérlet után, elég nagy lenne a spontán érdeklődés. Mi naponta 10-12-14 órát dolgozunk. Akkumulációra, meditációra nem igen van időnk. Szeretjük és marjuk egymást, s mindez azért, mert bele kell férni az intézményes keretekbe.

A Tanácstörvény óta leadták ugyan a felelősséget a megyének a saját pénztárcája terhére, de a szabályozók központilag készülnek.

A mezőgazdászok ismerik a járadék fogalmát. A különbözetit is, és az abszolútat is.

Más dolog itt dolgozni, és más Szolnokon, vagy Kecskeméten. Ez a szakma országos jellegű, évenként ismételt szerződések formájában kötődünk egymáshoz, s igen kevés a letelepedettek száma. Ezt a szakmát Budapestről mérik értékben, időben és kilométerben is. Ezt a tényt a szabályozók nem tartalmazzák. E helyről is hangsúlyozni kívánom, hogy a tanácsoknak szorgalmazniuk kellene az országos szabályozókkal szemben a helyi sajátosságokat is megítélő önállóságukat.

Itt egy fiatalember számára 700 Ft, ha meg akarja ölelni a kedvesét. Ha ezt hetente csak egyszer kívánja, az havonta 2800 Ft. és huszonnégy kocsiban töltött órát jelent.

Visszatérve a „járadékhoz”! Ebben a helyzetben a különbözeti járadék a pesti színészkiparosé, s itt nekünk még abszolút földjáradék sem jut, mert ahhoz, mint közismert „konjunktura” lenne szükséges.

Konjunktura pedig nincs! Ez a ház spontán akkor telítődik meg, ha divatbemutató van, és jó nevű színészek hülyéskednek benne, vagy magyar nótákat énekelnek. Ennek van konjunkturája. A gondolatnak nincs, nem is volt soha, azt mindig terjeszteni kellett, s azt mindig „kulturpolitikának hívták”. Ez a kulturpolitika viszont mintha cserbenhagyott volna bennünket.

Amit kér tőlünk, azt ő maga is unja, amivel anyagilag sikeresek lehetnénk, azt pedig mi szégyelljük, vagy szégyellenénk, ha valóban és mindig azt csinálnánk. S még egy meggondolandó tény a szabályozók készítői számára. Egy fél ház ebben a helyiségben, amikor Osztrovszkij Viharját játszottuk, rentábilisabb volt anyagilag, mint egy telt ház az Egy bolond százat csinál c. zenés játék esetében. Az olcsó játék a színházban sokba kerül! Az értékes játék anyagilag olcsóbb, de felmérhetetlenül romboló az a morális leértékelődés, amit átélünk, amikor értékeinkre nem kíváncsiak.

Budapest más helyzetben van. Könnyű ott bevezetni újfajta érdekeltségi rendszereket. Nemcsak azért, mert Pesten a közkedvelt sztárokat lehet élőben megtekinteni esténként, hanem azért is, mert Pest monopolhelyzetben van, mindenféle értelemben és tekintetben.

Ha ide hirdetés formájában kellene jövőre új színészeket szerződtetnem, igen nagy zavarban lennék, hogy mit tartalmazzon a hirdetés szövege?

E kérdések mellett nem lehet tovább elemzés és döntés nélkül továbbmenni.

Erről itt és most csak ennyit. Talán ez is sok volt kissé, de legalább őszintébben fognak kezdet majd egymással, amikor a nívódíjakat átadják, mert tudni fogják, hogy a fogalmat át kell értékelni, a nívót is, a díjat is és a kapcsolatainkat is.

Mi évről évre formáltuk át a koncepciót a realitásoknak megfelelően. Ma már lényegében egy ifjúsági színház koncepciójánál tartunk, megfoglunk a gyerekek, az önök gyermekeinek a kezét és önzön és makacsul építjük bennük a jövőt, a mi jövőnket, a közös jövőt. Erősítjük annak a tudatát, hogy az élet kemény, de szép, hogy mégiscsak van értelme a tevékeny életnek, azt hogy egyszer mégiscsak eljutunk, Óz birodalmába. Vagyis eljutunk a szabadság birodalmába a szükségszerűség világából, és hogy a mi társadalmunknak ez az alapvető feladata, nem csupán az életben maradás bármi áron.

Mi ezt csináljuk. Akik 82-ben a Romeo és Júliát látták, azok az idén már leérettségiztek. Négy év történelmi lépték.

De a siker serpenyőjébe tartozik az is, hogy volt hitünk és energiánk az elmúlt évadban arra, hogy az ínséges magyar dráma helyzetének valamilyen új, eddig nem járt útján elinduljunk. A Nyílt Fórum megteremtette az első sikeres párbeszédet írók és színház és kritikusok között. Ezt az idén folytatni fogjuk.

Volt hitünk és energiánk arra, hogy egy újfajta színház stiláris kereteit megteremtjük. A zenés és mozgásszínház keverékéből jöttek létre a Bartók művek, a Liszt-est, és jött létre hazánk felszabadulásának 40. évfordulójára a Székelyfonó, amelynek nem művészi rangjára, hanem az összefogás példázatára voltunk és vagyunk büszkék.

Aktívak voltunk tehát egyfolytában, nem nyafogtunk, de kiabáltunk, amikor fájt az érthetetlen és méltatlan elbánás.

Itt most erről ennyit. Kiderült, hogy nem csaltunk, loptunk, nem hazudtunk nem sikkasztottunk. Kiderült, hogy dolgoztunk, hogy ellenőrzési rendszerünkben hibák voltak, hogy némely dolgot nem szabályellenesen, hanem szabályszerűtlenül gondoltunk és könyveltünk.

Fontos itt elmondani, hogy gazdáinkkal rendeztük dolgainkat. Kapcsolatunk baráti és aktív és kölcsönös.

A revíziót, amelyről beszélt egy egész város, ezért mi támadásnak véltük, – tényfeltáró segítségként értékeljük ma már, és nem, mint folyamatos bizalmatlanságot, ami beárnyékolná hiszékeny pillanatainkat. S hogy mennyire így van, bizonyítja, hogy hasznos és sikeres beszélgetéseket folytattunk vezetőinkkel – szorító és aggasztó gondjaink megoldására.

És, hogy a sötétre festett kép valamelyest világosabb legyen, mindaz, amiről idáig beszéltem nem csupán zalaegerszegi gond, vagy jelenség. A helyi kép világossága érdekében meg kell, mutassam az országos képet, amely ettől valamelyest sötétebb. Az országos kép végülis az a kultúrpolitikai helyzet, amelyben a művészet és a színház működik, s ez bizony sötét. Mindenki tudja, hogy a gazdasági helyzet nem jó, hogy nincs pénz, s a szükséges pénzt mindig onnan lehet elvenni, ahol könnyebb az igény szintet csökkenteni, s ez a kultúra területe. Ha nem vetünk véget a folytonos taktikai megoldásoknak, eltűnik előlünk a stratégiai feladatok horizontja.

Önökben talán felvetődik a kérdés, hogy miért oly fontos a színház? Fontos neki, persze, mert ő belőle él, és jobban akar élni. De értse meg, hogy nem élhet jobban, mert fontosabb gondok megoldására sincs elegendő pénz.

Ezt mi értjük. És nem önzésünk kívánja a több pénzt, hanem a szükség másfajta értelmezése. Minden embernek egyenlő joga van a természethez, csakúgy, mint az állatnak. Az állat viszont a létért folytatott küzdelem porondján ott áll egyedül, míg az ember jó néhány ezer éve társadalomba tömörödött, elviseli valahogy egymást a természettel vívott küzdelemben, miközben létrehozza a második természetet. E közben az ösközöségi állapotok osztályviszonyokká bonyolódnak, s már nem annyira a természettel állunk szembe, mint amennyire osztályok az osztályokkal. Társadalmasítottuk – Rousseau szerint – a természettel való viszonyunkat.

A kommunizmus eszméje az emberi történetben az első, amely stratégiát fogalmaz az ember számára: eljutni a szükségszerűség birodalmából a szabadság birodalmába.

Ismerjük klasszikusainkat. S tudjuk, és pontosan tudjuk, mi a művészet feladata. A művészet feladata Lenin szerint az, hogy az emberiség öntudata legyen, történelmi s nemzeti értelemben egyaránt. Az, hogy tükrözze a társadalmi folyamatokat, nyomot hagyjon és felkészítse a forradalomra képes munkásosztályt arra, hogy eleget tehessen történelmi küldetésének, vagyis hogy magába olvasszon minden réteget és osztályt, majd, mint egyetlen osztályt megszüntesse önmagát. Így kerül majd a történelmi görbe oda, ahonnan elindult.

A gazdaság rugalmasabb, mint a kultúra. A gyereket, aki nem tud olvasni és írni, nem lehet szanálni.

A kultúra egyetemessége nélkül nincs stratégiai feladat, csak távlatvesztés és kiábrándultság, amiről egyre több szó esik, amikor az értelmiségről van szó. Szeretnénk munkásnak tudni magunkat, s nem szociológiai rétegeként nyalogatni sebeinket. József Attila mondta: „a költő... az adott világ varázsainak mérnöke, tudatos jövőbe lát, s megszerkeszti magában, mint ti majd kinn, a harmóniát”.

A kultúrán belül a színház az egyik legérzékenyebb. Ennyit az önzésről!... A színház kollektív művészet, ahogy létrejön, és befogadása is csak kollektíve érvényes. Jobban kellene rá vigyázni!

Én szomorúan veszem tudomásul a tényt, hogy újra minden áru! Még a kultúra is az! De akkor kezdjünk újra számolni, hogy mi mit ér!? Ha egy színházjegy hatvan forint, mért kerül 600 Ft-ba. Vagy mért nem kerül 660 Ft-ba? Mert nem venné meg senki! Következésképp erről az árurol le kell állni. Szanálni kell. De hogy milyen munka és munkabér milyen és mekkora profitot hoz, erről hadd idézzem Marxot, aki az „Értéktöbblet elméletekben” ezt írja: „... például a színész, még a bohóc is termelő munkás, ha egy tőkés szolgálatában dolgozik, akinek több munkát ad vissza, mint amennyit munkabér formájában kap tőle. Míg a foltozósabó, aki a tőkéshez házhoz jön, és a nadrágját foltozza, pusztán használati értéket hoz létre számára, nem termelő munkás. Az elsőnek a munkája tőkére cserélődik, a másodiké jövedelemre. Az első munkája értéktöbbletet hoz létre, a másodikéban jövedelem fogyasztódik.”

Ahhoz, hogy bármi áru legyen, pontosabb értékalkulációk szükségesek, s nem csak taktikai, hanem stratégiai szinten. A „Viták a sajtószabadságról” című korai írásában ezt írja Marx: „Az írónak, mindenesetre keresnie kell, hogy létezessen és írhasson, de korántsem azért kell léteznie és írnia, hogy keressen.” És itt Marx egy Beranger vers sorait idézi, aki, a mi Petőfink kortársa volt:

„Csak azért élek, hogy dalokat költsek.

Ha ön megfoszt helyemtől, nagyuram,
dalokat költök majd, hogy éljek.”

Nem tudom meggyőző voltam-e érvelésemben?!

Nem akarom próbára tenni a türelmüket. De e négy éves munka mérlegéhez a jövő is hozzá tartozik. E jövőt viszont csak úgy szabad elkezdni, ha becsülettel tudjuk, hogy mibe vágunk bele, mit várunk el egymástól?! E gondolatmenet éppen ezért már nemcsak a múltra, hanem a jövőre is vonatkozik!!

A jövő évad átvezetés lesz egy újabb periódus elindításának elgondolásához.

Csökkenteni fogjuk a bemutatók számát, és az ifjúsági nézők számának emelkedésében bízva, emelni fogjuk az egy bemutatóra eső előadásszámot.

Ehhez viszont az is szükséges, hogy az iskolák valóban a kultúra bázisai legyenek. Sőt az is, hogy a gyerek követhető legyen az iskola után is, amikor felszívja őt a társadalom. Ehhez az szükséges, hogy ebben a munkában az apparátusok segítsenek nekünk. Hogy a város intelligenciája, a pedagógusok zöme kimozduljon abból a passzív rezisztenciából, amelyben jelenleg védi magát a színháztól. Az szükséges, hogy a város és megye népművelői tudják és felismerjék, hogy dolgunk közös, tehát felelősségünk is közös. Ha ez így lesz, nem fognak tüntetve átjárni színházat nézni Kanizsára, ahol kaposvári előadást néznek, jobbára azt is a büfében.

Továbbá szükséges a jövőhöz az, hogy minden vezető példát mutasson a kultúra iránti fogékonyság szükségességéről. Hogy a vezetők és a művészet kapcsolata valóságos és ne protokolláris legyen. Ugyanis, ha a hétvégi tej- és kenyérgondokat akarjuk megoldani, hogy legyen is, és ne is pazaroljunk – nem számítógépes fogyasztási diagnózist kell készíteni hónapokig, hanem tartós tejet és tartós kenyeret kell árulni a hétvégén. Ezt a számítógép nem tudja, csak akkor, ha ezt a lehetőséget valaki egyszer beletáplálja.

A kultúra a társadalom testében a vitamin, amely nélkül skorbutot kap.

Ne a kis pénzt osszuk el újra meg újra, hanem gondoljuk át újra igényeinket és feladatainkat.

Hát ennyit e négy esztendőről és a jövő kilátásairól.

Ruszt József
rendezés
közben
a 70-es
években

A „Bereményi-korszak”

(Szubjektív válogatás a „Bereményi-korszak” recenzióiból...)

Bereményi Géza darabokat írt és rendezett Zalában, művészeti vezető és rendező volt, akinek stílusa, ízlése, világszemlélete, mondhatnánk: meghatározta egy időre a város színházi életét. Ez volt a „Bereményi-korszak” Zalaegerszegen. Ebben társa és kollégája volt Bagó Bertalan, aki gyakorta rendezte is Bereményi darabjait. Drámái: *Az arany ára* 1998-ban, a *Shakespeare királynője* 2001-ben, *Laura* 2007-ben került színpadra. Heinrich Böll regényéből készült színpadi verzióként a *Katharina Blum elvesztett tisztessége* 1999-ben, az *Ifjparkot* Várkonyi Mátyással jegyezték közösen, 2002-ben. *Az ajtó* pedig Szabó Magda regényének színpadi átdolgozásaként 2005-ben került bemutatásra, Szabó Magda részvételével a premieren. A saját darabok mellett megrendezte Zalaegerszegen Shakespeare *Lear királyát*, Dürrenmatt-tól *Az öreg hölgy látogatását*, a *Régimódi történetet* Szabó Magdától, az *Üvegcipőt*, Molnár Ferenc darabját.

A Lear...

Úgy tűnik, a méltóság, az érdemesség az a kulcsszó, ami közel vihetett minket ehhez a zalaegerszegi Lear-hez, összekapcsolva Shakespeare korát a mával, amiben élünk. Olyan szavak ezek, amik akár avítnak is tűnhetnek, hiszen mást sem látunk a hétköznapiakban, mint az érdem könnyen elveszíthetőségét, az érdek győzelmét, a méltóság meghurcolását. A színház varázslata azonban arra a két-három órára visszavisz minket abba a világba, ahol a méltóság és a rend kulcsszavai varázsszóként működnek, a hamleti „kizökkent idő” a halál árán, de visszaállítható. Ez a tragédia kiváltsága, a katarzisz, ami megtisztít, fölemel, mutatja meg a világban működő rend lehetőségét, megvalósíthatóságát.

Az öreg hölgy látogatása...

Ha most továbblépünk a majdnem mába, már ott is vagyunk Dürrenmatt kisvárosában, Güllenben, ahol éppen kiárusítanak egy lelket, jóllehet bűnös lelket, akinek bűne okot ad a bűnhődésre, de nem ad okot arra, hogy apránként árulják ki, mint egy szatócsbolti végkiárusításban. A végső trouvaille és a legnagyobb adu ász a darab rendezésében a médiabulivá, egyenes adássá avanszált végjáték, amikor a darabokra tört és ettől emberségéhez visszatalált Ill-ért cserébe átvehetik a júdáspénzt. Mi ez, ha nem a „kizökkent idő” újabb variánsa, ahol megint csak a halál árán talált vissza a hős önmagához, ha úgy tetszik, önmaga tiszta képletéhez, a morális emberhez! Itt már nincsenek kísérők és segítők, Illnek már

nem jutott Kent és Szegény Tamás, sem a Bolond, mint Learnek, ő egymaga van egy ellenséges világgal szemben, aminek csavarjaként ő sem – efelől Dürrenmatt nem hagy kétséget bennünk – viselkedne másként. Az idő valóban kizökkent, olyan világban élünk, ahol a deklarált erkölcs és a valós cselekvés még csak köszönőviszonyban sincsenek.

Üvegcipő...

Nem Shakespeare, nem Dürrenmatt, „csak” egy drámaíró a század elejéről, akit Molnár Ferencnek hívtak, és aki a kisszerűségek nagymestereként a majdnem igazat mutatja meg, az élhető élet illúziójának világába visz el. Nem kell morálról és ide-oda zökkent időről és egyebekről gondolkodni, csak figyelni a sziporkázó párbeszédet, élvezni a mesét, ami majdnem igaz, egy kicsit az is, de mégis a helyére kerül minden, ahogyan a terített asztalon a kés és a villa.

Molnár egyik legköltőibb figurája a kis cseléd lány, idilli, idealizált mégis élettelen valóságos. Ereje abban a feltétel nélküli rajongásban van, amivel még az önmagát prózai valóságában szemlélő, illúziótlan bútorasztalos megváltására is képes. Ennek a kisvilágnak is megvannak a törvényei, ahogyan Illt befolyásolta a maga Güllenje, Adél asszonyt is befolyásolja a szomszéd hentes, a szemben lakó iparos, és persze a plébános véleménye. Minden akkor van jól, ha el tudjuk hitetni, hogy az. A grófi metresszből így lesz tisztességes panziósné, a titkos szeretőből (mindkettőből!) tisztos szobaúr. Ismerős világ, még ha a húszas évek pesti szófordulataival halljuk is vissza a mindennapi vitáinkat, pletykáinkat, kicsi és nagy árulásainkat.

Régimódi történetet... Laura...

Két színházi előadás, két különböző korszak, az egyik történetstől századok választanak el, a másik nemrég még a főcímeiken volt látható (Az egyiket rendezte, a másikat írta Bereményi Géza). Mert ki emlékszik már a kálvinista Róma szigorú cívis világára, de ki ne tudna az ügynökbotrány legújabb fejleményeiről! Szabó Magda Régimódi története a 19. és a 20. század fordulóján játszódik, Bereményi Géza Laurája a 20. és a 21. század fordulóját veszi középre. Közben minden megváltozott, kétszer fordult meg a társadalmi berendezkedés, új és új eszmék, eszmélések, csalások és csalódások estek meg velünk, estek meg a szerzőkkel. Nagyon más a világ, mondhatnánk, pedig a sok más mellett a hasonlót is érezhette a figyelmes néző, bár majd 60 év különbséggel született a két mű.

Berményi Laurájának vesszőfutása egy dologban nagyon is hasonlít Szabó Magda asszonyainak, a szigorú erkölcsű és erős akaratú Rickl Máriának, és unokájának, Jablonczay Lenkének elfojtott érzelmektől parázsló történetéhez: ez pedig a szenvedély. Szünetes és szabad asszonyokról mesél Szabó Magda és Bereményi Géza, akik a kor adta kikapukat kihasználva képesek voltak erősek és bátrak maradni, egy férfiuralmú világban megőrizni jellemüket és irányítani – a megadott határok között – a sorsukat. Egy szabad és magát megadni nem képes, bátor és szenvedélyes lány Laura is, akit nem kábítanak el hamis jelszavak, nem bocsátkozik piszkos alkukba, még az aluljáró mocskát is szívesebben viseli, mint a hazugságot. A volt barátok, közöttük a besúgó is, ma már mind zsíros állásokban ülnek, vagy a parlament bársonyszékéből igazgatják a már idézett szép új világot.

Az ajtó

A szomorúságon túl – s ezt Bereményi Géza nagyon is tudja, létezik a csoda, s ennek lehetséges lehetetlenségét meg is mutatja Az ajtóban, ismét Szabó Magda alaptörténete. Nyilván nem véletlenül éppen ezt választotta, egy olyan író történetét, aki legalább annyira szenvedélyes és erős karaktereket teremtett, mint ő maga. Emerenc figurájában az Eldorádó Monoriája, Róza asszonya jelenik meg egy másik

alakváltozatban. Emerenc sem fogadja el a látszatvilágot, csak egyetlen valóságos út létezik a számára – a természetesség, hűség az eleven élethez. Nem dacol a társadalom által állított szabályokkal; egyszerűen nem vesz róluk tudomást. Független individuum, aki nem birtok, mert nem birtokol; viszonyrendszere az emberekkel és a természettel, állatokkal valamely ősi, mély, szinte transzcendens tudásra épül. Az így kialakított belső rendjét, melynek saját örök törvénye: „Maradj önmagadhoz hű és ember!”, Emerencnek őriznie kell, s emiatt időnként rejtőzködni kényszerül az „ajtó” vagy kendője mögé. De a tudás megosztása ugyanúgy természetes feladat az ő világában, ezért az ajtó a megfelelő pillanatban ki is tárul. A pillanatot fel kell ismerni és meg kell érteni, az ajtónyitásra méltóvá válni – a másik félnek is. A darabbéli író nő rádöbbenése erre a tapasztalatra – maga a mű. A dráma elsősorban éppen ennek a tapasztalatnak a megfogalmazása, annak a megvilágosodása, hogy már nem lehetséges ez a fajta „tisztá” létezés, mert törésre, halálra ítéltetett a modern világ törvényei szerint.

(A szerző teljes recenziói a Pannon Tükörben jelentek meg.)

Egri Kati - Emerenc, Bánsági Ildikó - Író nő - az Ajtóban

Turbuly Lilla

Nem olyan nagy baj, ha tele van a színház és tapsolnak

(Beszélgetés dr. Besenczi Árpáddal,
a Hevesi Sándor Színház igazgatójával)

Kezdjük 1983. október 11-ével! Te akkor itt, Zalaegerszezen voltál előfelvételis katona, és így tizennyolc évesen ott lehetél annak a színháznak az ünnepélyes nyitóelőadásán, amelynek huszonhét évvel később az igazgatója lettél.

Egy kicsit korábbról kezdem. Pécsi vagyok, az ottani színház előadásain nőttem fel, és már középiskolás koromban szerepeltem egy-két filmben, például a *Cha-cha-cha*-ban. Érettségi után jelentkeztem a színművészetire, el is jutottam a harmadik rostáig, de végül nem vettek fel. A jogi karra viszont igen. A katonaságnál bekerültem az Inter Arma nevű színjátszó csoportba (amit éppen az a Tucsni András vezetett, aki a másik pályázó volt a huszonhét évvel későbbi igazgatói pályázaton). Sokat jártunk szerepelni, iskolákba, művelődési házakba. Gyakran megfordultunk a színészklubban és benézhattünk a próbákra is. Így láthattam Ruszt Józsefet rendezni, Gábor Miklóst próbálni, és igen, ott lehettem *Az ember tragédiája* premierjén is. Másfajta színház volt

ez, mint amelyet otthon láttam, revelatív élmény, a Madách-mű egy egészen újfajta olvasata.

Kilenc évvel később, egy másik, szintén október 11-ére eső bemutaton viszont már te voltál Ádám.

Igen, a Pécsi Nemzeti Színházban Lengyel György állította színpadra a *Tragédiát*. Az egy jóval hagyományosabb, képeskönyvszerű előadás volt, amiben én afféle kamasz Ádámot játszottam, Varga Mária érettebb Évája mellett. Érdekes, hogy az egerszegi *Tragédia Ádámja*, Szalma Tamás is szerepelt az előadásban, ő volt az Úr.

Háromszor felvételiztél a színművészetire, mindig eljutottál a harmadik rostáig, de végül mégis a jogi egyetemet végezted el. Hogyan lett a jogászból mégis Ádám?

Visszakerülve Pécsre – hozzáteszem, Zalaegerszeget katonaélményeimnek köszönhetően úgy hagytam

magam mögött, hogy én ide a lábamat többet be nem teszem –, az Egyetemi Színpadon kezdtem játszani. Jó korszaka volt ez a pécsi egyetemi színjátszásnak, szinte szimbiózisban élt a kaposvári színházzal. Játsoztunk például nyáron a Tettyén, Miroslav Krleža: *Szent István napi búcsú* című drámáját, vagy Ivo Bresan *Paraszthamletjét*. De szívesen emlékszem a *Nehéz Barbara* című zenés játékra vagy a *Mágnás Miskára* ebből az időszakból.

Amikor befejeztem a jogi egyetemet, hívott Lengyel György, a Pécsi Nemzeti Színház akkori igazgatója. Az első szerepem ott, az *Amit a lakáj látott a kulcslyukon át* című darabban volt. Az ott töltött négy év alatt tizenhat komoly szerepet játszottam el, és letettem a színész vizsgát is.

Miért döntöttél úgy 1993-ban, hogy otthagyd a szülővárosodat, és Pestre költözzöl?

Huszonnyolc éves voltam, szerettem volna önállóan, családi védőháló nélkül is megállni a lábamon, és olyan területeken is kipróbálni magam, amikre vidéken nem nagyon adódott lehetőség. Szegvári Menyhért rendező ajánlott Léner Péternek, aki akkor a József Attila Színház igazgatója volt. Emlékszem, szinte földbe gyökerezett a lábam, amikor először megláttam a színházban Sztankay Istvánt. Sok más, ismert színész dolgozott ott, például a *Szomszédokból* közismert Fehér Anna, engem viszont senki sem ismert, így tényleg mindent újra kellett kezdenem. Először szinte megsértődtem, amikor olyan kis szerepet osztottak rám, mint az *Illatszertár* detektívje, vissza is akartam adni, de aztán beláttam, hogy ez tényleg a fokozatos építkezés időszaka. Aztán már jöttek sorban a jó szerepek: a *Balfácánban*, A miniszter félrelépben, a *Kölcsönlakásban* szerepeltem például – sikeres, sokat és sokáig játszott vígjátékokban. De játszottam fajsúlyosabb darabokban is, mint például *A manó* vagy a *Hosszú út az éjszakába*, dolgoztam az alternatív, kísérletező rendezőnővel, a korán elhunyt Gaál Erzsivel egy osztrák szerző, Schwab *Népiirtás* című darabjában. Halála után Gaál Erzsiről nevezték el a színház kamaratermét, ahol az időközben szintén odaszerződött Sztarenki Pál is több előadást rendezett. Innen az ismeretségünk és a barátságunk, és bár mind a világnézetünkben,

mind a színházról vallott felfogásunkban vannak különbségek, mindig jól tudtunk együtt dolgozni, és így van ez itt, Zalaegerszegen is.

Ez volt az az időszak, amikor a film- és a TV-szereplések a színházba nem járók körében is ismertté tettek.

Ami ennél is fontosabb: családot alapítottam, megszületett a kisfiam. És közben éltem a pörgős pesti színészeletet: szinkron, próba, TV, előadás. Volt előzménye különben a humorista vonalnak is az életemben. Még csak tizenhárom éves voltam, amikor 1978-ban beneveztem a Rátóti Humorfesztiválra, vicceket meséltem. Tényleg ezekben az években jött el ennek az iránynak a folytatása olyan műsorokban, mint a *Szeszélyes évszakok* vagy a *Csííz!* És ekkoriban forgattuk A miniszter félrelép filmváltozatát, majd az *Üvegtigris* is. De vendégszerepeltem Győrben, Egerben, egyszóval sokat és sokféle dolgoztam.

A sok utazáshoz jól jönnek a térképek. Az irodád egyik falát szinte teljesen kitöltik.

Édesapám műemlékekkel foglalkozott, gyerekkoromban sokat jártuk a várakat, kastélyokat. Sőt, vele és egy kisebb baráti körrel most már öt éve minden évben felkeressük valamelyik, a trianoni szerződéssel Magyarországtól elcsatolt vidéket. De évközben is, sokszor gondolok egyet, kinézek a térképen egy olyan helyet, ahol még nem jártam, és útnak indulok.

Ahogy a katonakori fogadalom ellenére 2010-ben újra útnak indultál, ezúttal Zalaegerszeg felé.

Negyvenöt évesen úgy éreztem, van bennem annyi ambíció, hogy valami teljesen új feladatba kezdjek. Ekkor már az is érződött, hogy a József Attila Színházban változás közeleg, és ez az időszak egybeesett egy magánéleti váltással is. Édesapámat kérdeztem meg először, és a volt magyartanáromat, dr. Tóth Károlyt, mindketten biztattak.

Hogyan élted meg a pályázattal az időszakát, annak ismeretében, hogy a társulat túlnyomó többsége

a szavazáson a másik pályázót, Tucsni András támogatva, ennek egy, az előadások előtt felolvasott nyílt levélben hangot is adtak, és a szakmai bizottság is öt sorolta első helyre.

Nem mondom, hogy jólesett, de próbáltam optimistán kezelni ezt a helyzetet. Úgy éreztem, hogy preconcepciókkal kell megküzdenem, és volt, hogy nem kaptam lehetőséget arra, hogy szóbeli meghallgatáson bizonyítsak: a szakmai bizottság ülésén a szakmához tartozó tagok közül csak Vajda Márta, a Magyar Színházi Társaság titkára jelent meg személyesen, a többiek nem.

Aztán, amikor a kinevezésem után nem cseréltük le az embereket, hanem mindenkivel leültünk beszélgetni, és csak az ment el a társulattól, aki önszántából úgy gondolta, hogy nem szeretne maradni, lassan kezdett megváltozni a hangulat. Persze, ez egy hosszabb folyamat volt, ami nagyjából az első év végéig tartott. Jött néhány új ember, ők is integrálódtak a társulatba, és lehetett már olyan hangokat is hallani, hogy nem olyan nagy baj, ha egy színházban teltház van és tapsolnak.

Ha most, két év tapasztalatával a hátad mögött, sorra veszed, hogy mi az, amit sikerült megvalósítani a pályázatodban írtakhoz képest, és mi az, amit nem, hogy áll a leltár?

Nyitott, szerethető, a város szövetébe beépülő népszínházat képzeltem el, és úgy gondolom, hogy ez ügyben jó úton járunk. Részt veszünk a város kulturális életében, a legkülönbözőbb rendezvényeken lépünk fel. Az egyik legfontosabb feladatnak azt tartom, hogy a fiatalokat bevonzzuk a színházba. Ezért célul tűztük ki, hogy a gyerekelőadásokra ugyanakkora gondot fordítsunk, mint bármelyik nagyszínpadi produkcióra, hogy azokban vezető színészeink lépjenek fel, és a kiállításuk is a lehetőségeinkhez mérten nagyvonalú legyen. Nem véletlen, hogy az első ilyen előadásunkat, A kisfű meg az oroszánokat vittük el 2011-ben a Rivalda Fesztiválra, a Vidéki Színházak Találkozójára. Nagy eredménynek tartom, hogy a 9000 bérletesünk fele diák. Fontosnak gondolom azt is, hogy klasszikus és kortárs magyar szerzőket egyaránt játsszunk nekik.

És ide tartozik az a markánsan új és erős

*tanteremszínházi vonal is, amelynek a legújabb állomása a díszkőszínház, ráadásul egy magyarországi ősbemutatóval, Gianina Carbutariu román szerző *Kebab* című darabjával.*

Igen, a beavató színházi hagyomány Ruszt József óta működött a színházban, különféle formákban. E téren is szerettünk volna újítani, még közelebb vinni a gyerekekhez az előadásokat, kiegészítve azokat beszélgetésekkel, foglalkozásokkal. Mostanra eljutottunk a Csak Rómeó és Júliától a külföldre költözés dilemmáival, buktatóival foglalkozó, manapság igencsak időszerű *Kebabig*.

Felvettem a pályázatomban azt is, hogy együtt fogunk működni a város művészeti együtteseivel és más színházakkal. Az előbbire több előadásunk is bizonyíték, az utóbbira a keszthelyi Balaton Színházzal létrehozott *Mennyből a hulla* című előadásunk a példa. De ide sorolhatjuk a Kvártélyházzal szorosabbra fűzött együttműködést is. Továbbra is gond viszont, hogy nincs kamaratermünk, és ez nem csak az előadásoknál, de a próbáknál is gondot jelent, előfordul, hogy a büfében is próbálunk. Ebből a szükségből erényt kovácsolva indítottuk el lakásszínházi programunkat. Egy, a zsinagóga mellett található udvari lakásban játsszuk Spiró György *Prah* című darabját, de további bemutatókat is tervezünk oda.

Ahogy azt a pályázatomban írtam, igyekszünk különféle stílusú és korosztályú vendégrendezőket hívni. Dolgozott már nálunk többek között Csiszár Imre, Méhes László, Naszladý Éva, Harangi Mária, Lendvai Zoltán. Ebben az évadban várjuk Alföldi Róbertet is.

Amiben a pályázatomhoz képest még lemaradásban vagyunk, az a nemzetközi kapcsolatok építése, ennek persze anyagi akadályai is vannak, de remélem, idővel itt is sikerül előbbre lépni. Ha meg kellene saccolnom, azt mondanám, hogy úgy 70 %-ban már megvalósult mindaz, amit a pályázatomban vállaltam.

A műsorpolitikához tartozik – ebben az esetben szó szerint –, hogy nemrégiben a városi közgyűlés határozatban írta elő a színháznak legalább egy klasszikus operett bemutatását.

Megértem és elfogadom ezt a kérést. A gond az, hogy egy klasszikus operetthez sokkal több pénz kell, gyakorlatilag kétszer annyi, mint egy másik nagyszínpadi előadáshoz. A színháznak nincs se saját zenekara, se tánckara, a legutóbb bemutatott *Mágnás Miskához* három városból kellett összeszedni a huszonnyolc tagú zenekart. A másik szempont, hogy a középiskolás korosztályt nem nagyon érdekli ez a műfaj, és, ugye, ők teszik ki a bérleteseink felét, így egy operettet „eladni” sem olyan könnyű. A musicaleket inkább, és ezek között is van olyan, például az idei évadban a *Made in Hungaria*, ami, amellet, hogy szórakoztató, egyfajta kortörténeti dokumentumnak is beillik. Mindemellet, ha lesz rá lehetőségünk, igyekszünk egy operettet is beiktatni a műsorba.

A színházi évforduló kapcsán kérdezném: hogy érzed, mennyire él a mai Hevesi Sándor Színházban Ruszt József szelleme?

A maga nemében ő is népszínházat akart és valósított meg itt – természetesen a ruszti, formátumos értelemben, és létrehozott egy összetartó társulatot. Büszkék vagyunk erre a hagyományra, ezért is tartottuk olyan fontosnak, hogy Hevesi Sándor mellett neki is legyen szobra a színházban. Most pedig azon dolgozunk, hogy a színház előtti teret róla nevezzék el. De fontos nekünk a színház valamennyi korszaka, ezért vettünk elő az idej, jubileumi évadban olyan darabokat, amelyeket már játszottak itt. Jelzés értékű az is, hogy a korábbi korszakokból származó képek, plakátok itt vannak körülöttünk, együtt élünk a múltunkkal is.

És fontosnak tartom azt is, hogy az évforduló kapcsán egy kicsit magunkat is ünnepelessük. Erre adott alkalmat az idej jótékonyági gálaest, amit kivételesen saját magunk megsegítésére szerveztünk. Van mire költeni azt a másfél millió forintot, amivel a nézők támogattak bennünket. Csak egy példa: halaszthatatlan volt már az öltözők felújítása. A színészek a fél életüket ott töltik, nem mindegy, hogy milyen körülmények között. Szoros a költségvetésünk, annyi pénzből gazdálkodhatunk, mint tavaly, de a 127 emberből, aki a színházban dolgozik, senkit sem kellett elküldeni, még egy kis karácsonyi jutalomra is futja, nagyon kell ennek örülni manapság.

Milyennek látod az egerszegi közönséget most, hogy már jobban megismerted?

Már a pályázatomban is azt írtam, hogy nyitott és érdeklődő, és ugyanezt tapasztaltam az elmúlt két évben is, de ez egyébként nem csak az egerszegi, hanem a zalai, sőt, a megyehatáron túlról hozzánk járó közönségre is igaz, hiszen a bérleteseink nem kis részét ők teszik ki. Jó, hogy a fiataloknak sem ciki színházba járni. Szeretnénk még azokat is behívni, akiknek nincs bérletük, és jó lenne, ha a bérleten kívüli előadásainkra is nagyobb figyelem jutna, mint például a most futó Színésznőkre. De vannak még terveink a régi és új nézők megnyerésére bőséggel. Végezetül csak egyet említek ezek közül: az új évben a Falumúzeumban szeretnénk bemutatni a *Csiksomlyói passiót*, oda is várjuk őket.

Lőrinc Nikol és Farkas Ignác a Bölcs Náthánban

Szemes Béla

A Bölcs Náthán című évadnyitó bemutatóról

Szép gesztus és üdvözölhető törekvés, amikor születésnap ajándékként (az idén harminc éves a zalai teátrum) egy színház alkotóközössége a megalakulását követő időszak (1986 októberében Ruszt József rendezésében mutatták be Lessing drámáját) színháztörténeti sikernek minősített darabját tűzi műsorára. Noha vitathatatlan, hogy a dráma több mint két és fél évtizeddel ezelőtti – kitűnő rendezői koncepcióra és kiváló színészi teljesítményekre épülő – színpadra állítása országosan is valódi színházi csemegének számított, természetesen nem jelenti azt, hogy a két bemutató rendezői interpretációjának összehasonlítása vagy azok hatásértékének elemzése volna a feladatunk. Lessing darabjának filozofikus tartalmában jól elkülöníthető, bár nem vakbuzgóságában a másikkal szemben türelmetlenséget tanúsító és dogmatikus eszméket hirdető, egyistenhitre épülő három markáns vallási irányzat – a keresztény, a zsidó és a muzulmán – „együttélése” jelenik meg. Ennek okán is érdemes utalnunk arra, hogy a XVIII. században élt, a német felvilágosodás korabeli drámairodalom meghatározó alakjának számító szerző, jóllehet parabolisztikus célzattal, mégiscsak ún. történelmi

drámát írt: darabjának cselekménye a XII. század végi Jeruzsálemben, a történetileg hitelesíthető keresztes háborúk (kiélezett vallási küzdelmek) idején játszódik. A Bölcs Náthán azonban – igaz címében zsidó főszereplőjének nevét viseli – mégsem politikai vagy vallási indíttatású tragédia, esetleg vitadráma, mert a különböző vallások hittételeinek, világmépeinek ütköztetése helyett a humánus jócselekedetek, gesztusok (a templomos lovag megmenti a zsidó neveltetésű Recha életét; a zsidó Náthán elnyeri Szaladin szultán rokonszenvét; a lovag nem szolgáltatja ki a keresztény leányt zsidónak nevelő címszereplőt) határozzák meg a cselekményét. „Barátokká kell hogy legyünk mi. / Kell, bármiként megvesd a népemet. / Népünket önmagunk választjuk-e? / S népünk mi volnánk? Mit tesz az: a népünk? / Zsidó s keresztény talán előbb zsidó / S keresztény semmint ember? Ah, ha benned / Ismét egy olyat nyerék, akinek / Elég, hogy ember!” – mondja Náthán a keresztény templomosnak, megalapozva barátságukat (Zichy Antal fordítása, 1878).

Az emberi játszmákban meghúzódó drámai konfliktushelyzetek nem válnak erőteljessé, mert

epikus jellegű dialógusokban, példabeszédben (Náthán elbeszélése a három gyűrűről Szaladinnak), illetve a befejezés „meseszerűségében” feloldódnak, ezért a(z) (Shakespeare-i dramaturgiát és drámai verselést példaképnek tekintő) öt felvonásnyi darabnak nincs tragikumba forduló eseményszála. Lessing drámájának „kevés” a külső (látható) cselekménye, a szereplők cselekedetei inkább szóbeli megnyilvánulásaikban, mint gyorsan változó aktív cselekedeteikben, konkrét „tett-váltásaikban” érhetőek tetten. Ezért a Bölcs Náthán színpadi formanyelvre történő alkalmazása elsősorban a „könyvdrámákra” jellemző irodalmi/filozofikus nyelvhasználat, az erőteljes szövegközpontúság látványra formálását követeli meg a rendezőtől.

Éppen emiatt a XVIII. század utolsó harmadában írott darab színrevitele – nemcsak a benne rejlő és aktuálpolitikai aspektusból koronként vitát kiváltható értelmezhetősége folytán – sajátos kihívást jelent.

A Hevesi Sándor Színházban évadnyitó előadásként bemutatott Lessing-művet (Lator László 1966-os fordítása) Csiszár Imre rendezésében láthatta a közönség, aki rendkívül puritán módon – Duró Győző dramaturg nyilvánvalóan ügyes

„szövegágásai” segítségével – vitte színpadra a drámát. A kevés helyszínű, különösebb díszletelemek helyett inkább csak jelzésértékű eszközöket és jelmezeket (az előbbi a rendező, a szereplők ruházata Szakács Györgyi munkája) alkalmazó rendezés többnyire megbontotta a játéktér szimmetriáját: a fontos események a színpad jobb vagy bal oldalára helyeződtek. A néző gyakran indokolatlanul nagyra, „kitöltetlennek” érezhette a színteret a személyekhez képest: bár funkciója az idő és tér végtelenségének szimbólumaként is értelmezhető. (Ebből a nézőpontból sokkal kietlenebb. „elidegenítőbb” volt a ruszti rendezéshez képest.)

Ugyanakkor Csiszár Imre értelmezése, amennyiben a darab hagyományát követve nem a vallási eszmék küzdelméről, hanem a bármilyen transzcendens dimenziókon felülemelkedni tudó emberről szolt. Egy valamiben azonban biztosan új értelmezését adta Lessing művének: megteremtette az önmagával és sorsával őszintén szembenéző, lelkiileg vívódó, illúzióival kegyetlenül leszámolni kívánó, ám az életvitelében, emberi kapcsolataiban valóban józanul ítélő, bölcs Náthán színpadi figuráját.

A jelenetekre tagolódo, nem könnyű cselekményű

Besenczi
Árpád
és
Lupaneszku
Vivien

darabban Szaladin szultán alakját Besenczi Árpád formálta meg. Ismét örülhettünk annak, hogy Besenczinek, a színésznek újabb karakterteremtő képességét ismerhettük meg. Náthán szerepét Farkas Ignác játszotta, akinek színpadi alakítása teljes egészében megfelelt a rendező megálmodta címszereplő habitusának.

Külön értékelhető Besenczi és Farkas Ignác teljesítményében, hogy az eredeti szereposztásban nem szerepelve, „beugróként” tanulták meg szerepüket.

Mihály Péter (az ifjú Templomos) alakítása ugyancsak dicsérhető, a különböző darabokban látott szerepeiben nyújtott játéka mindinkább meggyőző tehetséges színészi képességeiről. A mű – talán habitusában „legkeményebb” figurája a jeruzsálemi Pátriárka, akinek szerepét Balogh Tamás játszotta el. Számára igazán találóak az effajta, határozott személyiséget takaró szereposztások, hiszen az epizódszerep ellenére most is frappánsan, magabiztosan keltette életre az egyházi vezető alakját.

A női szereplők közül mindenképpen kiemelhető Nemes Wanda (Recha) hiteles, érett színpadi alakítása. Mellette dicséretes Lupaneszku Vivien sok mozgást kívánó játéka és Lőrincz Nikol (Daja szerepében mutatott) teljesítménye is.

Az egerszegi színház évfordulóra készült Bölcs Náthán című produkciója nem ígér könnyű előadást, de méltó megalapozást és kezdetet jelentett az évad további bemutatóinak sikeréhez.

Péntek Imre

...talányos mű a Don Quijote, a mi Szerb Antalunk így írt róla: „A regényben két valóság harcol egymás ellen: a valóság, ahogy Don Quijote látja, és a valóság, ahogy a többi ember, elsősorban Sancho Panza látja...

Küzdelem az eszményekért – az örök Don Quijote igazságáért

(A La Mancha lovagja a Hevesi Sándor Színházban)

Úgy látszik, a musical (zenés színmű) olyan, mint a fátum. Előbb-utóbb utoléri a világirodalom és a magyar irodalom remekeit. Nem tallóznék most a szerzők és címek között, de e sorban is ritka, amikor nem csak a főhős, az író is szerepet kap a darabban. Nos, a húsz éve nagy sikerrel játszott La Mancha lovagja ilyen mű, melyben Cervantes Don Quijote-val együtt lép színpadra. A nagy ötlet a hollywood-i műhelyből?, álomgyárból? került ki, a hatvanas években. Dale Wassermann-t, a szöveggönyv íróját az egyik honlapon „szüzséiparosnak” titulálták. Nos, elkelné nálunk néhány ilyen profi írókarakter. A mű meghökkentő ismeretekkel szembesít: valóban, Cervantes konfliktusba került az élete során a Szent Inkvizícióval? Igen, többször is. Adószedőként jelzalogot tett egy nem fizető kolostorra? Bebörtönözték? Nos, ennek is van történeti alapja.

De hogy mégse legyen ilyen borús a kép: élete utolsó éveiben, szegényen, de megbecsüléstől övezve élt Madridban, és elismert íróként tartották számon a kortárs szerzők. Leghíresebb művének, a Don Quijote-ének olvasottsága vetekszik a Bibliával, s most pedig musical hősként szerzett világszerzte népszerűséget magának.

Pedig talányos mű a Don Quijote, a mi Szerb Antalunk így írt róla: „A regényben két valóság harcol egymás ellen: a valóság, ahogy Don Quijote látja, és a valóság, ahogy a többi ember, elsősorban Sancho Panza látja. A panzai valóságnak, amivel a szerző is azonosítja magát, vannak bizonyos érvei, amelyek segítségével be tudja bizonyítani, hogy ő az igazi... Csakhogy a quijote-i valóságnak is vannak érvei, amellyel még elverve is be tudja bizonyítani, hogy mégis ő az igazi. Ez az érv finom és szellemi: a

varázslat fogalma... Don Quijote és Sancho Panza a világ két örök arcúata. 'Idealizmus és realizmus' nagyon vértelen, leegyszerűsített megjelölés a két világlehetőség számára”.

Nos, akárhogy is, az idejétmúlt eszményekért küzdő, hóbortos lovag alakja mélyen belevésődött gondolkodásunkba, megelevenedvén, korunkban újabb kalandokra indul, és mindenütt szimpátiával figyelik soha be nem fejeződő küzdelmét és bukását. A magyar színpadokon is, ahol mostanában több színház is műsorra tűzte a darabot. A miéltre talán Pinczés István, a zalaegerszegi előadás rendezője adta a legmeggyőzőbb magyarázatot: „A zenés drámát többnyire akkor veszik elő a színházi szakemberek, amikor az embereknek tanácsra, biztatásra van szükségük, hogy hinni tudjanak abban: a gyermekeinknek, unokáinknak jobb lesz a világ.”.

Fogadjuk el ezt kiinduló pontul, a darab megtekintésekor. Mert végül is a tételek, deklarációk annyit érnek, amennyit meg tudunk belőlük valósítani. Nos, elmondhatom: Pinczés István felfogásában ez a „biztatás” megvalósult, rendezése hiteles és hatásos módon tudta átadni az eredeti mű, a szöveggönyv üzenetét. Azt, hogy eszményeinkért – akármennyire is reménytelen az emberi, társadalmi helyzetet – érdemes küzdeni. Számomra ennek a küzdelemnek az etapjai jelentek meg a színen. Mindkét színen, hisz a „játék a játékban”, a börtönbeli színházi rögtönzésben, az író „rendezi meg” a Búsképű lovag történetét. Dale Wassermann trouvaille-ja nyilván az, hogy képes kontrasztokban gondolkodni: az állítást követi a tagadás, a bizonyító érvet a cáfolat. Az etapok is ennek a logikának a mentén épülnek fel: az indulás a bűnös világ ellen, a küzdelem a fogadóban, a kétes/fényes győzelem. S ennek a jelenetnek a háttérben szenvedni el a már-már érvényesülő erény, erkölcs a nagy pofont: Aldonza/Dulcinea megerősöklését. A megerősítő és romboló részletek a színpadon rendkívül gazdagon, látványosan jelennek meg. A dalok, kórusok, táncok mind-mind a színpadi szertartás szerves részei. A remek jelmezek csak megerősítik ezt. S a nyomasztó kőbarlang – mint elsődleges helyszín – különös, feszültséget keltő „aláfestést” ad a kibontakozó tárgyalásnak. A felvonó kerék csikorgása pedig kellő aláfestő zenéje a „szent” erőszaknak.

Cervantes rendezésében fokozatosan felépíti előttünk a maga különös-különc hősét: Don Quijote arra érez elhivatottságot, hogy jobba tegye a világot. Igazságot szolgáltatson az elesetteknek, kibontsa „a jog zászlaját”, s nem melleleg beteljesítse azt a belső parancsot, küldetést, amelyet lelkébe égetett a tudás és hit. S a „győzelmes cél” nem lehet más, mint az igazság érvényre jutása, juttatása. S egyre inkább kiderül: a komikus külső kivételes lelki erőt, jellemet takar, valódi értékeket. Az első felvonás végének tablója meggyőzően mutatja, nem volt hiábavaló a grandiózus felkészülés, a Nagy Mágus ármánykodása lelepleződött, s a varázserőt adó Mambrino arany sisakja immár hősünk fején csillog.

S a cinikus környezet is lassan megfertőződik ettől a – kezdetben örültnek hitt – világlátástól. Sancho Panzát már nem kell meggyőzni: ő már képes belátni – ingadozása vagy megjátszása ellenére –, hogy az ő Gazdája valódi, lelkileg magasrendű, feddhetetlen ember. Aki tiszteletet érdemel. De Aldonzát – hogy elfogadja Dulcinea, a nemes, eszményi nő szerepét

– annál nehezebb. Mégis, magatartásában ő teszi meg a leghosszabb utat, de végül ő az, aki a halálos ágy mellett hitet tesz a Búsképű lovag – már-már a mester által is megtagadott – igazsága mellett.

A ráció képviselőinek – a börtönben a Herceg, a rögtönzésben dr. Carrasco – érvei egyre inkább elhalványulnak, Don Quijote igazsága őket is magával ragadja. (Vagy legalábbis: meggyőzi.) Ez a győzelem – az utolsó jelenetben – a halálos ágnál válik nyilvánvalóvá. Amikor a haszonleső, az ostoba felvilágosítással operáló orvos is megrendül, s beteljesül „Az álom, mit nem láttak még...” Don Quijote felmagasztosulása katartikus pillanatokot teremt a színpadon.

A színészeket nehéz helyzet elé állította a főbb szerepekben a kettős szereposztás. Szakály Aurél – sok remek alakítás után – méltó feladatot kapott, amikor a rendező rábízta Cervantes és Don Quijote alakjának megformálását. Egyet lehet érteni azzal, hogy ez a fiatalos „lovag” új, nyomatékos lendülettel állt ki igazáért, ellágyulásai talán nem voltak olyan meggyőzőek. Összességében mégis azt kell mondanunk: „átváltozásai” során nem csalódtunk benne, az író és hőstét szeretetre méltó figuraként, nem patetikus hősként fogadtatta el a közönséggel. És ez nem csekély teljesítmény. Jellemformáló tehetsége – melynek vannak tartalékai – kiállta ezt a nem könnyű próbát.

Hertelendy Attila – a fegyverhordozó szerepében – szolgálni akarta Gazdáját, minden mozdulatával, gesztusával erre koncentrált. Mégis, alakításának

voltak „színei”, finom rezdülései, tökéletesen visszaadta ezt a barátságból, hóbortból és paraszti józanságból összegyúrt kapcsolatot. Olyan „rezonőrként” viselkedett, aki – kétélyei ellenére – képes megsokszorozni a képtelen vállalkozás energiáit.

Aldonza/Dulcinea – Misurák Tünde – az egyik legnehezebb szerep a darabban. Neki a mocsárból, a szennyből, az erkölcsi fertőből kell kivirágzania, a mélységből magasságba, az eszmények szintjére jutnia. Lehet, hogy itt-ott kissé nagyobb elánnal adta elő a romlottság credóját, de mentségére szolgál: ugyanilyen kirobbanóan tett hitet a megszenvedett igazsága mellett.

A Herceg/dr. Carrasco „bőrében” Kanda Pál nem tudott igazán kibontakozni. Szerintem a szöveggönyv gyenge pontja ez az ősracionalista, előfelvilágosodásbeli alak, de a börtönjáték doktoraként is közhelyeket forgat. Mégis, éles, szúrós közbeszólásai – ez az alakítás következménye – sarkították a darab érzelmi-gondolati folyamatát, és ez nem kevés.

Bálint Péter Kormányzóként meggyőzőbb volt, mint fogadósként. Igaz, fogadósként nehezen lehetett lereagálni a fantasztikus kavalkádot, ami az ivóban zajlott. Talán a lovaggá ütés pillanataiban tudott felmagasodni a feladathoz, amikor a kis nyomorúságos fogadó – szertartása nyomán – átváltozott fényes lovagteremmé.

Csak dicsérni lehet Bellus Attila játékát a pap/Atya szerepében, Kató Balázst, mint Gitárost/Anselmot.

Aldonza/Dulcinea – Misurák Tünde – az egyik legnehezebb szerep a darabban. Neki a mocsárból, a szennyből, az erkölcsi fertőből kell kivirágzania, a mélységből magasságba, az eszmények szintjére jutnia

Az inkvizíció századosaként György János rutinosan keltett félelmet.

A foglyok, alkalmi szereplők kara – kiválóan működött. A dalok és táncjelentek az előadás erősségei voltak. (A koreográfia Stefán Gábor ötletességét bizonyítja.) A díszlet – Takács Lilla munkája – funkcionálisan megfelelő teret biztosított a meglehetősen bonyolult játékelemek számára, és korhűsége mellett a darab hangulati „kivetülésének” is bizonyult. A test-maszkok, arcfestések – amelyek annyi egyéni színt vittek a mellékszereplők megjelenésébe, Húros Annamáriának köszönhető. Az élő zene pedig Máriás Zsolt karmesteri dirigálása következtében szépen, frissen, szinte hibátlanul szólt. A két, a felvonások elején, sötétben elhangzó nyitány megfelelő érzelmi előkészítést, hangolódást jelentett a színpadi történésekre. Senki nem érezte ezt tehernek, feleslegesnek.

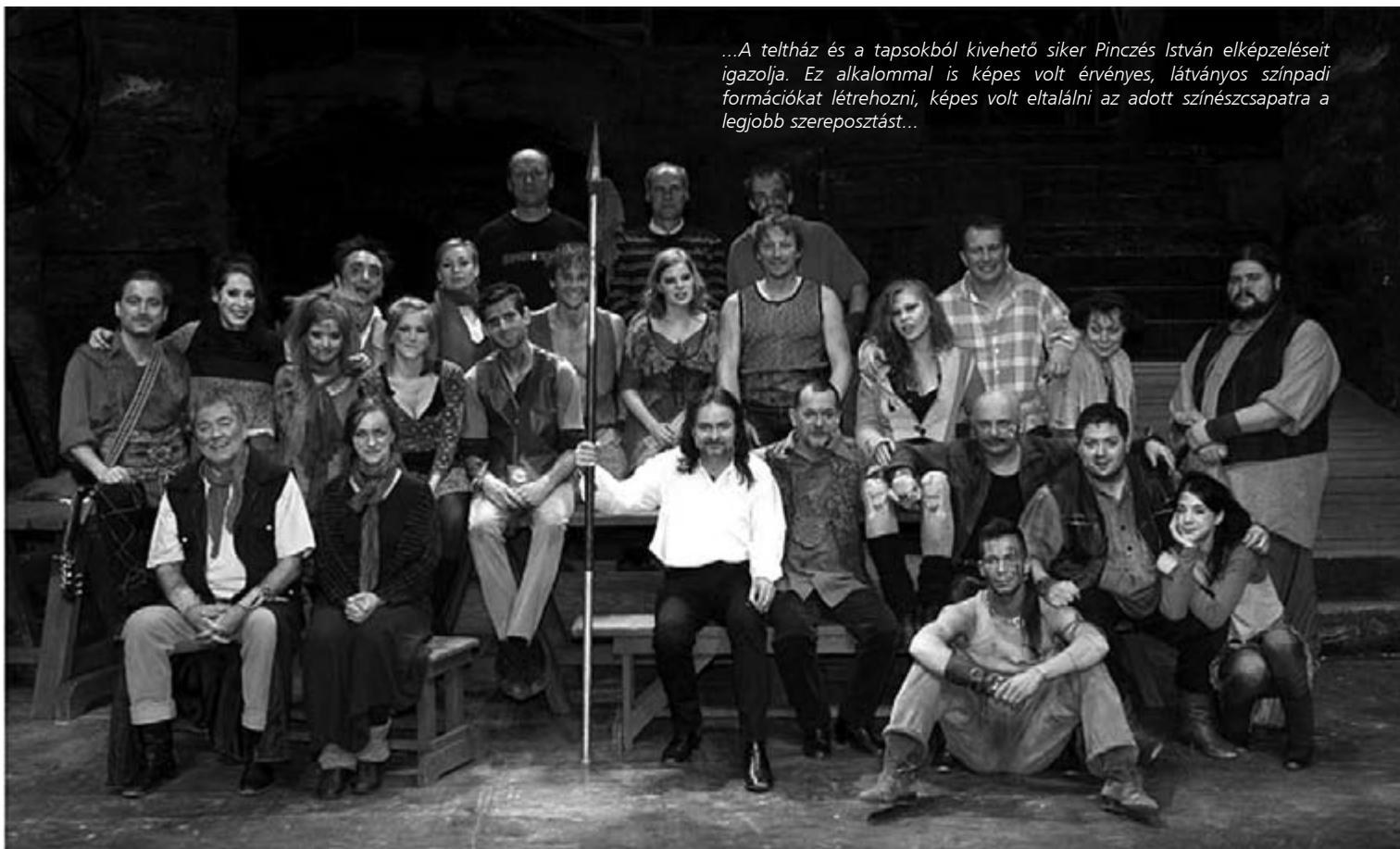
A teltház és a tapsokból kivethető siker Pinczés István elképzeléseit igazolja. Ez alkalommal is képes volt érvényes, látványos színpadi formációkat létrehozni, képes volt eltalálni az adott színészcsapatra a legjobb szereposztást. Bár azzal nem okvetlenül értek egyet – ahogy egy helyütt írja –, hogy a hatalom nem tűri

a bírálatot. (Igaz, nem is kedveli.) Cervantes nem a kritikáért került börtönbe, hanem megbocsátható anyagi zűrjei miatt. Korunk „művésze” nem az inkvizíció, hanem a felszabadultság „börtönében” szenved, mert nem képes választani. A függetlenség pózában tetszeleg. S nem képes kiállni választott eszményei mellett. Ahogy a kedves-bohókás Don Quijote de la Mancha. És az önként választott lojalitást összetéveszti a szervilis behódolással. Lelke rajta.

Nekem abban a szerencsében volt részem, hogy elolvashattam a szövegkönyvet. S az előadás második megtekintésekor tűnt fel, hogy a finálé előtti zárómondatot a rendező némileg megváltoztatta. Az eredeti így hangzik: Cervantes: „Hát Isten segítségével mind a ketten La Mancha lovagjai vagyunk.” A próbák során, amit Pinczés István is jóváhagyott, ez így módosult, kitégítve az eredeti szöveg értelmét: „valamennyien La Mancha lovagjai vagyunk”.

A nézőtérben ülve, a közönség soraiban, hallgatólagos egyetértés fogadta e súlyos, de vállalható kijelentést. A bennünk élő Arany Jánosi „jobb rész” bölintását szinte testközelből érezkelhettem...

...A teltház és a tapsokból kivethető siker Pinczés István elképzeléseit igazolja. Ez alkalommal is képes volt érvényes, látványos színpadi formációkat létrehozni, képes volt eltalálni az adott színészcsapatra a legjobb szereposztást...

Álom-apokalipszis – A Matricák 2010 díjazottjainak tárlatán lépkedve

Gyermekkorom fontos szereplői a matricák. Élénk színükkel, izgalmas alakjukkal hívogattak, bódítottak. Önmagukban is izgalmas jelentéssel bírtak, csoportosan viszont merőben új narratívát kínáltak. A Lutra albumok kora ez, s aki átélte, annak nem kell tán bizonygatnom, hogy egy izgága csatár portréja mennyivel félelmetesebb, ha a morcos balhátvéd is mellette feszít. Az igazán egyedi kollázsok a lapozható gyűjtőfelületen természetesen túl, jelesül ruhásszekrényem ajtaján jöttek létre, ahol az említett válogatott labdarúgók képei közé krosszmotor-márkák és ruházati termékek emblémái, illetve rajzfilmszereplők portréi kerültek. Kawasaki, a Tini Nindzsa Teknőcök, Adidas és Gary Lineker. Szó mi szó, ütős remix. Látogatóimnak élvezettel referáltam kiállított matricáim egymás mellé kerülésének viszonyrendszeréről. A budapesti KAS Galériában kiállító hat művész kisméretű elektrográfiai munkáin töprengve fentebbihez hasonlóan erős elbeszélhető cselekmény kezdett formálódni bennem. A képek képsorokká, történetté álltak össze a fejemben. Hangulatukat rövid kommentárokból igyekszem visszaadni.

Éteri nesz ébreszt. Fátyolos szembogaramat selymes fény cirógatja. A meszelt falak matt fehérje, polcaim szilárd barnája elé hajlékony lilák, kamaszos-komor kékek úsznak. Alélt elmém képtelen követni a hajnal hangulatába íródó túll-küröket. Minden súlytalan. Megmagyarázhatatlanul könnyű. A szobában egy angyal táncol. Puha lábai pár centivel a korhadt parketta fölött suhannak. Mintha korcsolyaéleken

siklana. Kábult koboldként kalandozza be a szoba minden szegletét. A függönyből tölcserít varázsol, dalra bírja a virágokat, amikor pedig a zongorára emeli tekintetét, fagyott, színes könnyecseppek potyognak a billentyűkre. Hagyom, hogy a jelenés összehorzolja érzékeimet, fénye áthatoljon rajtam. Mozdulatainak görbéit szemhéjam mögé igyekszem rejteni. Perdül még párat, a feszület mellé szökken aztán, onnan kezd kántálni, földöntúli hangon. (Haász Ágnes képei)

Ébenbe bukik a hajnali Nap. Odakinn zivatar támad és zűrzavar. Vízsintes eső esik. A vad cseppek élesre csiszolják a házak falát. A homlokzatokból kigyógyulnak a lövésnyomok, az ablakkeretek mögül évszázados iszonyat gomolyog. Az ereszen gubbasztó galambok gondterhelten burukkolnak, a vadászni érkező baglyok haikukat huhognak az égre, a parkolókból autóriasztók szirénái vijjognak. Kavarog a város, akárha egy ócska betonkeverő szájába került volna. Egyenes villám töri ketté az égboltot, itt-ott baljós tüzek gyúlnak, a formák pontosabb értelmet nyernek, mint bármikor azelőtt. Háromszögek, trapézok verik vissza a fényt, rágcsálók prémjét világítja át a ménkö. Akiket álmukból ver fel a dörgés, úgy hihetik, messze még a reggel, pedig lassan itt lenne már a munkába indulás ideje, ha munkáról beszélni egyáltalán lenne még értelme. Sirályok ugróköteleznek a nagyfeszültségű vezetékekkel. Szikrákat vet és sötétben ragyog az ég. (Wanyura Kurosad)

Az első becsapódások után az utcára özönlenek az

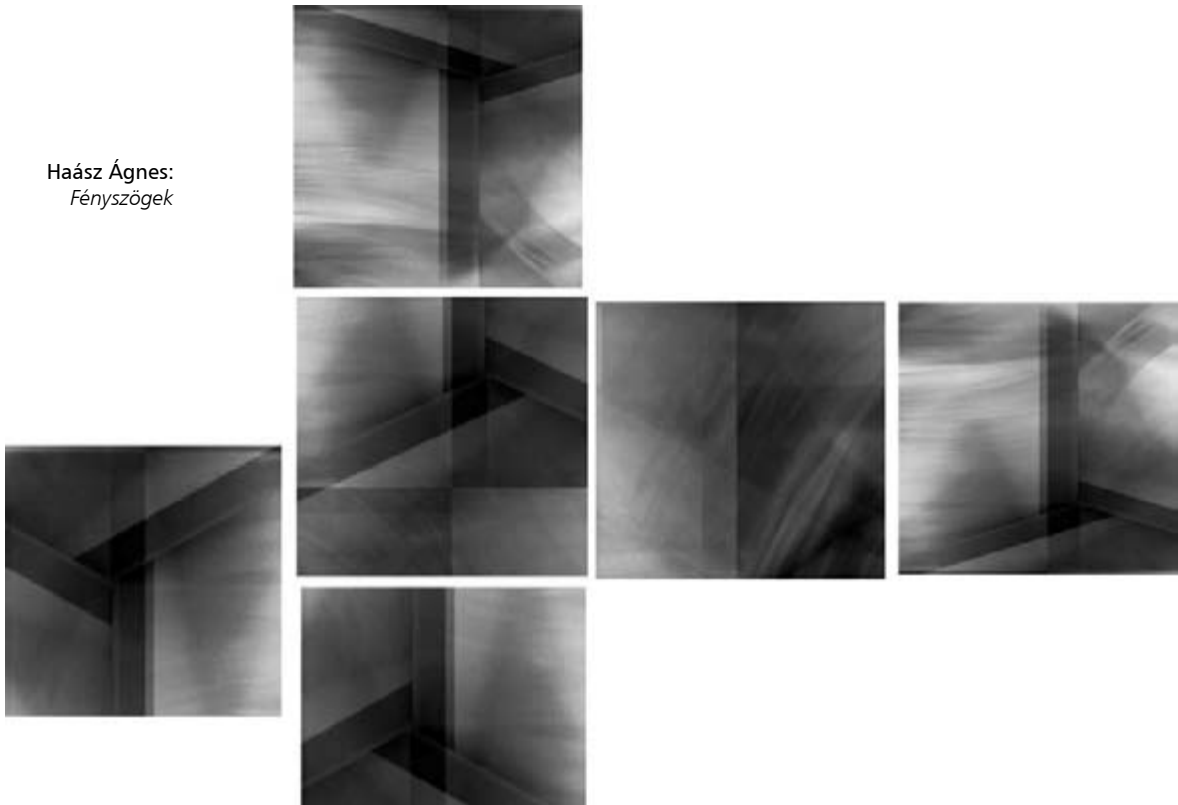

csapdába szorult vadak módjára, megállás nélkül rohannak abba az irányba, amerre a káosz határát sejtik. Csakhogy a felfordulás végtelen. Nincs belőle kiút. Aki a szíveket és a veséket vizsgálja, látja majd, hogy a félelem torz foltjai oda is beitták magukat. A reményvesztett menet néhol szobrokra tapos, másutt az emlékművek temetik maguk alá a riadt polgárokat. Egy eszelős locsolókannából hord vizet a tetemekre, ki ne száradjanak, míg a végső óra eljön. Mások szeretteik után kutatnak a társadalom tetemén. Egy gyermek csukott szemmel számol. Bújócskázik az egész város, gondolja. A katonák sohasem éreztek még félelmet és szeretetet. Most csőre töltött fegyverrel, maszkjuk mögött könnyeznek. (Alexandra Haeseker)

Az állatok emlékeznek csak rá, hogy a templom megóv. Csapatostul özönlenek hát a kápolnák rezervátumába, a katedrálisok hajóiba. A padsorok közé vaddisznók csörtetnek, a szenteltvíztartókba madarak fészkelnek, az őzek kérdőn ugatják az oltárt. Vérezni és imádkozni kezdenek a szentek. Megkövült szavaik aládúcolják a pilléreket. A kupolák ernyőként borulnak az oszlopok fölé.

emberek. Köd van. A levegő törmelékdaraboktól szűrös. Ijedt sikolyok hallatszanak. A réműlettől elvakult, a hangok kakofóniájába belevesző alakok

Haász Ágnes:
Fényszögek

Dziuba: *Blue Alternation*

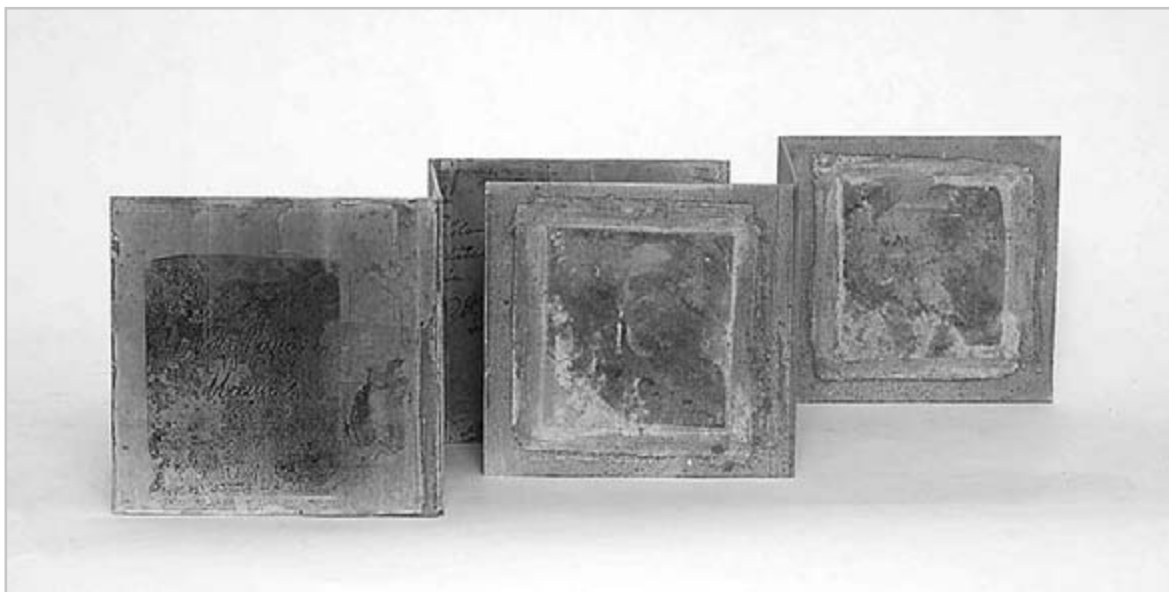
Izzó bronzuk csillagképeket ír az égre. Az orgona sípjai requiem-et remegnek, a dallam hallatán életre kelnek a mennyezet freskói. Meszes lábukat nyújtóztatják buzgó angyalok, százezer éve megsárgult énekeskönyveket lapozgatnak a szeráfok. A boltozat, mint hatalmas homorú lencse, összegyűjti a félelmet az állatok szeméből. Gyűjtőpontjában felforrósítja a szorongást, és hamut köhög a gyúlékony levegőbe. (Nagy Gábor György)

Csend. Kikezdett kövezet, elnehezült felület, megolvadt architektúra. A főút nyomvonalát – mint sefelé tartó nomád ösvényt – a megsüppedt töltés rajzolja ki. A friss romokat helyenként mintha víz nyaldosná, a felmetszett panelházak hasából kábel-belek lógnak. Felszívódnak a színek, felszáradnak a holttestek. Bosszúálló démonok hordják tán őket szét a felhők közé? Meglehet. Helyettük különös szellemalakok érkeznek a halott

városba. A világvége kárfelmérői-e, vagy csillagközi katasztrófaturisták, nem tudni. Annyi bizonyos, hogy némán, szemlélődve lebegnek. Árnyuk takaróként terül a letarolt tájra. (Derek Besant)

Éjszaka. Utcai neon festi tejszerűvé az ablaküveget. Fáradt villogással virraszt a fax, a szkennert áttetszőn pihen. A nyitva feledett fénymásoló üveglapjára azonban pajkos dzsinnek költöznek. Színes meséket hajtogatnak maguknak a kipárolgó adatokból. Az algoritmusok pulzusa lelassul ilyenkor, a vezetékek vércörében lomhán kering az áram, s tintasugarak sem karmolnak a sercegő papírba. A gépek kiszáradt szeme sötétben ázik. Próbálnak a retinájukba égett jelektől szabadulni. S persze vágyakoznak is. Míg új műszak kezdődik, megálmodják az apokalipszis fényből szőtt képeit. (Dziuba)

Egy nő

Bátai Sándor: Könyvtárgyak I-II.

Sokatmondó már az is, ahogyan a földönjárt Margitból képtéma lett.

A lelkesült hangulatról, amelyben az ember egyszerre csak – o quae mutatio rerum – a Teremtő kiszemeltjének érezheti magát, Platón Szókratésze a következőket mondja: „Isten elveszi a költők elméjét, és mint szolgálait használja őket...” Átlépjük, vagy mossuk le a terheltség fátumát? Egyáltalán: sértés, hogy a poétáknak efféle karzat jár?

Szemben a másik véglet, a ráció újra és újra buzduló ereje, jeles figurából itt sincs hiány. Gide például az ihletettséget tudatosan irányított keresésnek tartja, Henry James az éber készenlét esete; az ő fantáziáját éveken át az előkelő vacsoraasztalok mellett kifigyelt pletykák fűtötték (jellemző, hogy egy-egy társasági évadban kétszáz vacsorán is részt vett); s közben megszületett A szent forrás, vagy A csavar fordul egyet.

Tagadhatnánk-e, hogy az előbbiekhöz mérten még inkább jelképes (netán sorsszerű), ha egy mai magyar grafikus alkalmasint egerek, pókok tanyáján éli át a szentlélek érkezését. Márpedig Bátai Sándorral pontosan ez történt. Sebaj, a szellem ott

keres, ahol talál. S lehet, hogy a magyar (tágabban: a közép-európai) karakter szociográfiájához amúgy is illőbb díszlet a poros, felsötét padlástér, mint egy megrakott, előkelő vacsoraasztal.

De hát kit is szorongatunk magunkban, felnövésére várva? A legsúlyosabb láncok fölvetelére kész, s ugyane láncok szétszaggatására képes emberóriást? Vagy a krisztusi hasonmást, akiben minden megvan: szép terv, lemondás, szelídség, háborítatlan szív, keserűségmentes szeretet: a baj csak az, hogy folyton szembejön vele az idő. S hetvenszer talán sikerül neki, a hetvenegyeik alkalommal viszont nem fog tudni kitérni.

Mindenesetre a kívülről jövő jelzés: egy régi ház padlásán, a limlomok közt véletlenül megpillantott retikül, néhai Margit kézitáskája, benne egy cselédkönyv, kézírásos levelek és fakó fényképek – Bátai Sándor számára hatékony ösztönzésnek bizonyult.

Szó se róla, a grafikus műhely (a szolgásgot tanúsító és szerény sorsot sejtető dokumentumokkal, és persze a reveláció élményével) jó időre kellő nyersanyag birtokába jutott. Ezzel együtt a

számbelileg is dús és talán máig sem befejezett képsorozat messze túlhaladt a maga közvetlen indítékán. Igaz, közben nyíltan, kihívóan, s nem is csak a művészi ügyködésre vetíti tárgyi és valóságos tartósságát az a bizonyos máig megőrzött retikül: a mámoros és hirtelen vágyaknak engedelmesskedő; kis, belső, és sokszor térbeli apokalipsziseket legyűrő élet; az, hogy egyáltalán volt, semmivel össze nem hasonlítható akarása a létezésnek, végül, ha visszaadatik, utólagos igazolásul mást sem kap, mint egy bőrtáskát?

Egy saját magunk álmodta ragyogó test kézi szettje, Isten poggyásza lennénk? Az önként elkárhozottak bizonyára. Pedig ők sem kerülhetik ki saját Golgotájukat; talán csak Jeruzsálemből talpalva kóborolnak csodátlan, valahogy mindig elvétik Emmaust, friss érintkezésben Caravaggio testvér képével is: úgy látszik, nem egyéb az, mint mese.

Ami az egykor földönjárt Margitot illeti, a fényképvalóságából kiszakított asszonyarc, mint valami töredékes diagráf-rajz vándorol a grafikákon lapról lapra; se ege, se földje, se háza, alig derengő vonásai pedig a személyiség utolsó stációjára utalnak. Amikor az ember először látja, úgy érzi, ez az arc menthetetlenül beleolvad a képmező barnás színárnyalatába. Csakhogy Margit új életében; abban az új életben, amit a művésztől kapott, semmi sem ér véget, és szinte minden újakezdődik. Ezt az összefüggést fejezi ki a ciklusos forma. Mellette apró gesztusnak tűnik ugyan, de a névadás, az a tény, hogy a művész megkeresztelte a munkáját, úgyszintén a teljes eltárgyasulás ellen szól – Margit, aki valóságos, élt személyként hagyta hátra tárgyait, újra Margit, s ha másképp nem, a neve révén mégiscsak azonos önmagával. Tradíciók és álmok közt bolyongó testi erő.

Olyan, mint bárki emberfia, másrészt viszont történeti eszme is. A lét ritmikus természetéből, amelybe a szétesés és az összemosódás, az időbeliség és az időtlenség egyaránt beletartozik, földönjárt Margit múlandó, megszűnő félben lévő arca azzal a reménnyel siklik át a históriába, hogy bármikor visszatérhet onnan; mint ahogy valóban mindenegyész közösségnek, kerületnek, falunak van egy természetes és van egy mesterséges sorsa. Az embernek magának pedig, ingatagsága támaszul ott a saját Margitja. Még az is lehet, hogy ő néz rá vissza a tükörből.

Bátai Sándor kísérlete épp arra irányul, hogy egy időtlenül elsüllyedt egzisztenciából életre támasztva, végül a maradandónak adja át Margitot. De mivel a modell egy már alig-alig megfogható arc, torzulásai és romjai csak még távolibbnak mutatják, a művész ismeretlenbe vezető útja során mind nyomatékosabban esnek latba bizonyos kiegészítő és ösztönös értékek. Elég könnyű észrevenni, hogy a képeken sorra-másra feltűnő reduktív jelelemek, amelyek különben oly jellegzetes kísérői mindnyájunk külső életének – az igazolványfotón kirajzolódó pecsét mint a társadalmi kötelekekre való utalás, a magánlevelekből kiragadott írástöredékek mint a lelkiség jelei –, itt egy sors, egy korábbi kultúra leleteiként vallanak a beléjük zárt emberről. Bátai módszere – a jelekkel, geometriai és scripturális motívumokkal történő üzenetközvetítés – sokat köszönhet Kassák (mit is mondott egy ízben? „... a művészet örök, soha nem kezdődött, és soha nem ér véget”), vagy egyébként Ország Lili hatásának, ezúttal – legalább részben – mégis másféle dolognak vagyunk a tanúi. Ebben a kollekcióban a jelszerűség, minden kézzelfogható megnyilvánulása ellenére, lényegében csak egy második eszme.

Mint Bátai Sándor egyik kritikusa éles szemmel

Bátai Sándor:
Könyvtárgyak I-II.

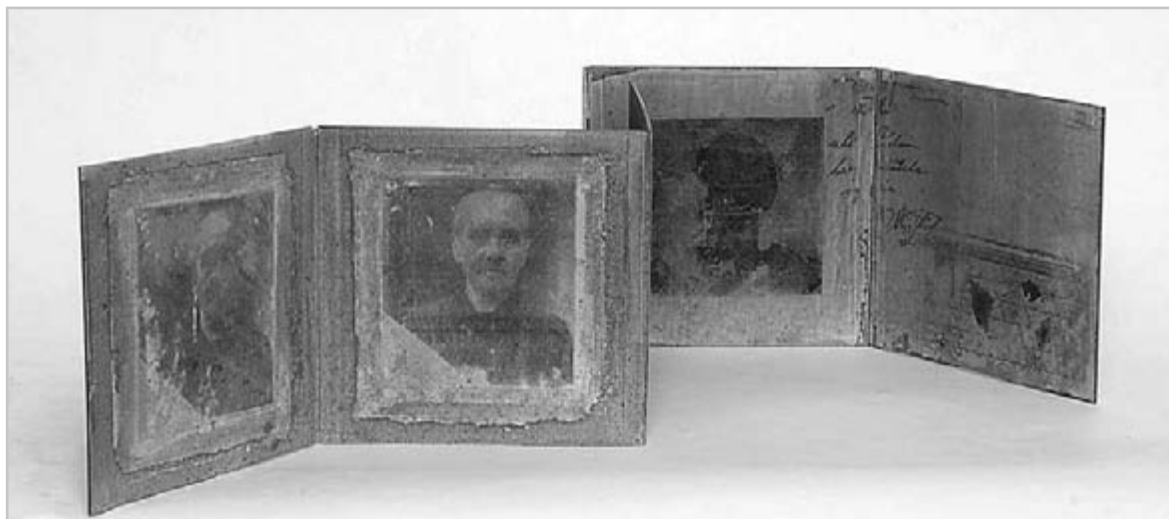
Bátai Sándor:
HM - 1997

közlés legalább kétféle olvasatot kínál, az egyik az adott műnél kisebb szegmentumok esztétikai értelmezését helyezi előtérbe, a másik viszont a mű egészét tekinti esztétikailag önálló jelnek. És amikor e kettősség okán eredeti látásmódról beszélünk, az eredetiséget abban az esztétikumban véljük fölfedezni, amelyet a jelzés szemléletessége garantál.

A modernnek kedvenc mániája, hogy a képzőművészetben nem a témának, hanem a tárgynak kell főszereplővé válnia. Mondják is szélteben-hosszában, hogy miután az olasz reneszánsz megölte a tárgyat, elpusztítván ezzel a stílust, az ő érdeklődésüknek köszönhető, hogy a tárgy ismét kiszabadulhatott a témából. Egy arcreszlet, vagy az írott betű vonaltöredéke négy-ötszörősére felnagyítva, amint az Bátai Sándornál is megfigyelhető, csakugyan új valóság. És ha az alkotó ezt az új valóságot a művészet lényegi minőségében képes beszéltetni, akkor bizvást hihetünk e nyelv szemléletességében. Az tehát, hogy a Margit-sorozat alkotója előszeretettel ragaszkodik a kultúra és a civilizáció olyan motívumaihoz, mint amilyen például a betű; vagy általában véve a jel, egyáltalán nem zárja ki, legföljebb speciális

fölfedezte: „A roncsoltság, a foszlás, az elmosódottság vagy a finom átmenetekkel teljes kopottság érzéki illúziója kapcsolja össze és ad egységes keretet a műveknek.” A töredék a becsvágy révén megérezhet valamit az Egészből. Azaz Batainál a jel általi

Bátai Sándor:
Könyvtárgyak I-II.
2012

értelemmel ruházza föl műveinek érzéki jellegét. Igaz, hogy Bátai Sándor Margitja régen túljutott a realitáson (miközben, ki tudja, tán épp most is visszatérőben van, s ő maga a realitás), de mint történelem, s ebből következően, mint elidegeníthetetlen lehetőség, a művészet teremtő erőfeszítésének köszönhetően valahol, valakiben mindig jelenvaló.

Illúzió? Nosztalgia? Miről is győzködünk voltaképpen?

Az embert nem érzékelhetjük, ha nem érzékeljük cselekedeteit, indítékait, szenvedélyeit, apróbb-nagyobb dogmáit, hagyományait. „Valójában nincsen sem mitológia, sem nyelv, kizárólag emberek vannak, akik szerveik szükségletei és szellemük ősi formái szerint rendezik el a szavakat és a képeket” – mondja (némileg túlozva) Taine. S ugyanígy: a végtelenen áthullámzó egyszeri életnek egyéb esélye sincs, hogy nyom maradjon utána az időben, mint a mitológia, a roppant képsor, s a nyelv; ha tetszik: az örök öntőforma, a tenger és a szárazföld találkozásánál elhullajtott kagylóhéj. S ugyan mért ne reménykedjünk (könnyelműen és akaratosan), hogy ebbe a kagylóhéjba valaki – Isten? a művész? – újra és újra életet lehel.

Különben is: nekünk, egyeseknek, előbb-utóbb eszünkbe fog jutni, bárcsak úgy adatott volna, hogy lenne egy nővérünk.

Bátai Sándor:
Könyvtárnyak I-II.
2012

Péntek Imre

Lendvai kiállítások

40 éves a Lendvai Nemzetközi Művésztelep

Enteriőr
kiállításról

Manapság ismét bebizonyosodik, hogy jó döntés volt települést alapítani – több száz évvel ezelőtt – a Lendva-hegy alján. A lapos Muravidék lakói – az egyszerűség kedvéért nevezzük őket pannonivadékoknak, ősöknek – helyesen ismerték fel, hogy a meredek dombon védelmező erősség, vár építhető, és az észak-déli kereskedelmi utak is errefelé keresztezik egymást. A tavalyi év végén ünnepelték Lendva (római nevén: Halicanum), Alsó-Lendva, Lendava fennállásának 820. évfordulóját. S ha alaposabban visszatekintünk az elmúlt évtizedekre, volt is mit ünnepelni. A mai utódok – szlovének és magyarok – jól gazdálkodtak az évszázadok alatt létrejött tárgyi és szellemi örökséggel: megóvták és kicsinosították a Bánffyak fészket, a messziről fehérülő várat, ernyő- és patikamúzeumot hoztak létre, az itteni ipari kultúra emlékére, tudós alaposággal gondozzák Hoffhalter Rudolf és Kultsár György

hagyatékát, a magyar írásbeliség egyik ősforrását. Az anyaország részére is felfedezték Mayer – később Zala – György szobrászi életművét. A mai állandó kiállítás a várban, valóságos kis ékszerdoboz, s mint ilyen egyedülálló a Kárpát-medencében.

A képzőművészet iránti fogékonyságot talán a gyönyörű táj, a dombok és síkság találkozása, a Mura vadregényes holtágai, a dombokról lefutó szőlősorok oltották az itt élők lelkébe. Gábor Zoltán, Ludvik Pandur (Pandur Lajcsi), Zdenko Huzjan, Dancs-Roth Marika, aztán a hazatért Király Ferenc és felesége, az amerikai Suzanne Király-Moss, majd Gálics István szinte egyidőben jelentkeztek műveikkel, erősítve és gazdagítva egymást. Az Újvidékről ide települt pszichiáter, esszéista Hagymás István pedig a fotóival vívta ki a helyiek és a nemzetközi szakma elismerését. A nyolcvanas évek végén a Marosvásárhelyről

Zalaegerszegre költözött Nemes László festőművész pedig egyszerre három tájegység kulturális szálait kötözte össze képeivel és a kisvárosban végzett művészetpedagógiai tevékenységével.

Bizonyára Zala György szobrász utódja, Király Ferenc, Munkácsy-díjas művész is kellett ahhoz, hogy a korábban (a múlt század hatvanas éveiről van szó) kihasználatlan vár a pannon térség múzeumi és képzőművészeti centrumává váljék. Szervezőmunkája nyomán gyarapodott a néprajzi és helytörténeti gyűjtemény, valamint a Lendvai Nemzetközi Művésztelepek eredményeként kivételes kortárs képzőművészeti anyag gyűlt össze az intézmény raktáraiban. A stafétabotot Geric Ferenc művelődésszervező vette át, s a sikeres folytatásnak köszönhetően, új és új elképzelések, inspirációk nyomán a színvonalas kollekciónak mind színesebb, változatosabb lett. A helyi közösség is elismerte munkájukat: tavaly december 6-án, a városi színházban rendezett ünnepségen mindketten Zala György Emlékplakettet vehettek át a Galéria-Múzeum új vezetésétől.

A tavaly szeptemberben nyílt kiállítás majd öt hónapon át tárta nyilvánosság elé az évtizedek alatt felhalmozódott művek színe-javát. A színház kiállítóterében a kőszobrok és grafikák kaptak helyet, a Galéria-Múzeum padlásterében a bronzöntő telepek szobrai, plasztikai nyertek elhelyezést, míg a kiállítóteremben a festmények színgazdag kollekciónak gyönyörködhattunk.

A Lendvai Nemzetközi Művésztelep – mely jóval a rendszerváltás előtt, 1972-ben indult – komoly szerepet játszott a zalai-vasi, sőt a nyugat-dunántúli, baranyai képzőművészeti életben is. Kapcsolatokat épített az elzárt „keleti” és nyugati művészek között, az alkotómunka kivételes körülményeit teremtette meg. A szabadabb, nyitottabb légkör, ami az egykori Jugoszláviában megnyilvánult, itt is érezte a hatását.

A kezdeti, „szocialista realizmus” nyomait is felvillantja a festészeti anyag. Franc Mesarič Ipari vidék című munkája a lendvai olajtartályok látványát alakította monumentális festménnyé, de mellette Vladimir Potočnik Csendélete (1973) vagy Kotnyek István Ablaktükör (1987) című képe jelzik, a modernebb irányzatok is megjelentek a vásznon. Desiderio Savara pedig kubisztikus

stílusban festette le a lendvai dombság jellegzetes motívumát, Hegyi pince címmel. Szintén a korai időszak emlékeztető alkotása Palicz József Lendvai motívuma. A lírai realizmus jegyében készült képek közé sorolható Mirko Rajner Hegyi útja. A festészeti anyag kiemelkedően szép alkotása Göntér Endre Seregélyek megérkezése című munkája. Az ismert őszi jelenet a festményen spirituális élményt nyújt, a madártesteket a piros, alkonyi horizont szinte égi ajándékként nyújtja át. A strukturalista-fakturális törekvések szép, harmonikus megjelenítése Igor Banfi A várablakból kitekintve című, festett tárgykollekciónak. A szombathelyi Tóth Csaba, a szlovén Jože Denko, az olasz Pippo Altomare – aki a gébárti művésztelepen is gyakorta megfordult – az absztrakt festői formákkal próbálták tájélményeiket kifejezni, legalábbis ebben a korszakban. Ám a figurativitás sem maradt ki a kollekciónak: Ludvik Pandur Asztaltársasága, vagy Zdenko Huzjan Spanyol portréja jelzi, a Francis Bacon-i, víziószerű formálásnak is voltak követői.

E kisebb térben kapott számos érdekes mű helyet: Frelih Črtomir Ecce homoja és Budaházi Tibor Csentei Krisztusa. Mindkét mű erőteljes, nagyszerű alkotás. Gábrriel József is megfordult itt a nyolcvanas években: Lendvai emlékek címmel hagyta itt jellegzetes, szürreális, álomszerű jelenetét. Nemes László avantgárd korszakának remek, konstruktív képével van jelen (Cicolina biciklizik Lendván, 1994). Suzanne Király-Moss Hideg nap című képe (1990) már „örvénylő” korszakának karakteres

Tóth Csaba:
Negyedik
negyed -1986

formavilágát tükrözi. A kaposvári Horváth János Csendélete (1994) jelzi a művésztelep nyitottságát Somogy-Baranya irányába is.

Az itt látható szobrok közül érdemes megemlíteni Szabolcs Péter Figura című, gyúrt, hajtogatott alkotását 1977-ből. Németh János Műlovarnó-variációjával tette le névjegyét, a nyolcvanas évekből. Király Ferenc, szobrászként a Sorvadással adta tudtul, hogy az archaikus formák építése számára mindennél fontosabb. Végül – szomorú mementóként – itt találjuk a nemrég elhunyt Fischer György Lendvai dombok című terrakotta plasztikáját, mely két félbe vágott emberi arcból áll össze.

A padlástérben a Gerics Ferenc névvel fémjelzett bronzöntő műhely alkotásai láthatók. Györfi Sándor szobrászművész, aki a viaszveszejtéses technika egyik kiváló mestere, a távoli Karcagról talált ide: szállítható öntődéje új korszakot nyitott a művésztelep életében. Az idén már 8. alkalommal rendezték meg a bronzöntő telepet, melyen nem csak eredeti alkotások születtek, Zala György szobrok másolatai is kiöntésre kerültek. Karakteres munkák találhatóak a gyűjteményben Király Ferencről,

Györfi Sándortól, Metod Frlic-től, Szabó Lászlótól, aki Szlovákiából érkezve bizonyította magasrendű szakmai felkészültségét és a gondolat, a mintázás, az anyag szerves egységbe való komponálását. Lipovics János, László Péter, Lestyán Goda János, Vanyúr István, Szögi László pedig az újabb időszak meghívottjaiként készítettek színvonalas szobrokat, plasztikákat. Az idén járt itt először Dan Reisinger Izraelből, aki az Utolsó menet címmel készített emlékezetes kompozíciót a II. világháborúban elpusztult zsidó munkaszolgálatosok előtt tisztelegve. (Csak sajnálhatjuk, hogy az olyan zalaegerszegi szobrászoknak, mint Szabolcs Péter, Fischer György, vagy a fiatalabbak közül Farkas Ferenc és Horváth László, nem volt módjuk bizonyítani e téren való kvalitásaikat.)

A harmadik kiállítóhely a színház előcsarnoka, ahol a kőszobrászati anyagból, plasztikákból és grafikákból láthattunk válogatást. Gácsi Mihály Nagy zenegépe emlékeztet arra, hogy a művész ironiája nem fakul, elevenebb, mint valaha. Gálics István bravúros, színes nyomta (A nagy hegedű) pedig egy sajnálatosan félbemaradt pálya megkapó alkotása. Marika Dancs-Roth klasszikus vonalvezetésű rajza (Fa), vagy Frimmel Gyula gondos aprólékossággal kivitelezett grafikája (Titán) mutatja, e téren is van mit felmutatnia az elmúlt negyven évnek.

Két fotóval is találkozhatunk: az egyik Cservenka Györggyé, aki a nyolcvanas- kilencvenes évek sokoldalú sajtómunkása volt. Lendva környéki motívumok című felvétele jól kivitelezett, látványos fekete-fehér kompozíció. A másik Kresz Albertnek, a kortárs fotóművészet meghatározó mesterének Feszülete, melyen a jellegzetes néprajzi tárgy drámai látvánnyá transzponálódik.

A fehér márványból készült szobrok szinte világitanak az előtér kövezetén. Király Ferenc, Székely János Jenő, Matejka Belle, Peter Rodler és a török Tülay Icöz nonfiguratív munkái a magasrendű absztrakció, a finom kidolgozottság jegyeit hordozzák. A súlyos, tömörszerű formák szinte lebegnek a tágas, jól megvilágított térben.

Az új igazgató, Lázár Beáta azt ígéri, májusra megjelenik az átfogó album is, mely összegzi e gazdag évtizedek tanulságait, a gyűjtemény irányait. S a kiadvány talán a további programok, tervek tekintetében is inspirációkkal szolgál. Olyan alap ez, amelyre bizton lehet építeni.

Kiállítási enteriőr a Bánffy Központban

A lendvai képzőművészeti élet elevenségét jelzi, hogy a Bánffy Központ kamaratermében decemberben nyílt újabb tárlat, Művészet határok nélkül címmel. Az ötletgazda Nemes László festőművész, aki egyaránt otthon van a hármasthatár menti, horvát, szlovén és magyar térségben. A kapcsolatokat művésztelepi meghívások, közös tárlatok éltetik, de mindig kell újabb és újabb szerveződés, kihívás, tematika, ami új kiállításokkal szolgálja a friss, aktuális műveket. Nos, ez a társaság, akinek képeit és szobraikat láthattuk, részben régről jól ismeri egymást, de mindig akadnak „homo novusok” is. Göntér Endre vagy Balogh István Péter az Őrség két, szlovén és magyar oldalán dolgozik évtizedek óta, jellegzetes kép világuk messziről felismerhető. A muraszombati Göntér Endre tárgyias-szurreális motívumai erőteljes festői látomásokként kerülnek vászonra, míg a Veleméren élő Balogh István Péter sejtelmes, pasztelles ábrázolással jeleníti meg bizarr, álomszerű alakjait, jeleneteit. A fiatal Dubravko Baumgartner – egyébként a lendvai Múzeum-Galéria munkatársa – régóta készíti a romló-bomló falaktól inspirálódva festett tárgykollázsait, melyek a múltó idők munkájának „eredményeit” örökítik meg. Ő is legalább egy évtizede ismerős e körben. A horvát Michael Stebik, akik üvegplasztikákkal jelentkezett, új arcnak számít. Vagy a maribori Rado Jerič, aki a virágzó fák-bokrok szíromfelhőit

menti vászonra, hihetetlen intenzív piros-zöld felületeket teremtve. A márokföldi szobrász, Leclerc Szelényi Ulrik régi, eldobott használati tárgyakkól konstruálja szellemes állat-ember alakzatait. A kallódó kerek, szerszámok, kapák és ekék – fantáziája révén – életre kelnek, s furcsa lényekké alakulnak (Madár). Nemes László továbbra is az intenzív színmező lehetőségeit kutatja, melyen feltűnik egy-egy karakteresebb motívum. Olykor tetten érhető az elvonatkozás forrása (Katarzis I-II), mely valójában egy felbomlasztott virágcsendélet. Máskor csak színek kontrasztja, egy fehér villanás, tollpihe-jelenés az, ami strukturálja, értelmezi a vibráló zöld-piros háttérrel. Niko Ribič fakturális fa-konstrukciója az elemi erők szimbóluma, Matjaž Duk zöld templomformák variációival tölti be a felületet. Časar Sebastijan érzékeny pasztellekkel vetette észre magát, melyeken a vidék kedves, harmonikus motívumai sugallják az otthonosságot.

A tárlatok – az év végi és újév eleji időszakban – azt bizonyítják: a Galéria-Múzeum és a Bánffy Központ továbbra is centruma a régió szlovén és magyar képzőművészeti életének, megalapozott múltja és biztos jövője van mindkét intézménynek. És sikerrel töltik be az összekötő kapocs szerepét a két szomszédos nép, a két kultúra között.

Csik Veronika

...Maga a történet több népmeséből is merítkezik – Nyakigláb, Csupaháj, Málészáj valamint a Terülj, terülj asztalkám története mindannyiunk számára ismerős lehet...

Kerekerdei történetek

(A három deviáns a Griff Bábszínházban)

2012 októberében tartotta első ősbemutatóját az immár Pinczés István vezette zalaegerszegi Griff Bábszínház. A fő irányvonalak, mint a minőségi színészi játék, újszerű báb- és díszletmegoldások, nép- és modern mese-feldolgozások, kortárs szerzők munkáinak bemutatása mind a megkezdett közös munka alappillérei voltak. Ennek megfelelően a Benedek Elek-féle magyar népmese adaptációt a Sómesét egy kortárs szerző műve A három deviáns követte. A mese márciusban a kaposvári Csiky Gergely Színház Schwajda György emlékpályázatán megosztott első helyezést ért el. Így a gondolkodásában, szemléletében is új mese, szó szerint is friss darabnak számít a zalaegerszegi teátrumban.

A rendezést és színpadra alkalmazást, a mese

szerzője Jámbor József, a debreceni Csokonai Színház színész-rendezője vállalta. A díjnyertes mese sikerének titka a műfaj 21. századi újragondolásában, ezzel párhuzamosan az ősi mesemotívumok, archetipikus mesealakok újraélesztésében és a mai modern és archaikus nyelv keveredésében rejlik. Maga a történet több népmeséből is merítkezik – Nyakigláb, Csupaháj, Málészáj valamint a Terülj, terülj asztalkám története mindannyiunk számára ismerős lehet. Emellett a mese a klasszikus népmesei fordulatokat és elemeket sem nélkülözi: öregember és három fia, jó szándékú segítő, próbatételek és jutalmak, valamint a tipikus jellemvonások, mint kapzsóság, lustaság is fontos elemei a műnek. Ami mindezeket modernné, mai mesévé teszi, az a nyelvi sokszínűség, amely a szereplők párbeszédeiben és

...A jól kitalált mese karaktereit a bábszínház művészei profi alakításokkal keltik életre. Szilinyi Arnold Satyak manója mindvégig aktív szereplője a darabnak (ő kölcsönzi hangját a Négykerekű Vihodárnak is)...

a beszédes, ötletes névadásban is megjelenik. A mai értelemben használt, címben szereplő deviáns kifejezés első hallásra erősnek és eltúlzottnak tűnik, viszont az eredeti jelentését – a különbözőséget, a társadalmi normáktól való eltérést – nézve indokolt a címadás, hiszen a dologkerülés minden mesében megvetendő magatartás.

A mese középpontjában három lusta testvér Bambakép, Hórihorog és Tisztakövérek alakja áll, akik sírba kergetik apjukat életvitelükkel. Mikor teljesen kiürül az éléskamrájuk, kénytelenek apjuk, az öreg Erdőtkerülő testvérétől a gazdag Korcsomárostól kölcsönkérni. Egyenként indulnak szerencsét próbálni a Kerekerdőn keresztül, de az út mindhármuk számára nem várt kalandokat tartogat. Az események fő motorja – a léha fiúk megváltoztatásával, a Zöldeidei Tünedér által megbízott – Satyak Manó. Furfangosabbnál furfangosabb terveket eszel ki, hogy megakadályozza a testvéreket a nagybátyjuktól való kölcsönkérésben. A sok veszélyt rejtő Zöldeidei Tünedér hőseinknek a hírhedt Rézfülű Bagollyal, a félelmetes Zsákos Emberrel és a Négykerekű Vihodárral is meg kell küzdeniük. Satyak Manó őszinte megdöbbenésére a fiúk valahogy mindig kikeverednek a bajból, és egy-egy jutalommal – csodaasztalkával, aranyat szóró lovacskával – gazdagabban indulnak tovább. A két nagyobb testvér útja is a Korcsomáros felé vezet. Az öreg, aki megszólalásig hasonlít ikerbátyjára, teljes ellenpólusa az öreg Erdőtkerülőnek, kapzsiságból lelkiismeret-furdalás nélkül becsapja unokaöccseit, egyikük mit sem sejtve a nagyszerű ajándék másolatát viszi haza, másikkal még azt sem. A szegényben maradt testvérek segítségére most Satyak Manó siet, agyolajat önt az együgyű Bambakép fejébe. A legkisebb és immár legeszebb testvér útja, hasonlóan bátyjaihoz a Kerekerdőn keresztül nagybátyja fogadózáig vezet. Itt azonban móresre tanítja a Korcsomárost, és visszaszerzi fivérei kincseit. Satyak Manó is sikerrel teljesíti küldetését, hiszen a kalandok végére a három deviáns, eddig céltalan élete értelmet nyer, és mindannyian megtalálják saját útjukat.

A jól kitalált mese karaktereit a bábszínház művészei profi alakításokkal keltik életre. Szilinyi

Arnold Satyak manója mindvégig aktív szereplője a darabnak (ő kölcsönzi hangját a Négykerekű Vihodárnak is). B. Szolnok Ágnes kellően hiteles a kicsit karót nyelt Zöldeidei Tünedér szerepében. Kiválóan hozza Hettinger Csaba a végleteleg különböző testvérpárt – a megfáradt Erdőtkerület és a haszonleső Korcsomárost. A többi szereplőt, különleges, erre az alkalomra készített bábokkal keltik életre a színészek. A három deviánst Farkas Attila, Báthory Gábor és Balázs László alakítja meggyőzően, valamint ők keltik életre a Rézfülű Baglyot, a tudathasadásos vonásokat is mutató Zsákos Embert is. Pénzes Csaba és Szemes Péter Stan és Pan-szerű kettőse remek a Zöldeidei Örmester és Közlegény szerepére. Az egész előadást uraló humor mellett fontos megemlíteni az ötletességet, kreativitást, mely egyaránt megjelenik a díszlet, a jelmezek és a bábok kialakításában, valamint a találó, jól elhelyezett zenei betéteknél is. A debreceni ORT-IKI bábműhely speciális,

önjáró-, marionett-, pálcás- és japán kerek fabábjai Dió Zoltán és Komlódi Judit nagyszerű munkái. Kreativitásukat jelzi, hogy a beszédes nevű testvérek külseje összhangban van jellemükkel, Tisztakövér felsőteste egy nagy hordó, Hórihorog lábai helyén kettes létra van, Bambakép feje egy üres, kongó dob. A díszlet szintén nagyon leleményes, a színpad közepét elfoglaló forgó dob nagyszerűen jeleníti meg a Kerekerdőt, de a színpad két oldalán elhelyezett háznak és kocsmának a teteje a két öreg fejfedője is egyben. A jól eltalált zene Jéger Attila munkája. A Három deviáns egy szerethető és humoros történet, mely az ötletes színpadi megoldásokkal, a könnyen érthető tanulsággal és a jól eltalált karakterekkel igazi családbarát bábelőadás, kellemes kikapcsolódást nyújt minden korosztálynak.

*...Maga a történet több népmeséből is merítkezik – Nyakigláb, Csupaháj, Málészáj
valamint a Terülj, terülj asztalkám története mindannyiunk számára ismerős lehet...*

Szerzőink:

- Ábelová, Mirka** (1985; Pozsony) Költő, rádiós szerkesztő. Kötete: Striptíz. Ikar, 2011.
- Bence Lajos** (1956; Lendva) Költő, irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. Legutóbbi kötete: Vallani. MNMI, 2011.
- Bijelić, Tatjana** (1974; Banja Luka) Költő, szerkesztő, egyetemi oktató.
Számos szakmai publikáció és két műfordításkötet mellett két önálló verseskötete is van
- Böröndi Lajos** (1954; Feketeerdő) Költő, szerkesztő.
Legutóbbi kötete: Elpereg lassan – versek, grafikák. Mosonvármegye Lap- és Könyvkiadó, 2011.
- Csik Veronika** (1986; Vasboldogasszony) Kritikus, írásai folyóiratunkban jelentek meg.
- Dudás Károly** (1947; Szabadka) Író, szerkesztő. Legutóbbi könyve: Ketrecbál. életjel, 2010.
- Jamnik Pocajt, Tatjana** (Ljubljana) Író, költő, színpadi rendező és koreográfus.
Írásai különböző irodalmi folyóiratokban (Apocalypse, Mentor, Four Seasons, Locutio) jelentek meg.
Legutóbbi kötete: Kruhek je šel po svetu. Morfem, 2011.
- Kabdebó Tamás** (1934; Newcastle, Írország) Író, költő, műfordító.
Legutóbbi kötete: Giorgione nyomában. Irodalmi Jelen Kiadó, 2009.
- Kelemen Lajos** (1954; Kaposvár) Költő, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: Föltett igaz. Napkút Kiadó, 2010.
- Kilián László** (1961; Veszprém) Prózaíró, kritikus. Legutóbbi kötete: Tengeri. Babel Press, Veszprém, 2011.
- Lechner, Reinhard** (1986; Graz) Költő, versei különböző irodalmi folyóiratokban (Lichtungen; schreibkraft) jelentek meg.
Kötete: handschrift, zeitrahl (Gedichte). Leykam, 2012.
- Márkus Ferenc** (1931; Nagykanizsa) Tanár, kritikus. Kötete: Nyom nélkül elröppenni nem hagyta. Czupi Kiadó, 2011.
- Molnár Krisztina Rita** (1967; Telki) Költő, kritikus, műfordító. Legutóbbi kötete: Különlét. Pont Kiadó, 2008.
- Németh István Péter** (1960; Tapolca) Költő, irodalomtörténész, kritikus.
Legutóbbi kötete: Sokunk karácsonya (Szondi Györggyel). Napkút Kiadó, 2012.
- Novak, Franci** (1969; Videm-Dobropolje) Költő, versei különböző irodalmi folyóiratokban (Mentor, Dialogi, Lirikon) jelentek meg. Az Európai Költői Torna (EPT) 2012 győztese.
- Pápes Éva** (1954; Szatta) Kritikus, művészeti író. Kötete: Szavak egy hangsúlytalan világból. Pannon Tükör Könyvek, 2007.
- Péntek Imre** (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író. Legutóbbi kötete: Hajtúkanyar. Magyar Napló Kiadó, 2012.
- Pomogáts Béla** (1934; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus.
Legutóbbi kötete: Magyar az üzött magyarságban – Szépirodalmi művek és történelmi dokumentumok az 1916-os erdélyi román betörésről és visszaveréséről. Kráter Kiadó, 2012.
- Raimondi, Daniela** (1956; London) Költő, próza- és drámaíró. Írásait több nyelvre (köztük magyarra is) lefordították, műveivel rangos olasz irodalmi díjakat nyert. Válogatott verseinek kétnyelvű kiadása megjelenés előtt áll a New York-i Gradiva kiadónál..
- Ruszt József** (Isaszeg, 1937. július 4. – Zalaegerszeg, 2005. július 27.)
Színigazgató, színházi rendező, művészeti tanácsadó, a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház alapítója.
- Somogyi Zoltán** (1982; Keszthely) Prózaíró, kritikus.
Kötete: Második fejek. Magánkiadás az Underground Kiadó támogatásával, 2011.
- Szemes Béla** (1955; Zalaegerszeg) Színházkritikus, kötete: Egerszegi színházi esték. Pannon Tükör Könyvek, 2008.
- Szemes Péter** (1979; Zalaegerszeg) Esztéta, kritikus. Kötete: Művek felé. Pannon Tükör Könyvek, 2012.
- Tönköl József** (1948; Győr) Költő, legutóbbi kötete: Egyszárnyú angyal. Hegyhát Könyvek, 2012.
- Tucsni András** (1950; Zalaszentgrót) Dramaturg, a Ruszt József életművét bemutató könyvsorozat szerkesztője.
- Turbuly Lilla** (1965; Zalaegerszeg) Költő, kritikus. Legutóbbi kötete: Kosársuli. Móra Kiadó, 2011.
- Vass Norbert** (1985; Budapest) Író, művészeti író.
- Vass Tibor** (1968; Hernádkak) Költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete: mennyi semmenni. SPN Könyvek, Hernádkak, 2012.
- Vasy Géza** (1942; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: Klasszikusok és kortársak. Krónika Nova, 2007.
- Vidaić, Martina** (1986; Zadar) Költő, versei különböző irodalmi folyóiratokban (Qurorum, Zadarszka szmotra) jelentek meg.
2011-ben elnyerte a fiatal költők Goran-díját, ebben az esztendőben jelent meg első verseskötete is.
- Villányi G. András** (1958; Budapest) Költő, műfordító. Legutóbbi kötete: Tükröződések. Sclar Kft, 2011.

Következő számaink tartalmából:

Bence Lajos, Halász Albert, Lángi Péter, Baán Tibor, Kaj Ádám, Soós József, Molnár Gábor versei; Kabdebó Tamás, Sarusi Mihály, Kötter Tamás, Szentirmai Mária prózája; Németh István Péter, Szemes Péter, Somogyi Zoltán tanulmánya, kritikája; Péntek Imre, Kostyál László, Jonathan Ouiss, Tönköl József képző- és fotóművészeti írásai.